

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 92

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
(Протокол № 5 від 19 грудня 2023 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Г. І.**, д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Алексєєв А. Я., д. філол. н., проф. (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро)
Бистров Я. В., д. філол. н., проф. (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Бігунова Н. О., д. філол. н., проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса)
Бретенє О., доктор наук за напр. соціолінгвістика та дидактика викладання французької мови, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Бурде Ж.-Ф., доктор наук за напр. лінгвістика та дидактика викладання мов, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Галуцьких І. А., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Домброван Т. І., д. філол. н., проф. (Галле-Віттенберзький університет імені Мартіна Лютера, Німеччина)
Залужна М. В., к. філол. н. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя) – відповідальний редактор
Зацний Ю. А., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Іванченко М. Ю., канд. філол. н., доц. (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів)
Козлова Т. О., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Махачашвілі Р. К., д. філол. н., доц. (Київський університет ім. Бориса Грінченка, м. Київ)
Морошкіна Г. Ф., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Осовська І. М., д. філол. н., проф. (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці)
Панасенко Н. І., д. філол. н., проф. (Університет ім. Св. Кирила і Мефодія, м. Трнава, Словачька Республіка)
Приходченко О. О., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Смолей М., д. філол. н., проф. (Університет Любляни, м. Любляна, Словенія)
Тараненко Л. І., д. філол. н., проф. (Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ)
Тупахіна О. В., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Цапів А. О., д. філол. н., доц. (Херсонський державний університет, м. Херсон)
Ярослав'єне Ю., д. гуманіт. н. (Інститут литовської мови, м. Вільнюс, Литва)

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: <http://novafilolohiia.zp.ua>

Н72 Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 92. 94 с.
ISSN 2414-1135
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92>

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку ХХІ століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIH PLUS.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі філологічних наук (035 – Філологія).

ЗМІСТ

Baghirova R. I. <i>FUNCTIONAL FEATURES OF PAST PARTICIPLES IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES</i>	5
Ваграмова І. А. <i>FEATURES OF THE EXPRESSION OF THE MAIN FORM (POSITIVE FORM), ACTING AS A BASIC COMPONENT OF THE FIELD OF COMPARATIVE ADJECTIVES IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES</i>	12
Брижіцька І. П. <i>ДО ІСТОРІЇ ТЕКСТУ ПОЕМИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «ГРИЦЬКО СКОВОРОДА»</i>	18
Густера Р. М. <i>СИСТЕМНІСТЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТРИБОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ</i>	25
Дергачова О. В. <i>ПОСТАТІ МАТЕРІ ТА БАТЬКА В РЕКОНСТРУКЦІЇ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПСИХОПОРТРЕТА О. ЖОВНИ</i>	32
Курочкіна А. С., Панасюк Ю. В. <i>ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	39
Опришко Н. О. <i>ДЕКОНСТРУКЦІЯ АРХЕТИПІВ В ЕРОТИКО-ТАНАТОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ РОМАНІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА</i>	45
Пашко С. В. <i>HINGLISH – ІНДІЙСЬКИЙ ДІАЛЕКТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	54
Погоріла А. І. <i>ЕВФЕМІЗМИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА)</i>	58
Стовбур О. В. <i>КОНЦЕПТ CHRISTIANITY ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У ТВОРАХ Г. К. ЧЕСТЕРТОНА</i>	64
Токарська І. І. <i>СИМВОЛІЗМ ТА РЕЛІГІЙНА ОБРАЗНІСТЬ У П'ЄСІ МИКОЛИ КУЛІША «97»: ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛИБИН КУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕННЯ</i>	71
Чжан Менвей <i>ГРАМАТИЧНІ ДОМІНАНТИ В ТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ РЕКЛАМИ</i>	77
Шульженко К. А., Єсипенко Н. Г. <i>ОБРАЗНИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ MURDER У РОМАНІ Р. ОСМАНА «КЛУБ ВБИВСТВ ПО ЧЕТВЕРГАХ»</i>	88

CONTENTS

Baghirova R. I.	<i>FUNCTIONAL FEATURES OF PAST PARTICIPLES IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES</i>	5
Bayramova I. A.	<i>FEATURES OF THE EXPRESSION OF THE MAIN FORM (POSITIVE FORM), ACTING AS A BASIC COMPONENT OF THE FIELD OF COMPARATIVE ADJECTIVES IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES</i>	12
Bryzhytska I. P.	<i>FROM THE HISTORY OF THE CREATION OF PANTELEIMON KULISH'S POEM "HRYTSKO SKOVORODA"</i>	18
Hustera R. M.	<i>THE SYSTEMIC NATURE OF ENGLISH TRIBOLOGICAL TERMINOLOGY</i>	25
Derhachova O. V.	<i>PARENTAL FIGURES IN THE RECONSTRUCTION OF SPECIFIC ASPECTS OF O. ZHOVNA'S PSYCHOPORTRAIT</i>	32
Kurochkina A. S., Panasiuk Yu. V.	<i>MODERN TEACHING METHODS FOR THE FORMATION OF LINGUISTIC SOCIO-CULTURAL COMPETENCE IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS</i>	39
Opryshko N. O.	<i>DECONSTRUCTION OF ARCHETYPES IN THE EROTIC-THANATOLOGICAL SPACE OF POSTMODERNIST NOVELS WRITTEN BY YURII ANDRUKHOVYCH</i>	45
Pashko S. V.	<i>HINGLISH – THE INDIAN DIALECT OF THE ENGLISH LANGUAGE</i>	54
Pogorila A. I.	<i>EUPHEMISMS IN THE POLITICAL DISCOURSE (BASED ON THE SPEECH BY JOSEPH BIDEN)</i>	58
Stovbur O. V.	<i>THE CONCEPT OF CHRISTIANITY AND ITS REPRESENTATION IN THE WORKS OF G. K. CHESTERTON</i>	64
Tokarska I. I.	<i>SYMBOLISM AND RELIGIOUS IMAGERY IN MYKOLA KULISH'S "97": EXPLORING THE DEPTHS OF CULTURAL SIGNIFICANCE</i>	71
Zhang Mengwei	<i>GRAMMATICAL DOMINANTS IN EDUCATIONAL ADVERTISING TEXT</i>	77
Shulzhenko K. A., Yesypenko N. G.	<i>FIGURATIVE COMPONENT OF THE CONCEPT MURDER IN R. OSMAN'S NOVEL "THURSDAY MURDER CLUB"</i>	88

UDC 821

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92-1>

FUNCTIONAL FEATURES OF PAST PARTICIPLES IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES

Baghirova Ruhlana Idris

PhD candidate

Azerbaijan University of Languages

134 Rashid Behbudov str., Baku, Azerbaijan

Key words: *perfect participles, present participles, German language, Azerbaijani language, semantic features.*

The article is devoted to the functional features of past participles in German and Azerbaijani languages. As we know, Azerbaijani and German are multi-system languages. Therefore, the study of past participles in these different languages is complicated on the one hand and interesting on the other hand. Many works have been devoted to this problem. The problem of past participles was developed separately in German and Azerbaijani linguistics. However, fundamental research in the comparative aspect based on the material of two languages of different systems has not yet been sufficiently studied. The topicality of our work lies in the fact that for the first time it comparatively examines the functional features of past participles on the material of German and Azerbaijani languages. Unlike German, participles, which expresses the past tense in Azerbaijani, is formed only through suffixes. Participles are formed when we add the suffixes -miş, -miş, -muş, -müş, forming past participles, to the suffixes of affirmation and negation of real and passive verb roots. They can be participles depending on their place and role in the sentence. The suffixes “-dıq, -dik, -duq, -dük” are also used in the formation of past tense participles in modern Azerbaijani. When analyzing the main functional features of the participle, it turns out that their main function is to explain them by coming before the subject, nominal predicate, object, adverb, nominal word combinations, appeals and additionals, and to be used as adverbials in the sentence. From all these explanations, it is once again clear that the form of participle II used in German corresponds to the past participle used in Azerbaijani. The analysis of the materials of the German and Azerbaijani languages suggests that the present and past participles are used in both languages, are formed by different morphological means and perform different functions in the language.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ МИНУЛОГО ЧАСУ В НІМЕЦЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

Багірова Рахлана Ідріс

кандидат наук

Азербайджанський університет мов

вул. Рашида Бейбутова, 134, Баку, Азербайджан

Ключові слова: дієприкметники минулого часу, дієприкметники теперішнього часу, німецька мова, азербайджанська мова, семантичні особливості.

Статтю присвячено функціональним особливостям дієприкметників минулого часу в німецькій та азербайджанській мовах. Як ми знаємо, азербайджанська та німецька мови є мультисистемними. Тому вивчення дієприкметників минулого часу в цих зазначених різносистемних мовах з одного боку, складно, з іншого боку – цікаво. Цій проблемі присвячено багато наукових праць. Питання дієприкметників минулого часу було розроблено окремо в німецькій та азербайджанській лінгвістиці. Однак фундаментальні дослідження в порівняльному аспекті на матеріалі двох різносистемних мов поки що недостатньо вивчені. Актуальність роботи полягає в тому, що в ній вперше порівняно розглядаються функціональні особливості дієприкметників минулого часу на матеріалі німецької та азербайджанської мов. На відміну від німецької дієприкметники, що виражають минулий час, в азербайджанській мові утворюються тільки через суфікси. Дієприкметники утворюються, коли ми додаємо суфікси «-miş, -miş, -miş, -miş», що утворюють дієприкметники минулого часу, до суфіксів твердження та заперечення коренів дійсного та пасивного дієслів. Вони можуть бути дієприкметниками в залежності від їх місця та ролі в реченні. Суфікси «-dığ, -dik, -duq, -dük» теж використовуються під час утворення дієприкметників минулого часу в сучасній азербайджанській мові. Під час аналізу основних функціональних ознак дієприкметників виявляється, що їхня основна функція полягає в тому, щоб пояснювати їх, ставлячи перед предметом, іменним присудком, додатком, прислівником, іменними словосполученнями, зверненнями та суфіксами, а також використовувати як прислівники в реченні.

Аналіз матеріалів німецької та азербайджанської мов дозволяє припустити, що дієприкметники теперішнього і минулого часу використовуються в обох мовах, утворюються різними морфологічними засобами і виконують у мові різні функції.

Introduction. In German language, perfect participles, which differ from present participles, have their own formal, functional and semantic features. Perfect participles, which are an indefinite form of the verb, are also called participle II in the linguistic literature. Every verb in German has the form of participle II. Participle II is mainly characterized by a pair of affixes. Depending on whether the verb is weak or strong, their participle II form is arranged differently. While in German, present participles are formed only with the help of a suffix, in a perfect participle it is formed by the prefix “ge-” and the suffixes “-en/-t”. The formal type of participle II varies depending on whether it is a separable or inseparable prefixed verb. Verbs with a separable prefix use the prefix “ge-”, and verbs with an inseparable prefix form the form of participle II without the prefix “ge-”.

Ex.: *Aber nach zwei Tagen war Lolas Heft aus meinem verschlossenen Koffer verschwunden* [13, p. 33]; *Als er den Eimer hochhob, stand auf den Boden eine eingefrorene Ratte in einem Eiskegel* [13, p. 122].

The purpose of the article is to show analyse functional features of past participles which used in German and Azerbaijani languages.

The object of the article is the study of the functional features of the past participle in German and Azerbaijani languages on the basis of modern linguistic criteria.

The subject of article. From a functional point of view, the transformation of past participles from German into Azerbaijani is the subject of article.

The main problem. Since the perfect participles “verschlossenen”, “verschwunden” used in the first sentence are formed from verbs with the inseparable prefix “ge-”,

arable prefix “ver-”, they did not receive the prefix “ge-”. However, since the participle “eingefrorene” in the second sentence has a separable prefix (ein-), it formed the participle II form with the prefix “ge-”. The participle II form of the verb reflects that the sign of the object expressed by the action is in relation to the past tense. Participle II form is also used as part of the verb complex that forms the perfect past tense form of the verb. E.g.: “*Aber nach zwei Tagen war Lolas Heft aus meinem verschlossenen Koffer verschwunden*” [13, p. 33]. In the sentence “verschwunden” – participle II form acted as a part of the verbal complex.

As part of the verbal complex, the participle II serves to correct perfect and passive tense forms. E.g.: *Menschen wurden an die Wand gestellt und erschossen, vergewaltigt, aus den Fenstern geworfen, von Panzern überrollt und in den Krankenhäusern abgeschlachtet* [4, p. 81]. In this sentence, participle II served to form the passive form of the verb as part of the verbal complex. In the sentence, the perfect participles “gestellt“, “erschossen“, “vergewaltigt“, “überrollt“, “abgeschlachtet” are components of the verbal complex. U. Engel expresses his opinion on this as follows: “Not all participles II are used as attributes. Only the participle II form of passive characteristic verbs (those forming the perfect with *haben*) is used non-finite attributive. Also sein perfect verbs used in the sense of perfect”. E.g.: *der nachbewilligte Betrag; eine von drei Tagen eingetroffene Sendung* [11, p. 433].

In verbs used in the passive form, the executive is the passive subject (in the corresponding active sentence, it is the unmediated complete), *sein* is the subject of the corresponding verb in the verbal participles. E.g.: *Das Ministerium hat den Betrag nachbewilligt.; Die Sendung ist vor drei Tagen eingetroffen. Haben* – verbs that are not used in the perfect passive form, as well as *sein* – participles of imperfective verbs with the perfect cannot be used as attributives. Ex.: *mein gelachter Bruder; die geschwommenen Kinder*. The use of participle II forms in these compounds is not considered correct. However, as noted by U. Engel, some imperfective action verbs are “perfected” by directive determination and are used as attributives as a result; therefore, in such a situation, both correct and incorrect forms of participle II can be used side by side. E.g.: *die gekommenen Eltern; die nach Hause gekommenen Eltern* [11, p. 434].

Participle II in the second conjugation differs from the first in that here participle II, together with the term “nach Hause” used before it, form a semantic connection and together denote the sign expressed by the action of the noun “Eltern” used after itself. This distinctive feature of processing is also manifested in the processing of other verbs. For example, let us turn to the phrases in which the participle II form of the

verb “Laufen” is used: *die gelaufene Milch*. Although this form does not function in the language, it is possible that the verb “Laufen” is used in the form of participle II in the conjugation “*Die über den Tisch gelaufene Milch*”. Action verb “Laufen”, which is related to the verb “Sein”, can also be used as a verb with a possessive form. For example: *Er liegt die ganze Strecke in fünfundzwanzig Minuten; Diese ganze Strecke wurde (von ihm) in fünfundzwanzig Minuten gelaufen*. While in the first case the verb “Laufen” acts as a descriptive verb denoting a sentence, in the second case it is an integral part of the construction preteritum passive.

In German language, the participle II form of the verb “Laufen” is always manifested in its attributive function. For example: *Die Gelaufene Strecke Unlike* – the previous forms, in this expression the verb “Laufen” is attributive used as perfect participle (gelaufene). Participle II is the participle of the completed event. In this non-conjugated form of the verb, the passive meaning is expressed. The division of verbs in German into two groups, transitive and intransitive, indicates that verbal adjectives also exist in two forms corresponding to these two groups: participle II, formed from transitive verbs; participle II, formed from intransitive verbs.

Participle II, formed from transitive verbs, always have a passive voice. For example: *gelesene Zeitung* [3, p. 194]. Here the perfect participle “gelesene” reflects the passive meaning. The newspaper is shown readable, but it is unknown who committed the action. The Participle II form of intransitive verbs is neutral in type. The participle II form of transitive verbs is divided into two subgroups:

- Participle II forms of transitive verbs with a known limit;
- Participle II forms of transitive verbs, the boundary of which is unknown.

The participle II form of with a known neutral transitive verbs expresses the finished style of the verb and occurs before it in relation to the action of the conjugate verb. For example: *Noch lange klang in meinen Ohren das von ihm gesungene Lied. – Onun oxuduğu mahni uzun müddət qulaqlarımda səslənirdi*. The analysis of the sentence shows that the verb being described is “klang”, and it occurred after the action associated with the participle “gesungene”. That is, the singing of the song was the first, and then the singing of the song sounded in his ears. Of course, the same form is manifested in the Azerbaijani version of the sentence. More precisely, two actions are observed in the sentence. One of them is the verb “səslənirdi” in the predicate of the sentence, and the second action is the participle “oxuduğu”, which is used as part of the participle. Both actions refer to the past tense. But the verb “oxumaq” occurred earlier. The second action is related to the time sequence

with the first “səslənərək”. To be more precise, the first action must happen in order for the second to happen. The first is the action that causes the second. The clearly expressed finished stylistic meaning of the participle II of the form of intransitive verbs, whose sphere of activity is known, has been worked out. These participles are formed from subjective verbs that denote an action or change of state and are described together with the verb “sein”.

The second form of the participle of intransitive verbs, the scope of which is limited, is not processed independently. Consequently, these participles II are treated as components of analytical forms. For example: *Das Parlament hat die Mittel nachbewilligt.; Die Mittel wurden nachbewilligt.* Here “nachbewilligt” the transitive verb is an integral part of the analytical form in the sentence in the form of the perfect participle. The analysis of the linguistic material shows that the participle form of the II transitive verbs perfect and past continuous in the active (plusquamperfect active) loses its passive form. The participle form II of transitive verbs performs the function of a predicate, and in this case, together with “sein” forms the construction of the participle. For example: *das Buch ist gelesen.; Die Eingangshalle des Four Seasons ist mit frischen Blumen und sehr breit lächelnden Empfangsdamen geschmückt* [4, p. 128]. In the above sentences, the verb constructions “ist gelesen”, “ist geschmückt” are constructions of participles.

The participle form II of intransitive verbs denoting an action with an unknown ending, in combination with the verbs “kommen” and sometimes “gehen, reiten” in German forms a compound verb predicate. For example: *Die Kinder kommen gelaufen; Er kommt geritten*, etc. In German, the constructions “kommen gelaufen”, “kommen geritten” in these sentences are compound verbs. In the Azerbaijani versions of these sentences, the words “yüyürək” and “çaparaq”, used in the sentences “Onlar yüyürək gəldilər”, “Onlar çaparaq gəldilər”, are semantically connected with the predicate of the sentence and perform the function of an adverb denoting the mode of action. These units are perceived in the Azerbaijani language as an adverbial participle, and not as a participle. Participle II the adverbial part reflects the completion of the action, the state reached when processing the adverb. For example: *Seine Pflicht getan, Ginger. – Vəzifəsini yerinə yetirib getdi; Land Gebüsch versteckt, konnte er alles beobachten. – Im Gebüsch versteckt, konnte er alles beobachten.* A distinctive feature of these statements is that the first uses the form of the participle *prezens* (present tense), and the second uses the form of the participle *perfekt* (past tense). In addition, while the first expression can be translated into an active form (der Student fragt), in the second case it is impossible, because perfect participle expresses a passive meaning, the performer is unknown, the noun “student”,

denoted by the participle “gefragte”, acts as an object.

Sometimes the responsible meaning of participle II is reinforced by a group of prefixes used to denote the performer. For example: *der von dem Minister unterzeichnete Vertrag / contract signed by the minister.* In this association, “von dem minister” acted as a prefix group. In both languages, the participle “unterzeichnete/ signed” defines the prefix “Vertrag/ contract” in its compound form. In German, reflexive verbs with an indefinite ending are not treated independently in the form of participle II, like intransitive verbs with an indefinite ending. The participle II form, in which only the ending is obvious, is used as attributive and adverbial. In this case, the reflexive verb is used without a pronoun. For example: *der verlobte (entschlossene, verliebte, verheiratete, erkältete) Mann. Der Mann handelte entschlossen.* The participles “verlobte”, “entschlossene”, “verliebte”, “verheiratete”, “erkältete” given in the expression are formed from the reflexive verbs “sich verloben”, “sich entschließen”, “sich verlieben”, “sich verheiraten”, “sich erkälten”. In this form, the reflexive pronoun “sich” is not used.

Now let's clarify some features of the past participle characteristic of the Azerbaijani language. Speaking about this problem, M. Huseynzade wrote: “It is not entirely true to consider the sacrament as one and the same word, as well as all the words indicated under the term communion. Therefore, taking into account the peculiarities of the words denoting the meaning of the so-called “participles” in the Russian language, which are considered “ismi-feil” and “ismi-məflum”, the question of their in-depth study and separate explanation is one of the most serious facing us” [4, pp. 184–185]. A well-known scientist analyzes these units, dividing them into four groups. He considers the past participle in the second group. The participles included in this group are formed mainly with the help of suffixes, in which the suffix of the verb contains definitions of the past tense. For example: *oxumuş adam, oxumamış adam; qurumuş yarpaq, qurumamış yarpaq*, etc.

According to M. Huseynzade, it is only in a sentence that it is possible to determine whether the words formed by these suffixes are a participle, adverbial participle, verb-noun or verb, since they can be different parts of speech, as well as different sentence members in separate sentences. For example: In the sentence “Görməmiş insanlar acgöz olurlar”, the word “görməmiş” denotes a sentence term, and the verb is an adjective in part of speech. “Görməmişdən nə gözləmək olar?” in the sentence, “görməmişdən” serves as a complement, and the verb as part of speech is a noun. “Bir şeyi öz gözünlə görməmiş danışma!” – in the sentence the word “görməmiş” is an adverb of the sentence and an adverbial part, depending on the part of speech.

When you add these suffixes to the roots of verbs that express affirmation and negation, different parts of speech and different sentence members are formed in the same way. For example: *çağrılmış qonaq – çağrılmamış qonaq*, etc. [4, p. 186].

From the mentioned phrases, it becomes even more obvious that participles can easily become nouns and be used as an adjunct, nominal predicate and subject. For example: *Qohum-qonşudan gəlmişlər çox idi* [7, p. 53]. In this sentence, “gəlmişlər” is a substantive participle and performs the function of the subject in the sentence.

In linguistic literature, the participle denotes transitivity and intransitivity, just as it denotes different tenses. In participles, transitivity and intransitivity are determined both by the lexical meaning of the verb and by specific suffixes. For example: yazılan məktub (intransitivity); yazan şagird (transitivity); yazılan uşaq (intransitivity); yazdığım məktub (transitivity); açılmış hava (intransitivity); baxılacaq iş (transitivity); gedən adam (intransitivity); kəsən dəzgah (transitivity), etc. [3, pp. 18–19].

In the Azerbaijani language, past tense participles can be expressed by various suffixes, but participles denoting a sign of an action related to the past tense are mainly expressed by the suffixes *-miş⁴* and *-diq⁴*. M.Huseynzade pointed to the first of them (*-miş, -miş, -muş, -müş*), but for some reason did not point to the second (*-diq, -dik, -duq, -dük*) suffix. It should be noted that through this suffix, the sign of the thing, expressed in action, is given in relation to the past tense. For example: *Qız çəkib qurtardığı siqareti külqabıya basıb söndürdü və guya bir anlıq fikrə getdi* [2, p. 32]. In this sentence, participle “çəkib qurtardığı” means that the action occurred in the past tense. The participle suffix serves as an expression of this.

It should be noted that since the participle is from the verb, it is difficult to distinguish it from the tense, to present it outside of time. The analysis shows that participle suffixes form homonymy with verb tense suffixes. For example, in the conjugated form of the verb, the suffix *-miş⁴* denotes an imperfect form in the past tense. However, in the non-conjugated form, it is a participle suffix. For example: *Jurnalistlər mənzilə daxil olmaq istəsələr də, leytenant onların qarşısını kəsmişdi* [2, p. 69]; *Saçlarını elm yolunda ağartmış, gözlərinin nurunu qədim və qiymətli əlyazmalarını üzərində əritmiş, neçə – neçə sanballı əsərin müəllifi, neçə – neçə sanballı alimin ustadı olmuş akademik Aslanzadə görəsən niyə birdən-birə direktorluğa yar-amamışdı* [5, p. 91].

While in the first sentence the past tense suffix “*-miş*” was added to the conjugated verb “*kəsmək*”, in the second sentence the first “*-miş*” participated in the formation of the participle with the non-conjugated form of the verb “*ağartmış*”, “*ustadı olmuş*”,

“*əritmiş*”. In this case, the suffix “*-miş⁴*” is attached to verbs to denote the sign of action, the state and quality of the subject related to the past tense.

The analysis of the semantic features of the suffix “*-miş⁴*” used in the Azerbaijani language shows that this suffix serves to express three meanings in the language:

The meaning of the participle suffix; The meaning of the past tense suffix of the imperfect form; The meaning of the noun verb suffix. Participles with suffixes *-miş, -miş, -muş, -müş* are completely different from other participles by the nature of the type expression. An adjective which defines participle with the suffix “*-miş*” becomes grammatically and logically known when it is in the nominative case of the noun. For example: *Bufetin sağ kənarında balaca bağın qabağında vəğzal bazarı minikləri, çağrılmış qonaq kimi aramsız gözləyirdi* [7, p. 44].

When the noun being defined is used in other cases, the participle with the suffix “*-miş*” is grammatically known, logically – unknown. For example: *Üzünü kabab çəkən, üstüdən yaşarmış gözlərini yana çevirən Əliquluya tutdu* [3, p. 42]. The negation in participles with the suffix “*-miş*” is corrected morphologically. This suffix is more commonly used with negative verbs. For example: *Yayın görünməmiş istisindən sonra sərnləmək ümidi ilə hamı payızı gözləyirdi* [10, p. 93]; *Əgər çağrılmamış qonaq Humayın tanımadığı biri olsaydı və onu mənzilinə buraxmasaydı ...* [2, p. 97]. In the above sentences, participles “*görünməmiş*”, “*çağrılmamış*” are expressed in negation, and this negation is performed morphologically.

When analyzing the basic functional properties of participles of this type, it turns out that their main function is to stand in front of a subject, nominal predicate, object, adverb, nominal conjunctions, appeals and additions, explaining and processing them in a sentence in the designation task. For example: *Qurumuş qan ləkələri kənardan çox çətinliklə nəzərə çarpırdı* [2, p. 63]; *Qadın yolu kəsmiş jurnalistləri kənara itələyərək qətl baş vermiş mənzilin açığı qapısına sığırdı* [2, p. 69]. In the first of these sentences analyzed by us, the participle “*qurumuş*” expresses the subject, in the second sentence, the participle “*kəsmiş*” is an addition, and the participle “*baş vermiş*” is an adverb.

The participle with the suffix “*-miş*” is used in the function of the adverb of the mode of action and comparison together with the postposition “*halda*” and “*kimi*”. This opinion was also noted by V. Aliyev. *Qəndalı onu görəndə üstünə su ələnmiş kimi oldu.* (M. Jalal) [3, p. 44]. It can be seen from the linguistic material that through the suffix “*-miş*” in the Azerbaijani language, this expresses the adverbial participle. For example: *He came back much later in the night.* Here phrase “*gəcədən xeyli keçmiş*” also answers the

questions *here?*, *when?* and acts as a tense adverb in a sentence. That is, it denotes the time of the action expressed in the sentence, and is itself used as an independent member of the sentence. The next suffix used in the modern Azerbaijani language to form past participles is “-dıq, -dik, -duq, -dük”.

The suffix “-dıq, -dik, -duq, -dük” in the Azerbaijani language is always used together with the suffix of affiliation, and these words are mainly used as a participle. For example: *dinlədiyim mahnı, gördüyün bina, tanıdığın adam*, etc.: *Qız çəkib qurtardığı siqareti külqabına basıb söndürdü və guya bir anlıq fikrə getdi* [2, p. 32].; *Tikdirdiyi uşaq evində yaşayacaq bütün uşaqlara indidən nifrət edirdim* [6, p. 25].

H. Mirzayev noted: “with this suffix was formed from one source the suffix “-dı”, which in modern language forms the perfect form of the past tense of the verb. That is why the perfect form of the past tense is more pronounced in participles with the suffix “-dıq” [8, p. 41]. This participle suffix, widely used in the Azerbaijani language, is not found at present without the use of the affiliation suffix [1, p. 68].

H. Mirzazade notes that in modern Turkic languages the suffix “-dıq” is used in two ways, depending on the general and specific feature. The suffix belonging to all three persons is not used when the attribute is indicated in an indefinite or general way, while in the case when the attribute is specific, it is used together with the suffix belonging to the person concerned [9, p. 280]. We can also note that the suffix “-dıq” also serves to form a proper name in the Azerbaijani language. For example: Tapdıq (proper noun); satdıq (fruit) (adjective), etc. However, it should be noted that this suffix is not productive in the formation of proper names.

The analysis shows that the meaning of time in participles with the suffix “-dıq” is not limited only to the past tense. This type of participle, depending on the location, sometimes means the present, sometimes the past, sometimes the common tense. For example: *Sənin yaratdığın gülüstan həmişə gülzar olacaqdır. Bu cümlədə feili sifət keçmiş zaman mənasını bildirir.*

However, in the sentence “Mənim adımdan təqdim etdiyiniz hədiyyə dünən alınmışdır”, the participle means the present tense. Participles with this suffix do not always express a specific tense, because there is also a situation in which the general tense is expressed. Although sometimes words such as “həmişə”, “hər vaxt”, “heç bir vaxt” are used before the participle in a sentence, the meaning does not change. For example: *Avtobus dayandığı yerə çatanda onu bir şey düşündürürdü.* Here, although the word “həmişə” is added before the participle “dayandığı”, the meaning does not change, it is only reported that the action is repeated. In participles with the suffix “-dıq”, the specific meaning is formed according to the general rule, that is, through the specific suffixes of the verb.

With the exception of impersonal and passive verb types, the suffix “-dıq” is added to all other types of verbs, forming participles with the meaning of the valid, reflexive, contrastive and imperative voice. For example.: *Məktublaşdığım adam buradadır.; İndi Sübhanverdizadə yazdırdığı son sözləri oxuyarkən onda bir müraciət görür* (S. Rahimov) [3, p. 47]. V. Aliyev noted that passive verbs are an exception in this case, but later added that the suffix “-dıq” can be attached to passive verbs. However, in this case, the participle is often substantial, losing its own designation. For example: *Rəhim xanın mənə açıqladığı dəyişilmiş reallıq idi* [6, p. 274].

Participles with the suffix “-dıq” also morphologically form a negation. In this case, the suffix *-ma²* is used, as is known. For example: *oxuduğum kitab – oxumadığım kitab; çəkdiyın şəkil – çəkmədiyın şəkil.* The category of a person in past participles with the suffix “-dıq” allows them to easily become nouns. For example: *Onun dediyini hamı başa düşdü.* The substantiation of such participles allows them to perform various syntactic functions. Certain ideas about these functions have been expressed in our language, which we also reflect here.

Conclusion. In the German and Azerbaijani languages, the perfect participle has its own formal, functional and semantic features, which differ from the present participle. Perfect participles as a non-conjugated verb form in German is also referred to in linguistic literature as participle II. The form of each participle II in German is formed. Participle II is mainly characterized by a pair of affixes. Depending on the weakness and strength of the verb, their participle II form is formed in different ways. While present participles are formed in German only with a suffix, perfect participles are formed with both prefixes and suffixes. The form of participle II reflects that the attribute of the object expressed by the action is in relation to the past tense. The participle II form is also used as part of the verb complex, which forms the verb form in the perfect past tense. As part of the verb complex, participle II serves to form the type of perfect and passive tense.

Further perspective of the work. The research paper examines the specific functional features of perfect participles used in the German language, with a scientific and theoretical justification in the sentence. Based on the peculiarities of the transformation of perfect participles from German into Azerbaijani, the identification of ways of expressing these units in the Azerbaijani language in comparison with the German language, distinctive and similar characteristics between them is a further perspective of the work.

BIBLIOGRAPHY

1. Abdullayev, Ə.Z. (1962) Feili sifət və feili bağlama tərkibləri possessiv quruluşa malik olan

- söz birləşmələridir. Bakı: Azərbaycan Dövlət Universitetinin Elmi Əsərləri, no. 3, pp. 67–69.
2. Elatlı E. (2013) Görünməyən izlər. Roman, Bakı: Elgün Nəşriyyatı.
 3. Fəxrəddin, Y. (2003) German dilçiliyinə giriş. Bakı: Təhsil.
 4. Hüseynzadə, M.N. (1963) Müasir Azərbaycan dili. Fonetika, morfolojiya. Bakı: Maarif.
 5. Hacızadə Ə. (2004) Vəfalım mənim. Əsərləri, V cild, Bakı: Nafta-Press nəşriyyatı.
 6. Hüseyni X. Çərpələng uçururam. Bakı: Əli və Nino nəşriyyatı.
 7. Mir Cəlal. (2005) Seçilmiş əsərləri. Bakı: “Qərb-Şərq”.
 8. Mirzəyev, H.İ. (2006) Azərbaycan dilində feili sifət və təsirli-təsirsiz feillər. Bakı: Elm nəşriyyatı, p. 5.
 9. Mirzəzadə, H.İ. (1962) Azərbaycan dilinin tarixi morfolojiyası. Bakı: Azər-tədrisnəşr.
 10. Vəris (2008) Sonuncu ölən ümidlərdir. Roman, Bakı: Nurlan.
 11. Engel, U. (1996) Deutsche Grammatik. Heidelberg: Gross, 3. korrigierte Auflage.
 12. Grjasnova O. (2017) Gott ist nicht schüchtern. Roman, Berlin: Aufbau Verlag gmbh&Co.
 13. Müller H. (2009) Hertzier. Roman, 4. Verlage, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

**FEATURES OF THE EXPRESSION OF THE MAIN FORM (POSITIVE FORM),
ACTING AS A BASIC COMPONENT OF THE FIELD OF COMPARATIVE
ADJECTIVES IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES**

Bayramova Ilaha Aliashab

Lecturer

Azerbaijan University of Languages

134 Rashid Behbudov str., Baku, Azerbaijan

Key words: *adjective, adjective degrees, compound, positive form, comparative linguistics.*

The article discusses the features of the expression of the basic form (positive form), which acts as a basic component of the field of comparative adjectives in German and Azerbaijani languages. The characteristics of the degree of adjectives in two multi-system languages are analyzed. Examples from the materials of the Azerbaijani and German languages are clearly given. The change of adjectives by degrees is a phenomenon related to which group of semantic features they belong to (quality, relativity, belonging). This property mainly refers to adjectives denoting quality. Adjectives of positive degree do not express the relation of the subject to other subjects, but play a decisive role in defining other degrees as a basic component of the field of comparativism. It is on the basis of this basic form of the adjective, adopted as the norm, that other features of the attribute and quality expressed by the adjective are clarified. Therefore, in both German and Azerbaijani languages, this form of the adjective acts as the main constitution in the field of its comparativism. The presence of this form ensures the existence of other forms of degree.

In comparable Azerbaijani and German languages, the degrees of comparison of adjectives are created by synthetic and analytical methods, but they are not used when expressing the usual form. In this case, the attribute and quality are expressed through the adjective itself. More precisely, the attribute and quality inherent in the object and phenomenon are abstractly expressed in the meaning of the adjective. If the domain of adjective comparativity is a macro-field as a whole, then this field itself reflects the synthesis of two micro-fields. If the first of them is a micro-field denoting equality, then the second is a field associated with inequality. The positive degree, accepted as the initial degree of an adjective, serves as an expression of the first micro-field – the field of equality.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ОСНОВНОЇ ФОРМИ (ПОЗИТИВНА ФОРМА), ЩО ВИСТУПАЄ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ПОЛЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

Байрамова Ілаха Аліасхаб

викладач

Азербайджанський університет мов

вул. Рашида Бейбутова, 134, Баку, Азербайджан

Ключові слова: *прикметник, ступені прикметника, складне слово, позитивна форма, порівняльне мовознавство.*

У статті розглядаються особливості вираження основної форми (позитивна форма), яка виступає базовим компонентом поля порівняльних прикметників у німецькій та азербайджанській мовах. Аналізуються характеристики ступеня прикметників у двох різносистемних мовах. Наочно наведено приклади з матеріалів азербайджанської та німецької мов. Зміна прикметників за ступенями – це явище, пов'язане з тим, до якої групи семантичних ознак вони відносяться (якісні, відносні, присвійні). Ця властивість в основному відноситься до прикметників, що позначають якість. Прикметники звичайного ступеня не виражають відношення предмета до інших предметів, але відіграють вирішальну роль у визначенні інших ступенів як основного компонента області компаративізму. Саме на основі цієї основної форми прикметника, прийнятої як норма, пояснюються інші особливості ознаки та якості, що виражається прикметником. Таким чином, як у німецькій, так і в азербайджанській мовах ця форма прикметника виступає як основна конститутивна в області компаративізму. Наявність цієї форми забезпечує існування інших форм ступеня.

В азербайджанській та німецькій мовах ступені порівняння прикметників створюються синтетичними та аналітичними методами, але вони не використовуються у вираженні звичайної форми.

У даному випадку ознака і якість виражаються через саме прикметник. Точніше, атрибут і якість, властиві предмету та явищу, абстрактно виражаються в значенні прикметника. Якщо область порівняльності прикметників є макрополем в цілому, то саме це поле відображає синтез двох мікрополів. Якщо перше з них – мікрополе, що позначає рівність, то друге – поле, пов'язане з нерівністю. Позитивний ступінь, прийнятий як початковий ступінь прикметника, є виразом першого мікрополя – поля рівності.

Introduction. In the field of comparativity, the new quality of the defined replaces its original characteristic inherent in the subject. Speaking about the initial attribute, first of all, the state of the attribute and quality in the basic form of the adjective (in the positive) is meant. Undoubtedly, the area of comparativity in language manifests itself at different levels. In this sense, one should also agree with the opinion that the general comparativity is fundamentally different from the comparativity expressed by the forms of degrees of comparison of adjectives.

The specificity of the degrees of comparison of an adjective lies, first of all, in the relation, the ratio of objects of the same attribute and quality to each other.

But in addition to this idea, it can also be said that the superiority of one of the objects over another in

terms of attribute or quality is determined not only by their relationship to each other. It also arises on the basis of the relationship between the qualities or attributes of the objects being compared. The role of positive form, which we consider as a basic component of the sphere of comparativity, in determining these relations is no less important.

The purpose of the article is to show a similar and different features of attribute and quality of adjectives in Azerbaijani and German languages.

The object of the article is the expressive properties of the basic form (positive), which acts as the basic component of the adjective in German and Azerbaijani languages.

The subject of the article is to reveal the characteristics of the degrees of comparison, to identify

similarities and differences that serve to express the domain of comparative adjectives in both compared languages.

The main problem. V. Jung believes that the basic form of the adjective is the main degree of the field of comparativism (Grundstufe) [6, p. 172]. This degree of the adjective indicates the equality of the attribute in the compared subjects. For this purpose, the German language uses words denoting the comparison “so __ wie”, “ebenso __ wie”, for example: *Die Produktion ist so groß wie im vorigen Jahr.* (The harvest is as high as last year). Here the speaker used the expression “so groß wie”, linking the adjective “groß” with words denoting the comparison “so – wie”. The proposal expresses the idea that the talking point and the feature of production in the previous year are equally high in quantity. The adjective “groß” reflects that the attribute has the same form, that is, it is unchanged. Unlike V. Jung, Duden also added the words “ebenso, genauso, geradeso” and so on to the words of comparison, which in his grammar are used with the usual adjective form. The same degree of two features inherent in homogeneous objects is expressed by these words of comparison, in which it is noted. For example: *Er ist ebenso dumm wie Karl.* (He's (the only one) stupid like Carl).

The equality of degree between the attributes of objects can be denied. For example: *Er ist nicht so dumm, wie Karl. Meine Mutter kocht leider nicht so gut wie meine Oma.* At this time, the negation word *nicht* stands before the particle “so”.

The analysis of the linguistic material shows that in such sentences in the Azerbaijani language, the word negation is used after the adjective. For example: *O, Karl kimi səfeh deyil.*

The difference in such a comparison, both in Azerbaijani and in German, gives reason to say that both compared are stupid. But his stupidity has either a dynamic elevation or a weakness compared to Karl. But this does not mean at all that any of them in the “stupid and smart” conflict approaches the “smart” sign and creates a field of comparison with it. Therefore, referring to the mentioned sentence as “Carl is smart” does not reflect reality.

In Duden's grammar, it is noted that in German, in comparisons with formal signs, the particle “so” may also not be used. *Er ist (so) hart wie Stahl.* (It's as strong as steel). *So kalt wie Eis.* (Cold as ice). *Schlau wie ein Fuchs* (Sly as a fox).

A modified form of this structure is found in poetic expression. For example: “*wie Schnee so weiß*”. However, to indicate a comparison, it should be used with positive comparative conjunctions in German. For example.: *Unsere Produktion ist so groß wie die des zugehörigen Werkes.*

To express the comparison in the structural expressions “doppelt, dreifach, dreimal + so + adject-

ive”, the use of both comparison words (Conjunction – Konjunktionen) “wie” and “als” can be considered correct: *doppelt groß wie/als*. It is noticeable here that one of the homogeneous features is twice as high as the other. More precisely, the quantitative unevenness of the feature becomes known. For example: *Meine Wohnung ist doppelt so groß wie / als deine.* (My apartment is twice as big as yours). Of course, there is a difference between quantitative indicators of the quality inherent in the product. The analysis shows that, although in some cases the adjective is used in both languages to indicate a quantitative change in the attribute of an object and an event, it indicates equality, and not whether the attribute is quantitatively low or high. That is, the adjective is used in the positive gender. With the phrase “equality” in comparison, the quantitative indicator of quality is defined through “so”, “as it is”. However, when comparing features, two possible states of inequality are expressed in the words “more than ten” or “less than ten”. It also shows that one of the two attributes and qualities included in the comparison area may be higher or lower than the other for a certain period of time. Of course, the point of convergence of quantitative quality indicators in the plane of comparison (reduction of many, multiplication of a few) in this comparison indicates the neutralization of the difference. That is, if the point of equality of the attribute is designated “a”, and the attribute we are comparing is “b”, then as a result of comparing the attribute and quality, we get the neutralization formula “a=b”.

Having special merits in the field of German studies, O. Jespersen opposes the idea of including the usual degree (positive) in the number of degrees of comparison, speaking about the degrees of comparison of the adjective, which form the basis of the field of adjective comparativism. He notes that in most grammar textbooks, as a rule, it is indicated that the adjective has three degrees: positive, comparative and superlative. But with a closer look at this system from a logical point of view, first of all, it is not necessary to think too much about the fact that the “positive degree” cannot be called a “degree of comparison”, because if we call a horse “old” and a book “old”, then we are not comparing them with another horse or a book.

Thus, O. Jespersen once again emphasizes that the constituents of the sphere of comparativism should be homogeneous. Consequently, homogeneous objects and events become either equal or unequal to each other on homogeneous grounds. This similarity or difference creates a relative scope of the degree of a certain attribute.

One of the grammatical categories that characterize the adjective in German is the category of degrees of comparison. It also manifests itself in three degrees: positive degree, comparative degree, super-

lative degree. In the positive degree, an adjective necessarily means a attribute, without comparing it with the attribute of other objects.

In both comparable languages, regardless of which group (graded and non-graded) the adjective belongs to, each of them is treated in a positive way, showing the attributive and quality of the subject and event in their usual form. From the point of view of the semantic theory of relativity, adjectives denoting a feature related to the material denote quality, and adjectives referring to the original (qualitative). According to the rule, adjectives from this genus are not graded. For example: *hölzerne Bank* (wooden bench), *goldene Uhr* (golden watch). The semantics of the main morphemes in the adjectives “*hölzern* and *golden*” in these expressions does not indicate the relationship between the two items. Here there is not an external, but an internal relationship between an adjective and an item. More precisely, “*Holz* and *Gold*” in these combinations are not at all considered as different items, just as “*Bank*” and “*Uhr*”. *Holz* and *Gold* report on the seat and watch manufacturing material and are closely related to what they stand for. Based on the analysis of adjectives used in German, we can say that the adjectives mentioned below belong to a group of adjectives that do not have a degree at all: *blind*, *blöd*, *dicht*, *echt*, *fest*, *fett*, *feucht*, *glatt*, *heiß*, *laut*, *leicht*, *leise*, *mild*, *müde*, *nett*, *rasch*, *sanft*, *satt*, *schlecht*, *spitz*, *stolz*, *tot*, *weise*, *wild*, *zart*. However, when used figuratively, the rule is violated. For example: *Du bist mir der toteste Gesell* (Schiller). *Ich bin toter als alle ihre Toten* (Seghers).

In both the first and second sentences, the adjective “*tot*” was evaluated because it had a figurative meaning. (“*toteste*” is in the superlative degree, and “*toter*” is in the comparative degree).

Among the degrees of comparison of the adjective, the main degree is the positive form (Grundstufe) [5, p. 272]. The positive form, which is considered the main one when comparing two homogeneous features, serves to express equality between features and qualities. R. Conrad also summarizes his opinion about the positive form of the adjective so that this basic form of the adjective (Grundform) underlies the composition of the adjective. When using the word comparison “*wie*” items are compared with each other on equal levels compared to positive ones. For example: *Dieses Buch ist ebenso neu wie das erste*. (This book is as new as the first one). The quality being compared quantitatively either decreases or increases, intersecting at such a point that this point is considered the point of equality of attributes and qualities. For example: *Meine Mutter ist so alt wie deine*. When this sentence is also expressed as “*Deine Mutter ist so alt wie meine*”, although the sentence structure changes, the attribute of what is being compared remains unchanged. In this case, the adjective expressing the attribute and quality is

used in a positive form between the components of the connector “*so...wie*”. In German, an adjective is used in negation when the inequality of a attribute is expressed. For example: *Bonn ist nicht so groß wie Berlin*. (Bonn is not as big as Berlin). Here *groß* indicates that the attribute is quantitatively different, but it was used in a positive form. Commenting on the degree features of the adjective in German linguistics, Y. Schendels notes that there are such adjectives that remain unchanged in degree, that is, they are used in a positive capacity as the main form of the adjective. This includes adjectives related to various attributes and qualities. For example: *gestrig*, *heutig*, *jährlich*, *täglich*, *stählern*, *seiden*, *wollen*, *englisch*, *russisch*, *deutsch*, *aserbajdschanisch*, *taub*, *stumm*, *blind*, *tot*, *ganz*, *lila*, *rosa*, *orange*, etc.

As Helbig notes, in a figurative sense, qualitative adjectives denoting the material of an object can also be used in a sentence as a predicate. For example: *Sein Wille ist eisern*. (Wie aus Eisen.) [5, p. 281].

Thus, when used as an attribute, variables can be attributed, but not gradable adjectives:

- adjectives denoting affiliation: *die staatliche Arztpraxis* (*ärztlich*, *schulisch*, *betrieblich*, etc.)
- adjectives denoting a sign of origin: *der bulgarische Wein*, *die südamerikanischen Indianer*, etc.
- adjectives denoting a sign of time and space: *gestrig*, *heutig*, *hier*, *dort*, etc.
- number of rows: *der zehnte Jahrestag*, *das hundertste Experiment*, etc. [5, p. 281].

From the examples it is clear that such adjectives are used mainly in the positive. Only those attributes can be graded if they are used figuratively. Sometimes, in positive speech, the positive form of the adjective is used for the purpose of expressive strengthening of meaning. For example: *mein liebes, liebes Mädchen; der viele, viele Schnee; die lange, lange Straße lang*. In this function, the adjective (the same) is repeated (*liebes, liebes*). In the combination “*mehr als + adjective*”, the positive form of the adjective approaches the compound in meaning. For example: *Ich bin mehr als satt*. In a positive form, a comparison is expressed in the eigenvalues of derived adjectives with the suffixes *-haft*, *-isch*, *-ig*. For example: “*eine bärenhafte Gestalt*”, “*mein bärischer, bulliger Onkel*”.

While the semantic property inherent in an adjective is expressed in the positive in its main degree in the field of comparativism, quantitative changes in quality and attribute associated with other degrees of comparison are formed on the basis of the basic component. For example:

1. *Bütün bu uzaq xatirələr bir ilıqlıq gətirdi; bir sevinc gətirdi; Mahmud o ağ çiçəyin ətrini duydu, o isti təndir çörəyinin iyini və dadını hiss etdi, o cıqılı cücənin həyatdakı ilk civiltisini eşitdi və bu vaxt ...*

2. *Ziyad xan ən gizli işləri, ən böyük etibar tələb edən tədbirləri Bayandur bəyin əli ilə görürdü.*

In the first of these two sentences, adjectives denoting quantitative indicators of quality related to the subject and event (*uzaq, ağ, isti, cıqqılı, ilk*) are used in a positive way. And in the second sentence, the adjectives “*ən gizli*”, “*ən böyük*”, unlike the first, are given in the degree of multiplication. To do this, in accordance with the grammatical system of the language, the basic component of adjectives (*gizli, böyük*) and the particle “*ən*” were used.

Analyzing the category of adjective degree in the Azerbaijani language, O. Musayev believes that in the Azerbaijani language, as in a number of languages (e.g. English), the adjective usually does not have a special means of expression. However, when comparing items of the same quality, the analytical morpheme as is used. This morpheme is used before an adjective of the usual degree. For example: *Bu roman o roman kimi maraqlı deyil. Bu küçə bizim küçə kimi geniş və işıqlıdır*, etc.

But M. Huseynzade in his 2007 edition “Modern Azerbaijani language. Morphology” notes that the positive degree differs from other degrees both in content and in form in that it is considered a criterion for all degrees. Adjectives in their normal state express normal quality, attribute, color, and so on. Other degrees have different names depending on this usual situation; that is, they differ from the usual degree in both form and content. Consequently, the usual degree of adjective definition is also common: *böyük dağ, böyük şəhər, böyük qardaş* [1, p. 79]. Therefore, M. Huseynzade shows that the positive degree differs from other degrees both in content and form in that it is considered a criterion for all degrees.

However, what is unclear in this explanation is that the author does not disclose the mechanism for determining the quality indicator and attribute, its boundaries in the field of comparativism, more precisely, it is unclear at what point of quality, according to M. Huseynzade, the adjective “*böyük*” begins and ends when he says “*böyük şəhər*”.

A similar interpretation is found in the works of H. Mirzazade. He also believes that the positive degree of an adjective means the usual – the normal state of quality and attribute inherent in a thing. There is no formal designation of an positive degree in the Azerbaijani language. ... The positive degree of an adjective is usually considered the unit of measurement of other degrees [3, p. 150]. Even in this explanation, the question of how to define the positive degree itself remains unclear. It also shows that all adjectives included in the lexical composition of the language have the usual degree. This is what other forms of obtaining a degree are based on. The analysis shows that linguists unequivocally indicate that the positive degree (positive) is a universal property of the adjective for all languages. Other degrees are determined in relation to the basic component of the

attribute and quality, depending on the quantitative decrease or increase. It is for this reason that there is no consensus among modern linguists about the usual degree of an adjective. Some in the classification of adjective degrees indicate the usual degree in the first place, others explain it not as an adjective degree, but as a starting point. That is why the usual degree does not apply to the degrees of comparison of the adjective. A.G. Eyvazov also noted that grammatically the usual form of adjectives expresses only the full manifestation of the attribute and quality, without showing any relation of comparison. Therefore, it is advisable to indicate the usual form of the adjective first in the classification of degrees of adjectives. Another source indicates that there are no special figurative signs in the Azerbaijani language for the formation of the usual degree of an adjective. This degree is considered the beginning, the first type of other degrees [4, p. 66]. Therefore, adjectives that do not have a degree attribute are adjectives of the positive degree. For example: *yağlı, yaşıl, hündür, dəli, boz*, etc.

A similar explanation can be found in G. Kazimov’s book “Modern Azerbaijani language. Morphology”. He writes that the usual degree of an adjective is an indefinite degree, without a measure of degree. That is, a attribute of adjectives of the usual degree is a degree whose quality more or less does not reflect what is at a normal level, visible to the naked eye, perceived by the senses. The attribute and quality expressed by this degree are relative and conditional. For example, we consider the adjectives black, sweet, red as adjectives of the usual degree. In fact, there is no exact and absolute measure of the attribute, the quality expressed by the words black, red, sweet.

Thus, two white papers, two red fabrics, two sweet fruits must necessarily be more or less different from each other, and they are also different. However, since the difference in attribute and quality that we mention is imperceptible, we cannot distinguish them with a positive glance, we call both papers white paper, both parts red cloth in general, and both fruits sweet fruits [2, p. 119].

It also shows that the positive degree has no absolute limit. This degree also has no graphical attribute. Therefore, all adjectives without a degree attribute are considered positive degrees. Sometimes this degree is also called the zero degree.

“Modern Azerbaijani Language Volume II. Morphology” shows that not all linguists treat the positive degree of an adjective equally. It is even indicated that this degree is not included in the degree of adjectives. If there is no difference between the same attribute encountered, then it is no longer possible to talk about degrees.

Conclusion. So when we talk about degrees, we are talking about the difference between these degrees. When this is the case, there is no positive

degree. However, there are words in the language that do not designate a minority or majority as a lexical unit. Rather, the relation of most adjectives in the vocabulary of the language to degrees is neutral. The change in the attribute and quality, to what extent it changes, occurs in comparison with these neutral words (adjectives) in the vocabulary of the language. Therefore, it is wrong to leave even an positive degree outside the degree system. Thus, the original adjectives that do not take any degree features are considered positive degrees.

The comparison shows that regardless of which language family or group the language belongs to, the positive degree, which forms the basic part of the domain of adjective comparativism, has a universal character and is characteristic of each language.

Further perspective of the work. The article analyzes the degrees of adjectives used in German and Azerbaijani languages on a scientific and theoretical basis in these sentences and examines their specific functional features. Speaking about the similarity and distinctive features of the degrees of comparison of adjectives in both languages, the principles, expressions of these adjectives in sentences in Azerbaijani

compared to German, as well as the identification of distinctive and similar features between them constitute a further perspective of the work.

BIBLIOGRAPHY

1. Hüseynzadə M. (2007) Müasir Azərbaycan dili, III hissə. Morfologiya. Bakı, “Şərq-Qərb”, 280 s.
2. Kazımov Q.Ş. (2010) Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı, Elm və Təhsil, 399 s.
3. Mirzəzadə H. (1962) Azərbaycan dilinin tarixi morfologiyası. Bakı, Azərtədrisnəşr.
4. Müasir Azərbaycan dilinin morfologiası, APUNun nəşriyyatı Bakı, 1961, 190 s.
5. Helbig/Buscha Deutsche Grammatik. Berlin, Langenscheidt, 731 s.
6. Jung W. (1973) Grammatik der deutschen Sprache. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 518 s.
7. Hofmann L. (2021) Deutsche Grammatik. Grundlagen für Lehrerbildung, Schule, Deutsch als Zweitsprache und Deutsch als Fremdsprache Berlin, 722 s.
8. Səfiyev R. (2018) Alman dilinin qrammatikası. Bakı.

ДО ІСТОРІЇ ТЕКСТУ ПОЕМИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «ГРИЦЬКО СКОВОРОДА»

Брижіцька І. П.

кандидат філологічних наук, науковий співробітник

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка

Національної академії наук України

вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-7424-7773

ira_b2008@ukr.net

Ключові слова: *чорнові рукописи, джерела, поема, листи, творча історія, архівні матеріали.*

У статті здійснено дослідження історії створення поеми Пантелеймона Куліша «Грицько Сковорода», над якою письменник працював три роки. Зазначено, що збережені рукописи, які знаходяться в Інституті рукопису НБУ імені В. Вернадського та у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, а також друковані видання, які зберігаються у відділі рідкісної книги, дають багато матеріалу для характеристики роботи автора над поемою. До нашого часу дійшли автографи в кількох зошитах: нотатки, виписки з листування, помітки та коментар останнього періоду життя письменника. Наведено характеристику перших публікацій поеми після смерті письменника у львівському виданні Ю. Романчука та київському виданні Івана Каманіна. Проаналізовано створення початкового заголовку поеми та його зв'язок з назвою твору. Прокоментовано присвяту, яку П. Куліш написав Омелянові Огоновському, та її значення у вступі до поеми. На прикладах авторських тверджень обґрунтовано написання письменником епіграфа до поеми, а також причини пізніше його викреслення. З'ясовано особливості обґрунтування нотаток та поміток до поеми, які збережені в окремому рукописному зошиті. Зосереджено увагу на літературі, яка стала основою для написання поеми: «Слово о полку Ігоревім» 1876 р. у перекладі та з коментарями Омеляна Огоновського, а також «Житіє Григорія Сковороди», написане Михайлом Ковалинським. Акцентовано увагу на враженні П. Куліша від прочитаної біографії Григорія Сковороди, яка вплинула на сюжет твору. Вказано на специфічні особливості першого варіанту поеми, що зберігся в чорнових рукописах та має зазначену дату початку роботи над твором. Проаналізовано зміст та художні особливості листів Г. Сковороди до О. Огоновського, Марусі Вовківни та ін. Подано інформацію з листів про створення поеми, підготовку текстів до друку та проблеми з виданням.

FROM THE HISTORY OF THE CREATION OF PANTELEIMON KULISH'S POEM "HRYTSKO SKOVORODA"

Bryzhytska I. P.

*Ph.D. in Philology, Researcher
Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Mykhaila Hrushevskoho str., 4, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7424-7773
ira_b2008@ukr.net*

Key words: *draft manuscripts, sources, poem, letters, creative history, archival materials.*

The article explores the history of the creation of Panteleimon Kulish's poem "Hrytsko Skovoroda", on which the writer worked for three years. It is noted that preserved draft manuscripts, housed in the Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine and in the collections of the Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, along with printed editions stored in the Rare Book Department, provide ample material for characterizing the author's work on the poem. Autographs in several notebooks have survived to our time, containing notes, excerpts from correspondence, and comments from the writer's final period of life. The article provides an overview of the first publications of the poem after the writer's death in Lviv edition by Yu. Romanchuk and in Kyiv edition by I. Kamanin. The creation of the initial title of the poem and its connection with the work's title is analyzed. The dedication, which P. Kulish wrote to Omelian Ohonovskyi, and its significance in the poem's introduction are commented upon. The author's statements are used to justify the writing of the epigraph to the poem by the writer, as well as the reasons for its later deletion. The peculiarities of justifying notes and comments on the poem, preserved in a separate manuscript notebook, are clarified. Emphasis is placed on the literature that became the basis for writing the poem: 'The Tale of Ihor's Campaign' from 1876 in translation and with comments by Omelian Ohonovskyi, as well as "The Life of Hryhorii Skovoroda" written by Mykhailo Kovalynskyi. Special attention is given to P. Kulish's impression from reading the biography of Hryhorii Skovoroda, which influenced the work's plot. Specific features of the first version of the poem, preserved in draft manuscripts and with a specified date of the work's commencement, are indicated. The content and artistic peculiarities of H. Skovoroda's letters to O. Ohonovskyi, Marusia Vovkivna, and others are analyzed. Information from the letters about the creation of the poem, text preparation for printing, and issues with publication is presented.

Постановка проблеми. Хоча твори Пантелеймона Куліша неодноразово ставали об'єктом наукових розвідок, поема «Грицько Сковорода» все ж залишається недостатньо вивченою. З огляду на брак досліджень, побудованих на першоджерелах, значною мірою архівних та маловідомих, у розвідці простежується історія написання поеми та її джерела. При цьому найбільше зосереджено увагу на рукописах письменника. У межах цієї розвідки не вдалося знайти окремого дослідження, яке було би присвячено поемі «Грицько Сковорода». Цю поему розглядали Є. Нахлік, В. Івашків, М. Возняк та інші дослідники в загальніших оглядах доробку письменника. Згадані вчені зосереджу-

валися на образі Г. Сковороди, приділяючи мало уваги історії поеми та її джерелам.

Мета дослідження – на основі комплексу архівних документів, листування, опублікованих і рукописних праць висвітлити історію написання поеми П. Куліша «Грицько Сковорода».

Предмет дослідження охоплюють рукописні та друковані видання поеми П. Куліша «Грицько Сковорода».

Об'єкт дослідження становлять листи, зошити з автографами, поема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінний матеріал у дослідженні поеми П. Куліша «Грицько Сковорода» надають джерела тексту:

рукописи і друковані видання. У Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України зберігається автограф поеми обсягом у 58 аркушів [5]. В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. В. Вернадського знаходяться три зошити з автографами поеми. Один із них написано 1890 року, обсягом у 98 аркушів [7]. Другий рукопис, що має обсяг 111 аркушів, створений у 1891–1892 рр. [6]. Окремий зошит містить фрагменти третьої частини (Куліш їх називав піснями) та «Дописки» до поеми (авторські коментарі) [11]. З величезною працею, яку невтомно проробляв на восьмому десяткові життя Куліш, ближче знайомить так звана «Чорна рукопись» 1890–1893-х рр., що зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. У чотирьох товстих зошитах можна знайти нотатки останнього періоду життя письменника, виписки з листування, примітки, коментарі та поетичні твори [10].

Автографи збереглися у вигляді чорнових рукописів, написаних чорнилами на білих нумерованих аркушах. По текстах зроблені суттєві авторські правки синім, чорним та червоним олівцями, що вказує на кропітку працю Куліша над удосконаленням тексту.

За життя письменника поема не була надрукована, вона стала відомою майже за два десятиліття після його смерті. Публікація твору в неповному варіанті (дві частини, третя – не завершена) з'явилася 1909 року у львівському виданні Юліана Романчука і займала 101 сторінку [9]. Того ж року поема була опублікована в київському виданні українського історика та архівіста Івана Каманіна. Це текст у 117 сторінок [12]. З дослідження Надії Якобчук відомо, що Іван Каманін став редактором багатотомного зібрання творів Куліша на прохання Ганни Барвінок (справж. прізвище – О. М. Білозерська-Куліш) [18, с. 250]. Це видання викликало критику літературознавців Дмитра Дорошенка та Сергія Єфремова, які зробили ряд зауважень щодо «структури твору», «редакторської необізнаності з українською та світовою літературою», «якості коментарів», «недостатнього опрацювання матеріалів». Літературні критики зауважили, що нова книга «Сочинений и писем П. А. Кулиша» «світиться огріхами, куди не ступиш», назвали її «темною плямою вітчизняної літератури», «зневагою українського письменства і пам'яті великого його діяча» [3, с. 2–3; 13, с. 3]. Сучасні дослідники вважають видання Івана Каманіна важливим джерелом для вивчення життя і творчості Г. Сковороди.

Редактор львівського видання Юліан Романчук зазначав, що текст узяв із двох джерел: матеріалами першої та другої частини стали рукописи Куліша, які він знайшов у рукописному відділі

бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, третьої – з київського видання Івана Каманіна. У «Дописках» вказаного зібрання видавець зазначив: «Це має бути новіша редакція. (Я дістав цей 3-й том аж тоді, коли друк мого 2-го тому вже кінчився). Примітки Куліша з рукописі Просвіти, а інші з видання Каманіна подаю в скороченні» [9, с. 514–515]. За твердженням літературознавця Василя Івашкова, львівське видання Юліана Романчука було надруковане того ж року, але трохи раніше київського видання Івана Каманіна [4, с. 101]. Рукопис, який раніше знаходився в бібліотеці Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, зараз зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Овальний штамп на титулі вказує, що автограф належав бібліотеці НТШ у Львові [5]. Автограф, на який посилається упорядник львівського видання, містить «Заспів» та дві частини. Після другої частини Куліш олівцем дописав: «Скільки ще буде пісень, не знаю, третьої пісні написано тепер 20 строф (stanza)» [5, арк. 57]. В Інституті рукопису бібліотеки імені В. Вернадського збереглися ті самі рукописні матеріали, які були надруковані в київському виданні.

Пантелеймон Олександрович не залишив щоденників і спогадів пізнього періоду творчості, з яких можна було би почерпнути матеріал. У розпорядженні дослідників лише авторські примітки, «Дописки» до поеми, листи, рукописний та опублікований твір. Авторська дата не зазначена. Дослідниками було встановлено, що робота над поемою велася протягом 1890–1893-х років.

Можна припустити, що відомому натепер поему «Грицько Сковорода» Куліш планував назвати інакше. У «Чорній рукописі 1890» вона мала первісний варіант назви «Голодна Вовчиця». Епіграфом стали рядки з містерії Тараса Шевченка «Великий льох»: «Чи я ж знала, ще сповита, // Що тая цариця – // Лютий ворог України, // Голодна вовчиця?» [10, арк. 1, 4, 110]. У «Дописках» до поеми Куліш зазначив: «У Шевченка одна з трьох погібельних душ мучиться вічною мукою за те, що дивилась у сповитку на золоту царицину галеру на Дніпрі» [9, с. 535]. Вказаний епіграф співзвучний рядкам поеми першої частини XXIII (23-ї) пісні: «Тим часом нас ляхи царицю // Учили ворогом взивать // І тупо віршем малювать, // Як людоджерницю вовчицю...» [12, с. 358]. Літературознавець Василь Івашків наводить приклади, які підтверджують зв'язок поеми із творчістю Т. Г. Шевченка [4, с. 103]. У листі до Михайла Павлика від 4 січня 1893 р. Куліш влучно цитує: «...в Шевченкової «голодної вовчиці» знайдено прослідок нашої гомерівщини, – те «Слово о Полку Ігореві», що мій земляк по Новгороду Сівер-

ському виспівував...» [1, с. 279–280]. Пізніше Куліш змінив назву поеми – закреслив синім олівцем і зверху надписав: «Грицько Сковорода. Староруська поема» [10, арк. 1]. Більше того, письменник олівцем викреслив епіграф, замість якого дописав: «Сі вірші лежали предовго, покіль із них розпочалась, перероблювалась і стала така поема, як тепер маю під назвою «Грицько Сковорода, Староруська поема Панька Олельковича Кулеша» [10, арк. 110]. Досить спірним залишається питання початкової назви поеми. Ні в нотатках, ні в листах, ні в «Дописках» до поеми немає якихось згадок про авторський пошук варіантів заголовка. Дотримуючись інформації з рукописів Куліша, можна припустити, що назва «Голодна Вовчиця» була початковою. Натепер це питання залишається відкритим.

Віддавши немало часу праці над поемою, Пантелеймон Олександрович залишив третю частину твору незавершеною. У рукопису після другої частини ХІ (41-ї) пісні Куліш олівцем зазначив: «Тут зразу обірвалась поема, що співалась у хуторній самотині без перериву. Сталося таке, як з тим ключем од книготеки на виллі в Петрарчиного мецената, тільки сей казус мушу вияснювати по хуторному, без меценатства. Троє нежданих і вкоханих гостей не авторової натури зробили таке, що струни порвались на його «мовчазній», та й і досі не настроїлись, – тим часом дзвонили по давньому на всякі теми й лади. Се ввійде колись у мої споминки, к коім не вблагаю своїх золотих, як з тої запорозької самотині: Струни мої, струни золоті! / Заграйте мені стиха // Ачей козак нетяжище позбудеться лиха [5, арк. 71]. Зі слів Куліша можна зробити припущення, що на якомусь етапі створення поеми зникло творче натхнення автора, яке передувало задуму. Відомо, що в цей час основні сили вже літнього чоловіка забирав величезний об'єм роботи, яку він поєднував з написанням поеми: переклади Шекспіра, Байрона, Шіллера. Крім цього, письменник займався відновленням перекладу української Біблії, яка була втрачена під час пожежі 1885 року на Кулішевому хуторі Мотронівка (Ганнина Пустинь). Маємо чимало свідчень дослідників про матеріальну скруту, хворобу, цензурні перепони, непорозуміння з редакціями на ґрунті гонорарних розрахунків, брак надійних приятелів-однодумців.

Цікаво звернути увагу на ще один факт, пов'язаний з правописом тексту. На титульній сторінці рукопису Куліш олівцем зазначив особливості свого правопису: «Писано правописею свято-юрською до приподобання к правописній цензурі (бо на правописі вона в мене й зависла). Як же побачив, що вона й такої правописі не прийняла, вернувся до моєї «кулешівки» [8, арк. 1]. Автор сам указав на те, що змінює правопис, але й тут

пояснює його особливості: «Хто переписуватиме сей манускрипт і не вподобає щедрої на прописні літери орфографії, нехай пише по власній уподобі. Я ж державсь рукописів ХVІ і ХVІІ віку. Там і такі слова, що на них опіралась думка писацька, красуються прописними літерами, та й англичане (читай Байрона) любили се в письменстві своєму» (авторський підпис без ініціалів) [6, арк. 2]. У цьому контексті варто звернути увагу на віршовий розмір поеми. Василь Івашків простежив, що «поема написана чотиристопним ямбом, вірш чотирнадцятирядковий, схема римування відповідає так званій «онегінській» строфі: перший чотиривірш має перехресне римування, другий – суміжне, а третій – кільцеве. Завершує строфу двовірш із парним римуванням» [4, с. 101].

Слід наголосити, що Куліш був добре обізнаний з першоджерелами та історичними матеріалами, які створили підґрунтя для його твору. Автором було укладено «Дописки» до поеми та зроблено на полях примітки. Кількість джерел, якими користувався Куліш, дуже велика. З «Дописок» до поеми можна переконатися, що підготовка джерельної бази ґрунтувалася на працях українських та зарубіжних дослідників, а також на давній літературі. Це «Історія Русів» Георгія Кониського, історичні праці Івана Теличенка, дослідження польського історика літератури Юліяна Бартошевича, «Опис України» Гійома Левассера де Боплана, «Літопис Самовидця» та ін. Не менший обсяг становить зібрана інформація про історичні постаті, часто із зазначеною біографією, епохою, в яку вони жили. Знаходимо чимало згадок про українських гетьманів, кошових отаманів Запорозької Січі та козацьких ватажків: Богдана Хмельницького, Криштофа Косинського, Михайла Ханенка, Павлюка, Івана Самойловича, Дмитра Вишневецького (Байди) та ін. Чимало занотовано матеріалів із біблійних книг про Понтія Пілата, Іова Почаївського, Іоанна Вишенського тощо. Цікавим є факт збирання фольклору. Це записи не лише пісенної творчості, а й фольклорних образів.

Особливу увагу Куліша привернула книжка «Слово о полку Ігоревім» (1876 р.) у перекладі та з коментарями Омеляна Огоновського, а також «Житіє Сковороди», яке написав вихованець і друг філософа Михайло Ковалинський. Літературознавець Євген Нахлік наводить приклади, які вказують на те, що у своїй поемі Куліш акцентував велику увагу на постаті Григорія Сковороди, в якому «апостол хуторної філософії» побачив [...] подібного до себе гордого й незалежного самітника» [9, с. 225].

Важливу літературну і наукову цінність становить епістолярна спадщина Куліша. В архіві письменника зберігається не менше трьох тисяч листів до різних адресатів. Серед величезної кіль-

кості листів дуже мало тих, які подають інформацію про роботу Куліша над поемою. Варто виділити епістолярій Куліша з професором Львівського університету Омеляном Огоновським. Про творче листування двох істориків акад. Михайло Возняк писав: «Їх листування почалося десь у квітні 1889 р. Бодай відповідь Пантелеймона Олександровича на перший лист Огоновського має дату «1889, квітня 15»» [2, с. 288]. Сучасний кулішезнавець Євген Нахлік доповнив, що їхнє листування почалося з листа Огоновського від 27 березня 1889 р., в якому професор звернувся до Куліша за біографічними відомостями про наддніпрянських письменників для історії української літератури [15, с. 437]. За словами Є. Нахліка, книжка «Слово о полку Ігоревім» «нагадала пізньому Кулішеві його тодішню улюблену княжу Русь, легендарного Бояна» [15, с. 225], стала провідником до створення масштабної поеми, яка б «обняла нашу Гомерівщину, Кобзарщину, Бурсащину, запанілу під Москвою Козащину і возродженіє Гомерівщини в образі Тарасівщини» [16, с. 224]. Підтвердженням цих слів є лист до Огоновського (львівський поштовий штампель за 6 січня 1891 р.), в якому Куліш писав: «Своєю предорогоцінною працею Ви мене привели до сієї поеми, і, коли б Вам не перебили прийняти присвят козацькі погляди русинські на нашу Старорущину, я б і поему присвятив Вашому високоzasлуженому імені» [2, с. 305]. Перший рукопис поеми має авторську присвяту Огоновському. Зокрема, в автографі, що зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, на окремому титульному аркуші автор занотував: «Переважникові в розумінню «Слова о полку Ігореві» професорові Львівського університета докторові філології і філософії Омелянові Огоновському присвячує шанібник його високоzasлуженого імені Панько Олелькович Куліш» [5, с. 1].

У фонді Куліша Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського зберігся аркуш з автографом оди «Боянові замисли» («До кобзи»), яку Пантелеймон Олександрович готував до збірки «Дзвін». Над текстом автор дописав: «Переважникові в розумінні «Слова о полку Ігореві» професорові Львівського університету, доктору Омелянові Огоновському» [8]. Через деякий час текст вірша знайшов практичне втілення для «Заспіву» в першій частині запланованої поеми. У листі до Куліша від 16 (28) грудня 1890 р. адресат писав: «Наперед заявляю вам велике спасибі, що ви зволили присвятити мені оду з поглядом на моє видання «Слова о полку Ігореві». Ся ваша присвята є великою нагородою за мої труди в поясненню сього безсмертного пам'ятника нашої словесності» [17, с. 3].

У наступному листі до Пантелеймона Олександровича (10/22 січня 1891 р.) професор з особливим захопленням зазначав: «Високодостойний добродію! Прийміть сердечну подяку за теє, що ви поему, писану з поглядом на «Слово о полку Ігоревім», хочете мені присвятити. Я й справді не заслужив собі такої вашої уваги до мого труду» [17, с. 3].

Чимало листів та матеріалів, збережених у фондах Куліша, підтверджують, що Пантелеймон Олександрович надсилав частину рукописів Огоновському. Показовими є листи, з яких дізнаємося про літературні стосунки хуторного філософа та галицького історика. У листі, датованому 6 січня 1891 р., Куліш пише: «Кілька строф посилаю вам, щоб знали, що воно є. [...] Хапаюсь посилати на пошту. Другим разом ще пришлю. Не перечитував. Коли що пропущено, напишете, дак я й підправлю; а всіх таких строф готово вже сотні зо дві» [2, с. 305]. Цей лист не залишився поза увагою професора. Ознайомившись із надісланим рукописом, Омелян Михайлович визнав його вартим друку. У листі до Куліша від 16 (28) грудня 1890 р. професор писав: «Про ваші рукописи говорив я Іванові Омеляновичеві Левіцькому і писав в Новий Санч до Алойзія Юркевича. Та от, Юркевич нічого мені не відписав, – може його вже й немає в тім городі, а Іван Левіцький не хоче віддати вашої рукописі. Навперед сказав мені, що ваше писання хоче собі сховати на памятку, а відтак заявив, що годі йому найти рукописі між своїми паперами і брошурами! Така вже його натура! що раз попаде ся в руки сього антикварія, то трудно від нього те видобути. Але він віддасть вам певно вашу власність, як ви до нас приїдете» [17, с. 3].

За сприяння Огоновського частина рукописів поеми потрапила до рук редактора «Зорі» Володимира Левицького (Василеві Лукичу) до Станіславова, про що професор сповіщав у листі від 10/22 січня 1891 р.: «Досі одержав я поштою ХС глав першої пісні (деякі глави випунктовано). Сю ж посилку вишлю в сих днях поштою до Станіславова Володимирові Левицькому, котрий є фактичним редактором «Зорі» [17, с. 3].

Слід наголосити на ряді причин, які стали наслідком розриву кореспондентських відносин між Кулішем та галицьким істориком. На думку Михайла Возняка, «Куліш поставив останню крапку в цій кореспонденції, розгніваний тим, що Огоновський не надрукував у львівських виданнях надісланих йому нових творів із викладом критичних поглядів на козащину (зокрема, «Думу-казку про Діда й Бабу, про Курочку рябеньку й Надібку золотеньку»)» [2, с. 289–290].

Євген Нахлік додав, що останньою краплею в їхньому ідейному розбраті став лист Куліша до Михайла Павлика від 9/21 червня 1893 р., в якому

письменник привітав перші дві подачі в «Народі» (1893. – № 10. – 22 трав. н. ст.; № 11. – 8 черв. н. ст.) гострокритичної рецензії Драгоманова на видання Шевченкового «Кобзаря», здійснене за редакцією Огоновського» [15, с. 225]. Спираючись на рукописні матеріали, слід наголосити, що Куліш прибрав у поемі все, що було пов'язане з ім'ям професора: автор зняв присвяту та «Заспів».

У «Чорній рукописі 1891» уміщений лист від 28 червня 1891 р. до Балашенка, з якого відомо про епістолярні перемовини Куліша з чернігівським редактором. Зміст листа містить інформацію про надіслані автографи на адресу Балашенка та передачу авторських прав на публікацію зазначених творів письменника (2 роки з дня виходу). У листі повідомлялося про авторський гонорар за поему «Грицько Сковорода» – 500 карбованців [10, арк. 102]. Про те, хто такий був Балашенко, у примітці до листа дружина Куліша Олександра Михайлівна (Ганна Барвінок) пояснила: «Балашов, Петербург, типограф» [14, с. 189]. Дослідник Михайло Могиянський запевняє, що йдеться про «чернігівця М. К. Балашенка», а не про «петербурзького типографа Балашова», як вважала Олександра Михайлівна Куліш [14, с. 194].

З листів до Марусі Вовківни видно, що чернігівський редактор не відповів на запропоновані Кулішем договірні умови. У листі, датованому 7 липня 1892 р., він пише: «Тобі, кохана внучко, Марусенько, і твоєму панотцеві читав я лист мій до черніговця Балашенка. Хто сей Балашенко, я в мертвого земляцького серця не довідався і досі, а рукопись мою вернула мені пошта «по неявке адресата за получением оной»» [14, с. 194]. З наступного листа до Марусі Вовківни відомо, що Куліш продовжував надсилати листи до зазначеного редактора. Так, у листі від 23 вересня 1891 р. до Марусі Василівни Куліш писав: «Читав я тобі й твоєму високоповажному панотцеві проект листу до Балашенка. Ні слуху від нього, ні духу [...]. Ледаче ледаче, як бачу, сей Балашенко» [14, с. 189].

З вищенаведеного можна запевнити, що поему «Грицько Сковорода» Куліш надрукувати за життя не зміг, хоча неодноразово намагався. Як би вчинив письменник, публікуючи цей твір, – невідомо; автограф тим самим є останньою авторською волею. Творчий підхід письменника та багатство його архіву надають матеріали для подальшого дослідження поеми.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проаналізувавши авторські примітки, «Дописки» до поеми, листи, рукописний та опублікований текст, вдалося відтворити роботу Куліша над поемою «Грицько Сковорода». Детально описані обставини пересвідчують, наскільки важко було автору підготувати до друку видання. Вели-

кий за обсягом твір, що став результатом багаторічної праці, є важливим джерелом і заслуговує на ґрунтовне вивчення.

Дослідження поеми Куліша «Грицько Сковорода» – тема перспективна, яка ще чекає своїх дослідників, оскільки до наукового вжитку досі не залучено всі рукописні джерела твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані / за ред. Ю. Луцького. Нью-Йорк; Торонто: Укр. вільна акад. наук у США, 1984. 326 с.
2. Возняк М.П. Куліш як інформатор галицького історика літератури (його листування з Ом. Огоновським). *Життя й революція*. 1927. № 12. С. 288–306.
3. Єфремов С. Новий похорон Куліша. *Рада*. 1908. № 236. С. 2–3.
4. Івашків В.М. Григорій Сковорода: Сприймання та інтерпретація Пантелеймона Куліша. *Григорій Сковорода у сучасному багатомірному світі: зб. тез доп. VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 16 листоп. 2022 р. Львів, 2022. С. 100–105.*
5. Куліш П.О. Грицько Сковорода. Поема. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*. Ф. 18. Спр. 160. 58 арк.
6. Куліш Панько Омелькович. Грицько Сковорода. Староруська поема. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. І. Спр. 28325. 111 арк.
7. Куліш Панько Омелькович. «Грицько Сковорода». Староруська поема. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. І. Спр. 28326. Арк. 98 арк.
8. Куліш Панько Омелькович. Ода «Боянові замисли». *Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Ф. І. Спр. 28316. 1 арк.
9. Куліш П. Твори: у 6 т. / упоряд. та приміт. Юл. Романчука. Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1909. Т. 2. 560 с.
10. Куліш П. О. «Чорна рукопись» 1890–1893 рр. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*. Ф. 18. Спр. 27/30.
11. Куліш Пантелеймон Александрович «Грицько Сковорода» и другие заметки. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Ф. І. Спр. 28433. 7 арк.
12. Куліш П. Сочинения и письма: в 5 т. / ред. изд.: И. Каманин. Киев: Типография Т. Г. Мейндера, 1909. Т. 3. 163 с.
13. М. Ж. (Д. Дорошенко). Сочинения и письма П.А. Кулиша. Т. 1. Издание А.М. Кулиш под

- редакцией И. Каманина. К., 1908: Рецензия. *Рада*. 1908. № 217. С. 2–3.
14. Могиланський М.П. О. Куліш у 90-х роках. *Червоний шлях*. 1925. Кн. 8. С. 189.
 15. Нахлік Є.К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: монографія: в 2-х т. Київ: Український письменник, 2007. Т. 1. 463 с.
 16. Нахлік Є.К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: монографія: в 2-х т. Київ: Український письменник, 2007. Т. 2. 462 с.
 17. Студинський К. Листи д-ра Ом. Огоновського до П. Куліша в літах 1889 – 91. *Руслан*. 1908. № 19. С. 3.
 18. Якобчук Н. Іван Михайлович Каманін (1850–1921): життя, присвячене улюбленій праці. *Архіву України*. 2021. Вип. 1. № 326. С. 238–255.
 7. Kulish P. O. *Ghrycjko Skovoroda. Starorusjka poema* [Hrytsko Skovoroda. Old. Russian poem]. F. I. Spr. 28326: Instytut rukopysu Nacionaljnoji biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadsjkogho (unpublished).
 8. Kulish P. O. *Bojanovi zamysly* [Boyan's plans]. F. I. Spr. 28316: Instytut rukopysu Nacionaljnoji biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadsjkogho (unpublished).
 9. Kulish P. (1909) *Tvory: v 6 t.* [Collection: in 6 t.]. Ljviv: Z drukarni Naukovogho Tovarystva imeni Shevchenka, T. 2 [in Ukrainian].
 10. Kulish P. O. «*Chorna rukopysj*» 1890 – 1893 rr. [«Black manuscript» 1890-1893]. F. 18. Spr. 27/30: Viddil rukopysnykh fondiv i tekstologhiji Instytutu literatury im. T. Gh. Shevchenka NAN Ukrainy (unpublished).
 11. Kulysh P. A. «*Ghrycjko Skovoroda*» y *drughye zametky* [«Gritsko Skovoroda» and other notes]. F. I. Spr. 28433: Instytut rukopysu Nacionaljnoji biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadsjkogho (unpublished).
 12. Kulysh P. (1909) *Sochynenyja y pysjma: v 5 t.* [Essays and letters: in 5 volumes]. Kyev: Typohrafiya T. Gh. Mejnandera, T. 3 [in Ukrainian].
 13. M. Zh. (D. Doroshenko) (1908) *Sochynenyja y pysjma P. A. Kulysha*. T. 1. Yzdanye A. M. Kulysh pod redakcyey Y. Kamanyna. K., 1908: Recenzija [Works and letters of P. A. Kulish. T. 1. Published by A. M. Kulish, edited by I. Kamanin. K., 1908: Review]. *Rada*, no. 217, pp. 2–3.
 14. Moghyljanskyj M. P. (1925) O. Kulish u 90-kh rokakh [O. Kulish in the 90s.]. *Chervonyj shljakh*, vol. 8, p. 189.
 15. Nakhlik Je. K. (2007) *Monohrafiya: v 2 t.* [Collection: in 2 t.]. Kyjiv: Ukrajsjkyj pysjmennyk, T.1: Pantelejmon Kulish: Osobystistj, pysjmennyk, myslytelj [in Ukrainian].
 16. Nakhlik Je. K. (2007) *Monohrafiya: v 2 t.* [Collection: in 2 t.]. Kyjiv: Ukrajsjkyj pysjmennyk, T.2: Pantelejmon Kulish: Osobystistj, pysjmennyk, myslytelj [in Ukrainian].
 17. Studynskyj K. (1908) *Lysty d-ra Om. Oghonovsjkogho do P. Kulisha v litakh 1889 – 91* [Letters of Dr. Ohm. Ogonovsky to P. Kulish in the summers of 1889-91]. *Ruslan*, no. 19, p. 3.
 18. Jakobchuk N. (2021) *Ivan Mykhajlovych Kamanin (1850-1921): zhyttja, prysvjachene uljubljenij praci* [Ivan Mykhailovych Kamanin (1850–1921): a life dedicated to his favorite work]. *Arkhivy Ukrainy*, vol. 1, no. 326, pp. 238–255.

REFERENCES

1. Lucjkyj, Ju. (ed.) (1984) *Vybrani lysty Pantelejmona Kulisha ukrajinsjkoju movoju pysani* [Selected letters of Panteleimon Kulish written in Ukrainian]. Njju-Jork–Toronto: Ukr. viljna akad. nauk u SShA, 326 p.
2. Voznjak M. P. (1927) Kulish jak informator ghalycjckogho istoryka literatury (jogho lystuvannja z Om. Oghonovsjkym) [Kulish as an informant of the Galician literary historian (his correspondence with Om. Ogonovsky)]. *Zhyttja j revoljucija*, no. 12, pp. 288–306.
3. Jefremov S. (1908) *Novyj pokhoron Kulisha* [Kulish's new funeral]. *Rada*, no. 236, pp. 2–3.
4. Ivashkiv V. M. (2022) Ghryghorij Skovoroda: Spryjmannja ta interpretacija Pantelejmona Kulisha [Hryhorij Skovoroda: Perception and interpretation of Panteleimon Kulish] *Ghryghorij Skovoroda u suchasnomu baghatovymirnomu sviti: zb. tez dop. VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ukrajina, Ljviv, Lystopad 16, 2022 r.)*, Ljviv: LNU im. Ivana Franka, pp. 100–105.
5. Kulish P. O. *Ghrycjko Skovoroda. Poema* [Hrytsko Skovoroda. Poem]. F. 18. Spr. 160: Viddil rukopysnykh fondiv i tekstologhiji. Instytutu literatury im. T. Gh. Shevchenka NAN Ukrainy (unpublished).
6. Kulish P. O. *Ghrycjko Skovoroda. Starorusjka poema* [Hrytsko Skovoroda. Old. Russian poem]. F. I. Spr. 28325: Instytut rukopysu Nacionaljnoji biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadsjkogho (unpublished).

УДК 821.16
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92-4>

СИСТЕМНІСТЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТРИБОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Густера Р. М.

аспірант,

викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0009-0009-0948-4156

hustera.roman@gmail.com

Ключові слова: *термін,
системність термінології,
парадигматичні відношення,
гіперо-гіпонімічні відношення,
тертя.*

У сучасних лінгвістичних дослідженнях велика увага приділяється вивченню галузевих термінологій. Статтю присвячено термінології трибології – науки, яка досліджує процеси тертя, зношування та мащення. Вивчення цієї термінології є важливим завданням, адже саме завдяки термінам можливим стає ефективне спілкування між фахівцями, обмін знаннями та розвиток нових технологій.

У роботі наведено визначення понять «термін», «терміносистема» та розглянуто типи зв'язків, які надають сукупності термінів системного характеру. Представлено визначення науки «трибологія» та зазначено її внесок у науково-технічний прогрес. Велика база знань і постійний розвиток трибології стимулюють розширення відповідної термінології. Це відбувається також завдяки термінам із суміжних галузей. До того ж трибологічні терміни стають основою для термінів інших галузей, де мають місце явища тертя та зношування, а також важливими є питання мащення, як-то автомобільна чи авіаційна галузі.

У статті розглянуто ознаки системної організації трибологічної термінології. Представлено загальний аналіз структури та парадигматичних зв'язків між трибологічними термінами на прикладах гіперо-гіпонімічних відношень, які є особливо важливими в контексті дослідження, оскільки вказують на системну природу термінології. Виявлено, що трибологічний термін може одночасно бути як родовим, так і видовим по відношенню до інших трибологічних термінів, що свідчить про більшу глибину та розгалуженість структури терміносистеми. Іншими прикладами системної організації термінів є присутність у терміносистемі гіперо-гіпонімічних груп та відношень смислового протиставлення.

Наявність логічних та мовних зв'язків між трибологічними термінами свідчить про системність цієї термінології, що дозволяє зробити висновок про можливість надалі розглядати сукупність термінологічної лексики цієї науки як терміносистему, а важливість трибології для набуття нових знань та розвитку технологій зумовлює необхідність такого дослідження.

THE SYSTEMIC NATURE OF ENGLISH TRIBOLOGICAL TERMINOLOGY

Hustera R. M.

Postgraduate Student,

Lecturer at the Department of English Translation Theory and Practice

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0009-0009-0948-4156

hustera.roman@gmail.com

Key words: *term, systemic nature of terminology, paradigmatic relations, hyperonymic and hyponymic relations, friction.*

Contemporary linguistic research directs significant attention to the study of domain-specific terminologies. This article focuses on the terminology of tribology, which is the study of friction, wear and lubrication. The comprehensive study of tribological terms is of paramount importance, as it enables effective communication among field experts, facilitates knowledge exchange and drives the development of new technologies.

The article provides definitions for the concepts of term and terminological system and examines types of relationships that contribute to the systemic nature of the terminology. The definition of the study of tribology is also presented, with an emphasis on its contribution to scientific and technological progress. The significant knowledge base and ongoing development within the field of tribology stimulate the expansion of the corresponding terminology, which is further facilitated by incorporating terms from related disciplines. Furthermore, tribological terms serve as the foundation for terminology in other fields where phenomena of friction and wear occur, as well as in fields where lubrication plays a significant role, such as automotive and aviation industries.

The article examines the features contributing to the systemic nature of tribological terminology. A general analysis of the structure and paradigmatic relations among tribological terms is presented, employing examples of hyperonymic and hyponymic relations. In the context of the current research, these examples hold particular significance as they reveal the systemic nature of the terminology. It is shown that a tribological term can simultaneously function as both a generic term and a specific term in relation to other tribological terms, indicating a greater depth and branching of the terminological system. The presence of antonymy together with the fact that hyponyms can further be grouped into semantic subgroups both indicate the systemic nature of tribological terminology.

Tribological terms are interrelated both logically and semantically, which allows us to view tribological terminology as a terminological system. The significance of tribology in the advancement of science and technology underscores the importance of such research.

Постановка проблеми. Термінологічна лексика допомагає ефективній комунікації між фахівцями в будь-якій галузі знань та є важливою передумовою наукових досліджень. Використання термінів сприяє уніфікації спілкування серед фахівців та збагаченню наукового дискурсу. Однією з ключових функцій термінологічної лексики є забезпечення однозначного розуміння понять конкретної галузі, що дозволяє уникнути непорозумінь, сприяє передачі точної інформації та обміну знаннями між фахівцями й дослідниками. Терміни розкривають складні аспекти

понять різних сфер людської діяльності, сприяють точному розумінню різних явищ і процесів та відокремлюють суміжні поняття один від одного, забезпечуючи необхідні чіткість і точність комунікації. Вивчення термінології сприяє уточненню термінологічних систем, створенню стандартів та нормативних документів, що сприяють підвищенню якості роботи спеціалістів, розвитку науки та технологій. Тож, будучи важливою передумовою для професійного спілкування та розроблення наукових концепцій, термінологічна лексика привертає до себе великий інтерес дослідників.

Проблемам термінології присвятили свої наукові праці багато вчених, серед яких Т. Р. Кияк [1; 2], А. С. Д'яков [3], О. І. Павлова [4; 5], Л. М. Томіленко [6], С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець [7; 8] та інші. Багато праць присвячено вивченню термінологічної лексики окремих галузей та сфер діяльності людини, як-то юридична або медична термінологія.

Актуальність дослідження зумовлена постійним інтересом лінгвістичної науки до проблем термінологічної лексики та вивчення галузевих терміносистем. Безсумнівною є необхідність у дослідженні терміносистем, які натепер ще не вивчалися. Незважаючи на велику кількість проведених досліджень, однією з підмов, які ще не ставали предметом комплексного вивчення лінгвістів, є підмова трибології. Саме питанню англійських трибологічних термінів присвячена ця робота.

Дана стаття являє собою перший крок у вивченні окремої групи термінів, а саме термінологічної лексики трибології, з фокусом на встановленні основних ознак поняття «термін», визначенні його характерних рис. У роботі також розглянуто поняття «терміносистема», особливу увагу приділено окресленню низки зв'язків між трибологічними термінами.

Метою дослідження є деталізування поняття «трибологія» та розгляд відношень, які зв'язують термінологічні одиниці цієї науки, для визначення можливості надалі розглядати сукупність цих термінів як терміносистему.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити такі **завдання**: дати визначення поняття «термін», проаналізувати типові характеристики термінів, дати визначення поняття «терміносистема», дати характеристику трибології як окремої наукової сфери, визначити її центральні терміни та встановити наявність зв'язків між трибологічними термінами, підвести підсумки та зробити висновки.

Об'єктом дослідження є англійська термінологічна лексика трибології.

Предметом роботи стали характерні ознаки трибологічної термінології як окремої терміносистеми в англійській мові.

Джерелом використаних у роботі термінів виступали технічні словники та спеціалізована англійська література.

Вивчення будь-якої системи термінів розпочинається з уявлення про сутність терміна і термінології, але визначення терміна виявляється складним завданням. Більшість дослідників погоджуються, що єдиного, загальноприйнятого визначення терміна не існує, але немає сумнівів у тому, що термін завжди відображає певне поняття.

За визначенням С. В. Шевчука та І. В. Клименко, термін – це «слово або словосполучення,

яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини» [9, с. 513]. Згідно з визначенням М. С. Зарицького, термін є «мовний знак, що позначає поняття певної галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики» [10, с. 43]. В. І. Карабан визначає терміни як «мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки», та зазначає, що науково-технічні терміни «становлять суттєву складову частину науково-технічних текстів» [11, с. 315]. У роботі Л. А. Бондар термін визначається як «емоційно нейтральне слово (словосполучення), що передає назву точно визначеного поняття, яке стосується тієї чи тієї галузі науки чи техніки» [12, с. 83].

Звернувшись до офіційного видання національного стандарту України, побачимо таке визначення терміна: «словесне позначення певного поняття у конкретній предметній сфері» [13]. У свою чергу одинадцятитомний «Словник української мови» (СУМ-11) визначає термін як «слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [14].

Наведені визначення по-різному деталізують галузі діяльності людини, які описує термінологічна лексика, а одне з визначень також указує на емоційну нейтральність терміна, яку відносять до вимог до нього. Але загальноприйнятою залишається думка, що термін є словом або словосполученням, що використовується для вираження поняття в конкретній галузі знань. Тож під трибологічним терміном розуміємо таке слово або словосполучення, яке слугує для вираження поняття цієї науки.

Як відомо, терміни об'єднуються в спеціальні термінологічні системи з внутрішньою організацією і відношеннями між окремими термінологічними одиницями. Галузеві термінології, тобто сукупність термінів конкретних галузей, називають терміносистемами або термінологічними системами [9, с. 513]. Терміносистема – відносно замкнена, кількісно обмежена множина термінів, що відбиває поняттєву систему певної предметної сфери на відповідному етапі її розвитку [15]. Під системою розуміють сукупність елементів цілого, між котрими існує обов'язковий та тривкий зв'язок. Сукупність зв'язків у межах такого цілого визначає його структуру [3, с. 11].

В основі системності термінології лежать логічні та мовні зв'язки. Логічні зв'язки зумовлені наявністю системних логічних зв'язків між поняттями певної галузі науки, а мовні характерні як для загальноживаних слів, так і для термінів. Це синонімічні, антонімічні, словотвірні, полісемічні, граматичні, родо-видові зв'язки тощо [9, с. 513–514].

Основною функцією термінології є забезпечення ефективної комунікації, необхідної для задоволення вимог професійної діяльності та трудових потреб користувачів мови. Трибологічний термін є одиницею термінологічної системи трибології та забезпечує професійну комунікацію в цій сфері.

Слово «трибологія» з'явилося у 1960-х роках, коли очевидною стала користь, яку в межах нової міждисциплінарної галузі може принести співпраця інженерів та вчених, які вивчали тертя, мащення та зношування (тут і далі переклад наш – Р. Г.) [16]. Воно походить від грецького слова «трибос», що означає тертя, та визначається як «наука про явища і закономірності тертя, зношування, мащення та взаємодії двох тіл під час їх переміщення одне відносно одного» [17].

Значущість досліджень термінології будь-якої галузі значною мірою залежить від важливості цієї галузі та від її ролі в розвитку науки, технологій або суспільства в цілому. Важливість трибології в останні десятиріччя безперервно зростає. Трибологія охоплює різні сфери людської діяльності, але особливо важливою стає в контексті підвищення зносостійкості машин, приладів, обладнання, інструментів, робочих органів, інших виробів машинобудування та зменшення втрат на тертя під час їх використання. Впровадження досягнень трибології відбувається в різних галузях та здійснюється на державному рівні в багатьох високорозвинених західних країнах [18, с. 6]. Згідно з багаточисленними експериментальними дослідженнями тертя поглинає близько чверті всієї енергії, яка використовується людиною [19, с. 8]. Тож центральним завданням трибології є зниження цих втрат. Саме тому сьогодні ми бачимо посилену увагу до вирішення проблем трибології. Ця наука перебуває в постійному розвитку, в ній набуваються нові знання та вдосконалюються технічні рішення.

Велика база наявних знань та постійний розвиток трибології як наукової сфери стимулює розвиток відповідної термінологічної лексики. До того ж збагачення термінологічного фонду цієї науки також відбувається за рахунок термінів дотичних галузей знань та прогресу в галузі інженерії загалом. Термінологія трибології активно розвивається, відображаючи потреби сучасного науково-технічного світу.

Сьогодні термін «трибологія» включено до словника кожної промислово розвиненої країни світу. Він отримав завершальне етимологічне визнання і занесений у додаток до Оксфордського словника англійської мови [18, с. 7].

Розглянемо декілька визначень трибології. Вищезгаданий Оксфордський словник визначає трибологію як «сферу науки й техніки, пов'язану

з взаємодією поверхонь, які перебувають у відносному русі, та супутніми явищами й питаннями (такими як тертя, зношування, мащення та проектування підшипників)» [20]. Певні визначення знаходимо у спеціалізованій літературі з трибології. У посібнику «Триботехніка та основи надійності машин» наведено таке визначення: «Трибологія – це наука про тертя, знос, вид мащення і взаємодію контактуючих поверхонь під час їх взаємного переміщення» [19, с. 5]. Інше визначення називає трибологію «наукою і технологією взаємодії поверхонь, що перебувають у відносному русі, яка вивчає тертя, зношування та мащення» [21, с. 13]. Основні напрями дослідження в трибології – тертя, зношування та мащення – охоплюють всі наукові та технологічні аспекти, пов'язані із взаємодією поверхонь у відносному русі [22, с. 1]. Отже, виходячи з цих визначень, центральними поняттями трибології є *тертя*, *зношування* та *мащення*, які передаються відповідними англійськими термінами, а саме *friction*, *wear* та *lubrication*. До того ж відзначимо, що ці поняття тісно пов'язані між собою, адже «неможливо говорити про вирішення завдання зносостійкості без допомоги теорії тертя і зношування чи про розроблення змащувальної техніки і матеріалів без розуміння природи явищ тертя і зношування» [18, с. 4].

Як уже було зазначено раніше, термінологія складається з термінів, тобто її елементів та відношень, які пов'язують ці елементи між собою. У контексті зв'язків між елементами терміносистеми надзвичайно важливими є гіперо-гіпонічні відношення, адже «саме у вираженні родо-видових відношень насамперед виявляється системний характер термінології» [23, с. 38]. Гіперо-гіпонімія є родо-видовими відношеннями в лексико-семантичній системі [24, с. 206]. Вона ґрунтується на відношеннях підпорядкування. Відношення підпорядкування формуються між поняттями з різними обсягами, коли обсяг одного з них цілком входить до обсягу іншого, не покриваючи його цілком [25, с. 62]. Прикладами таких відношень у трибологічній термінології в англійській мові можуть виступати терміни *wear* (зношування) та *abrasive wear* (абразивне зношування) або *friction* (тертя) та *rolling friction* (тертя кочення). У цих прикладах терміни *wear* та *friction* є родовими по відношенню до термінів *abrasive wear* та *rolling friction*, які у свою чергу є видовими по відношенню до перших. У наведених прикладах терміни *wear* та *friction* виступають гіперонімами по відношенню до гіпонімів *abrasive wear* та *rolling friction*. До того ж окремий термін може одночасно бути як родовим, так і видовим по відношенню до різних термінів, що свідчить про більшу глибину і розгалуженість структури терміносистеми. Прикладом може бути вже згаданий термін *abrasive wear*, який є видовим по відношенню до терміна *wear* та

родовим по відношенню до терміна *hydroabrasive wear* (гідроабразивне зношування). Також проілюструємо відношення супідрядності. У таких відношеннях перебувають терміни, які є видовими по відношенню до родового для них обох терміна. Як приклад відношень супідрядності в терміносистемі трибології наведемо терміни-еквоніми *hydroabrasive wear* (гідроабразивне зношування) та *gasoabrasive wear* (газоабразивне зношування). Ці терміни мають диференційні ознаки та при цьому зберігають загальну для них обох семантичну частину.

Про системність трибологічної термінології також свідчить наявність у її структурі гіперо-гіпонімічних груп. Так, для гіпероніма *friction* можна утворити гіперо-гіпонімічні групи: види тертя в залежності від умов руху поверхонь – *static friction* (тертя спокою), *sliding friction* (тертя ковзання), *rolling friction* (тертя кочення); види тертя в залежності від наявності мастильного матеріалу – *lubricated friction* (тертя з мастильним матеріалом), *unlubricated friction* (тертя без мастильного матеріалу). Останні два наведених терміна також є прикладом наявності між трибологічними термінами іншого виду парадигматичних відношень – відношень смислового протиставлення (антонімії). Вищенаведені зв'язки є ознаками системності термінології трибології.

Окрім використання в межах власної науки, трибологічні терміни також стають основою для термінів інших галузей, де мають місце явища тертя або зношування і важливими є питання мащення. Як наукова дисципліна трибологія охоплює експериментально-теоретичні дослідження фізичних, хімічних, біологічних та інших явищ, пов'язаних з тертям [19, с. 5]. До того ж у розвитку трибології як науки важливим чинником було інтенсивне розширення галузей транспортного машинобудування. Прикладами термінів з авіаційної та автомобільної галузей є терміни *aviation grease* (авіаційне консистентне мастило) та *engine lubrication system* (система мащення двигуна).

Отже, трибологія є наукою з чітко окресленими межами дослідження. Трибологічна термінологія виконує важливу роль, надаючи фахівцям засоби для спілкування та обміну знаннями. Проведений у цій роботі аналіз свідчить про системність трибологічної лексики, що підтверджується наявністю логічних та мовних зв'язків між окремими термінологічними одиницями, тому ми вважаємо можливим надалі розглядати сукупність термінологічної лексики трибології як терміносистему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияк Т.Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 620. С. 3–5.
2. Кияк Т.Р., Каменська О.І. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 38. С. 77–80.
3. Д'яков А.С. Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ Academia, 2000. 218 с.
4. Павлова О.І. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 620. С. 49–54.
5. Павлова О.І. Українське зіставне термінознавство: сучасний стан і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 890. С. 15–19.
6. Томіленко Л.М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
7. Булик-Верхола С.З., Теглівець Ю.В. Аналітичний спосіб творення музичних термінів української мови. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. № 70. С. 8–12.
8. Булик-Верхола С.З., Теглівець Ю.В. Чужомовні запозичення у термінології фотосправи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 23. С. 8–10.
9. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2011. 696 с.
10. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства : підручник. Київ : Політехніка, 2004. 128 с.
11. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга. 576 с.
12. Бондар Л.А. Механізми перекладу англійських термінів-новоутворень українською мовою. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6. С. 81–87.
13. ДСТУ 5127:2007. Інформація та документація. Словник термінів. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 239 с.
14. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Термін. URL: <http://sum.in.ua/s/termin> (дата звернення: 10.08.2023).
15. ДСТУ 3966:2009. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 35 с.
16. Green Tribology: Biomimetics, Energy Conservation and Sustainability / Ed. by M. Nosonovsky, B. Bhushan. Berlin : Springer, 2012. 648 p.

17. ДСТУ 2823–94. Зносостійкість виробів. Тертя, зношування та мащення. Терміни та визначення. Київ : Держстандарт України, 1994. 32 с.
18. Закалов О.В., Закалов І.О. Основи тертя і зношування в машинах : навчальний посібник. Тернопіль : Видавництво ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. 322 с.
19. Дмитриченко М.Ф., Мнацаканов Р.Г., Мікосянчик О.О. Триботехніка та основи надійності машин : навчальний посібник. Київ : Інформавтодор, 2006. 216 с.
20. Oxford English Dictionary. Tribology. URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=tribology> (дата звернення: 12.08.2023).
21. Hiroshi Yamagata. The Science and Technology of Materials in Automotive Engines. Boca Raton, Boston, New York, Washington DC : Woodhead Publishing, 2005. 328 p.
22. Theo Mang, Kirsten Bobzin, Thorsten Bartels. Industrial Tribology: Tribosystems, Friction, Wear and Surface Engineering, Lubrication. Weinheim : Wiley-VCH, 2011. 644 p.
23. Яценко Н.О. Формування назв військового одягу в українській мові: монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. 179 с.
24. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Академія, 2001. 368 с.
25. Логіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.Д. Титов та ін. Харків : Право, 2005. 208 с.
5. Pavlova O.I. (2018). Ukrainske zistavne terminoznavstvo: suchasnyi stan i perspektyvy [The Ukrainian contrastive terminology science: the present state and prospects]. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhniky”, № 890. Pp. 15–19.
6. Tomilenko L.M. (2015). Terminolohichna leksyka v suchasniy tlumachnii leksykohrafiy ukrainskoi literaturnoi movy: monohrafiia [Terminological vocabulary in the modern explanatory lexicography of the Ukrainian literary language]. Ivano-Frankivsk: Foliant, p. 160.
7. Bulyk-Verkhola S.Z., Tehlivets Yu.V. (2020) Analitychnyi sposib tvorennia muzychnykh terminiv ukrainskoi movy [Analytical method of creation of Ukrainian musical terms]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho, № 70. Pp. 8–12.
8. Bulyk-Verkhola S.Z., Tehlivets Yu.V. (2016) Chuzhomovni zapozychennia u terminolohii fotospravy [Foreign borrowings in the terminology of photography]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, № 23. Pp. 8–10.
9. Shevchuk S.V., Klymenko I.V. (2011). Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam: pidruchnyk [Ukrainian language for professional purposes: textbook]. Kyiv: Alerta, p. 696.
10. Zarytskyi M.S. (2004). Aktualni problemy ukrainskoho terminoznavstva: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Contemporary problems of Ukrainian terminology: textbook for higher education establishments]. Kyiv: Politekhniky, p. 124.

REFERENCES

1. Kyiak T.R. (2008) Vuzkohaluzevi terminy yak osnova formuvannia ta kvazireferuvannia fakhovykh tekstiv [Domain-specific terminology as a basis for formation and summarizing of specialized texts]. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhniky”, № 620. Pp. 3–5.
2. Kyiak T.R. (2008) Semantychni aspekty normalizatsii terminolohichnykh odynyts [Semantic aspects of normalization of terminological units]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, № 38. Pp. 77–80.
3. Dyakov A.S., Kyiak T.R., Kudelko Z.B. (2000). Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty [Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: Academia, p. 218.
4. Pavlova O.I. (2008). Terminy, profesionalizmy i nomenklaturni znaky (do problemy klasyfikatsii spetsialnoi leksyky) [Terms, professional words and nomenclature (classification of domain-specific words)]. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhniky”, № 620. Pp. 49–54.
11. Karaban V.I. (2002). Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovyistychni problemy [Translation of English Scientific and Technical Literature. Grammatical, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: Nova knyha, p. 576.
12. Bondar L.A. (2011). Mekhanizmy perekladu anhliiskyykh terminiv-novoutvoren ukrainskoiu movoiu [Translation of English New Terms into Ukrainian]. Filolohichni studii. Vyp. 6. pp. 81–87.
13. DSTU 5127:2007 (2010). Informatsiia ta dokumentatsiia. Slovyk terminiv [ISO 5127:2007 Information and documentation. Dictionary of terms]. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy. p. 239.
14. Slovyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovyk (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary (1970–1980)]. Term. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/termin>

15. DSTU 3966:2009 (2010). Terminolohichna robota. Zasady i pravyla rozroblennia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat [Terminological work. Development rules of standards for terms and definitions of concepts]. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy. P. 35.
16. Green Tribology: Biomimetics, Energy Conservation and Sustainability (2012) / Ed. by M. Nosonovsky, B. Bhushan. Berlin : Springer, p. 648.
17. DSTU 2823–94 (1994). Znosostiikist vyrobiv. Tertia, znoshuvannia ta mashchennia [Wear resistance of parts. Friction, wear and lubrication]. Kyiv: Derzhstandart Ukrainy, p. 32.
18. Zakalov, O.V., Zakalov, I.O. (2011), Osnovy tertia i znoshuvannia v mashynakh: navchalnyi posibnyk [The basics of friction and wear in machines: textbook]. Ternopil: Publishing house of Ternopil Ivan Puluj National Technical University, p. 322.
19. Dmytrychenko M.F., Mnatsakanov R.H., Mikosianchyk O.O. (2006). Trybotekhnika ta osnovy nadiinosti mashyn [Tribo-engineering and the basics of machine reliability]. Kyiv: Informavtodor, p. 216.
20. Oxford English Dictionary. Tribology. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=tribology>
21. Hiroshi Yamagata (2005). The Science and Technology of Materials in Automotive Engines. Boca Raton, Boston, New York, Washington DC : Woodhead Publishing, p. 328.
22. Theo Mang, Kirsten Bobzin, Thorsten Bartels (2011). Industrial Tribology: Tribosystems, Friction, Wear and Surface Engineering, Lubrication. Weinheim : Wiley-VCH, p. 644.
23. Yatsenko, N. O. (2009). Formuvannia nazv viiskovoho odiahu v ukrainskii movi: monohrafia [Formation of military clothing names in Ukrainian language: monograph]. Kyiv: Vydavnychy Dim Dmytra Buraho, p. 179.
24. Kochergan, M. P. (2001). Vstup do movoznavstva [Introduction to Linguistics]. Kyiv: Akademiya, p. 368.
25. Lohika: pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Logic: Textbook for Students of Higher Educational Establishments]. Kharkiv: Pravo, p. 208.

ПОСТАТІ МАТЕРІ ТА БАТЬКА В РЕКОНСТРУКЦІЇ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПСИХОПОРТРЕТА О. ЖОВНИ

Дергачова О. В.

аспірантка кафедри української та зарубіжної літератури

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна

orcid.org/0000-0003-2748-3535

olgadergacheva87@gmail.com

Ключові слова: *психопоетика, психоаналіз, образи батьків, жертовність, відчуження.*

Статтю присвячено аналізу впливу постатей батька та матері на формування психопоетичної структури особистості О. Жовни. Дослідження висвітлює актуальні аспекти взаємодії сімейного середовища, творчого становлення особистості та психосвіту письменника. У статті використано методологію психопоетики як засобу опосередкованого дослідження психопортрета митця через аналіз його мегатексту.

У статті наголошено на тому, що для усвідомлення характерних рис психопортрета письменника необхідний аналіз психологічних аспектів його біографії, особливо – встановлення зв'язків з матір'ю та батьком. Стаття висвітлює сучасні дослідження з психопоетики, які аналізують роль постатей батьків у формуванні окремих аспектів особистості О. Жовни. Зазначається, що психопоетика дозволяє отримати більш повну візію особистості автора, об'єднуючи літературознавчу, психологічну та психоаналітичну методологію.

Стаття ставить за мету проаналізувати психопоетичні механізми виявлення ролі батьків О. Жовни для його художньої самоідентифікації з огляду на структуру психосвіту письменника та його рецепцію в біографічному, автобіографічному та інтерпретаційному зрізах, які експліковані в художніх творах, фільмах, спогадах, що становлять його мегатекст.

Структуру психосвіту письменника та його рецепцію розглянуто в різних аспектах, включаючи біографічний, автобіографічний та інтерпретаційний. Зазначається, що ігнорування чи замовчування образу батька у творах О. Жовни свідчить про внутрішнє протистояння, відчуження та негативний едипів комплекс. Вказано, що ідеалізований образ матері, концептуальними рисами якого є безумовна любов та здатність пробачати, говорить про близькість письменника з власною матір'ю і можливе відчуття вини відносно неї. Наголошено, що перспективи дослідження включають аналіз інших компонентів психопоетичної матриці О. Жовни для реконструкції його психоструктури на основі виявів у художніх творах та інших компонентах його мегатексту.

PARENTAL FIGURES IN THE RECONSTRUCTION OF SPECIFIC ASPECTS OF O. ZHOVNA'S PSYCHOPORTRAIT

Derhachova O. V.

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian and Foreign Literature

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Shevchenko str., 1, Kropyvnytskyi, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2748-3535

olgadergacheva87@gmail.com

Key words: *psychopoetics, psychoanalysis, parental figures, sacrificial love, alienation.*

This article delves into the examination of the influence of parental figures, specifically the father and mother, on the development of O. Zhovna's psychopoetic structure. The research sheds light on the relevant aspects of the interplay between the family environment, the creative evolution of the individual, and the writer's psychosocial realm. The methodology of psychopoetics is employed as a means of indirectly investigating the psychopersona of the artist through the analysis of his megatext.

The article emphasizes the necessity of analyzing the psychological aspects of O. Zhovna's biography, particularly establishing connections with his mother and father, for a comprehensive understanding of the characteristic features of the writer's psychoportrait. It discusses contemporary psychopoetic studies that scrutinize the role of parental figures in shaping specific facets of O. Zhovna's aspects of personality. Psychopoetics is highlighted as a tool that allows a more complete vision of the author's personality by merging literary, psychological, and psychoanalytic methodologies.

The primary objective of the article is to analyze the psychopoetic mechanisms that reveal the role of O. Zhovna's parents in his artistic self-identification. The study aims to examine the structure of the writer's psychosocial realm and its reception through biographical, autobiographical, and interpretative perspectives, as manifested in his literary works, films, and memories comprising his megatext.

The psychosocial structure of the writer and its reception are scrutinized from various angles, encompassing biographical, autobiographical, and interpretative dimensions. It is noted that the neglect or omission of the father's image in O. Zhovna's works signifies internal conflict, alienation, and a negative Oedipus complex. The idealized portrayal of the mother, characterized by unconditional love and forgiveness, indicates the writer's closeness to his own mother and a potential sense of guilt towards her.

The article concludes by emphasizing that the prospects for further research involve the analysis of additional components of O. Zhovna's psychopoetic matrix. This will facilitate the reconstruction of his psychosocial structure based on discoveries within his literary works and other components of his megatext.

Постановка проблеми. Проблема творчої обдарованості особистості постійно перебуває в центрі наукових досліджень. Учені вивчають різні аспекти витоків творчості, вікові, соціально-психологічні, суб'єктивні фактори, які визначають розвиток творчої особистості, й, що закономірно, звертаються до біографії митців задля встановлення причинно-наслідкових зв'язків у процесі розвитку їхнього творчого потенціалу.

Для усвідомлення характерних рис психопортрета письменника необхідний аналіз пси-

хологічних аспектів його біографії, особливо встановлення зв'язків з матір'ю та батьком. Цей аспект вивчення психосвіту митця привертає все більше уваги вчених. Останнім часом вони дедалі більше цікавляться пізнанням психіки за допомогою художніх текстів як засобу опосередкованого дослідження несвідомого.

Розуміння витоків багатого, різнобічного творчого потенціалу О. Жовни неможливе без аналізу того, як проходило його дитинство та юність, адже, на думку багатьох дослідників, особливу

роль у формуванні життєвого сценарію особистості відіграють саме ранні роки, адже в ці періоди закладаються основи для подальшого розгортання життєвого сценарію людини.

На думку К. Марчук та Л. Котлової, виняткове значення у формуванні творчої особистості має саме сім'я як «перше і головне середовище, яке потужно впливає на формування особистості і яке може стимулювати або, навпаки, гальмувати розвиток творчої особистості» [10, с. 29]. Від того, наскільки сприятливим виявиться сімейне середовище, залежить подальше творче становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження з психопоетики актуалізують низку проблем, пов'язаних із факторами формування психопоетикальної структури особистості письменника. Так, застосування методу літературознавчого біографізму (О. Дацюк, І. Ніколайчук, Л. Рева та ін.) дозволяє встановлювати співвідношення між біографією письменника і художнім світом створюваних ним текстів через «розкриття складної природи художньої літератури як життєдіяльності» [12, с. 4]. Проте більш повну та різнобічну візію особистості автора художнього твору з огляду на чинники її формування через глибокий аналіз створених письменником текстів репрезентує психопоетика, яка поєднує в собі літературознавчу і психологічну методологію, а також психоаналітичний підхід.

Серед наукових розвідок, які ставлять на меті створення психологічного портрета митця через «характеристики авторських світоглядних домінант, що перебувають у безпосередньому зв'язку з художньою тканиною» [3, с. 38], є праці С. Михиди [11], Н. Зборовської [5], Я. Даценко [4], І. Скляр [13] та ін. У цих дослідженнях представлене бачення ролі біографічних факторів на формування психопоетикальної матриці письменника.

Спорадично творчість О. Жовни поставала об'єктом літературно-критичних досліджень, однак психопоетикальні особливості творчості та особистості письменника окреслювалися лише в загальних рисах. Дотепер ще не існує студії, яка була би спрямована на виділення та аналіз факторів формування особистості письменника під впливом стосунків із батьками тощо, адже «родинна ситуація є не лише передумовою формування Я-концепції особистості письменника, а й знаходить свою розв'язку в його творчості [11, с. 110].

Формулювання цілей статті. Використовуючи методологічні засади сучасної психопоетики, ми здійснимо спробу проаналізувати психологічні механізми виявлення ролі батьків О. Жовни для його художньої самоідентифікації з огляду на структуру психосвіту письменника та його рецепцію в біографічному, автобіографічному та інтерпретаційному

зрізах, які експліковані в художніх творах, фільмах, спогадах, що становлять його мегатекст.

Предмет дослідження – батьківські фігури в реконструкції окремих аспектів психопортрета О. Жовни.

Об'єкт дослідження – батьківські образи в мегатексті О. Жовни.

Виклад основного матеріалу дослідження. О. Жовна скупо ділиться інформацією про батьків та про власне дитинство. Деякі фрагменти, за допомогою яких можна почасти реконструювати біографію дитячих років письменника та його стосунків з батьками, ми здійснюємо на матеріалі спогадів друзів письменника. Так, В. Габор, розповідаючи про візит до О. Жовни в Новомиргороді, пише: «З мамою Олександра я познайомився наступного дня (вразило її надзвичайно відкрите й світле обличчя та теплі, лагідні очі; таки в маму вдався мій приятель), і перше, що почув від неї: «А я думала, що ви нижчий за Сашка!» «На тобі! – подумав я весело. – І для мами всі мають бути нижчими за її сина!» – але не сказав їй цього [2, с. 63].

Аналізуючи роль дитинства у формуванні особистості та вбачаючи в цьому процесі необхідність «зняти покривало амнезії, яке огортає ранні роки дитинства» [14, с. 31], З. Фройд пише, що «дитячі роки визначають багато аспектів дорослої особистості, та найбільш значним є місце і роль батьків у житті людини, підвалини яких закладаються в дитинстві, формуються в юності та впливають на все життя особистості» [14, с. 63]. Тож проаналізуємо, яке місце мають постаті батька і матері в мегатексті О. Жовни, який віддзеркалює і власну позицію письменника.

Звертаючись до теорії психоаналізу, відзначимо, що батько в моделі З. Фрейда – центральна фігура в едиповій ситуації, значно складніша і амбівалентніша, ніж мати, а едипів комплекс – центральний елемент усєї метапсихологічної конструкції класичного психоаналізу. Говорячи про роль батька в психоаналізі, зазначимо, що З. Фройд наділяв образ батька в житті людини силою та могутністю. Батько уявляється як першопочаткова фігура, присутність якої в психіці матері дистанціює матір від дитини. В аналізі власних сновидінь З. Фройд знаходить амбівалентні почуття відносно власних батьків: з одного боку, бажання інцесту, а з іншого боку – бажання їх вбити, а смерть батька він називає «найбільш значною подією та найбільш важливою втратою в житті» [16, с. 10].

«З усіх образів дитинства, які, як правило, не пам'ятаються, жоден не буває настільки важливим для юнака чи чоловіка, наскільки важливим є образ його батька. Органічна необхідність вводить у ставленні чоловіка до свого батька ту амбівалентність, яку ми бачимо найбільш яскраво вира-

женою в грецькому міфі про царя Едипа. Маленький хлопчик приречений любити свого батька і захоплюватися ним як найсильнішим, найдобрішим і наймудрішим створінням на світі. Сам Бог, зрештою, є лише звеличення образу батька – те, як він представлений у ранньому дитинстві. Але незабаром з'являється й інший бік цього емоційного ставлення. Батько бачиться як першорядний порушник інстинктивного життя дитини; він стає не тільки моделлю для наслідування, але й тим, кого потрібно позбутися, щоб зайняти його місце. Згодом доброзичливі та ворожі імпульси щодо нього присутні в людини пліч-о-пліч, часто до кінця життя. Саме в такому спільному існуванні протилежних почуттів полягає суттєвий характер того, що ми називаємо емоційною амбівалентністю» [17, с. 343].

У жодному зі своїх інтерв'ю О. Жовна не сказав ані слова про свого батька. Так само він оминає тему свого батька й у соціальних мережах. Письменник нібито дистанціюється від батька, окремо про нього не згадує. О. Жовна про свого батька не говорить взагалі, а в житті його персонажів батько або відсутній, або про нього нічого не відомо.

Звичайно, таке замовчування постаті батька у становленні особистості О. Жовни дозволяє говорити про відсутність внутрішнього суперника, а також про свободу особистості, відсутність потреби коритися, бути слухняним, відповідати соціальним нормам, відмовляти собі в реалізації бажань, які є поза поняттям норми і не відповідають соціальним очікуванням.

Звертаючись до творів О. Жовни, відзначаємо, що письменник у багатьох із них «позбавляє» своїх героїв батька, а отже, в них не може реалізуватися аспект стосунків між батьком та сином. Проте в деяких художніх творах образ батька експлікований у текст, хоча й епізодично, фрагментарно.

Образ батька прослідковується в повісті «Ії тіло пахло зимовими яблуками». Власне, це батько головної героїні – пан Вишневський, «власник відомого всьому Закарпаттю плодоягідного прізвища». Він з'являється лише в одній картині – коли головна героїня сідає до вагону потяга. Батько тут постає владною людиною, він не приховує свого невдоволення, коли щось відбувається не за його планом, легко приймає рішення за інших, звик «вирішувати» питання – і у всіх своїх проявах його образ протиставляється образу головного героя, який, навпаки, нерішучий, схильний замовчувати свої почуття, плисти за течією, відмовляючись змінювати щось у своєму житті. Головна героїня розгляділа в ньому цю інакшість, несміливість, тонку натуру, які так контрастували із владною поведінкою батька, і тому образ випадкового сусіда в купе став для неї настільки при-

вабливим, близьким, що їй стало потрібним повірити в те, що він – кохання її життя.

Інший батько, який так само фрагментарно з'являється в мегатексті О. Жовни, – це батько головного героя фільму «Історія Лізи». Про нього згадується один раз, коли Ляля бачить портрет мами Андрія, дуже гарної жінки, яка з фото ніби оцінює героїню поглядом, від цього погляду Лялі стає незручно. Ляля запитує Андрія про батька, той каже, що батько помер безглуздо, не зміг витримати часу, який настав, власне, час і роздав його, все, що залишилося, – старий автомобіль.

Батькові Андрія немає місця в часовому вимірі, де живе його син, його фото немає в Андрієвому просторі (на протигагу фото матері, яку Ляля сприймає як суперницю, її фото Ляля перевертає в момент близькості з Андрієм – щоб мати не дивилася на них). Відсутність батька-суперника дуже помітна на тлі матері, яка хоч теж померла, але досі присутня в житті Андрія.

Отже, свідоме позбавлення (усунення) постаті батька із життя героїв художніх текстів О. Жовною є свідченням втілення едипового комплексу, про який неодноразово згадується в працях із психоаналізу.

З. Фройд відкрив едипів комплекс і описав його як внутрішньопсихічну структуру, властиву кожній людині. Едип З. Фрейда – інцестуозний і батьковбивчий, власне, його втілення ми бачимо в психоструктурі Андрія з «Історії Лізи». І хоча Андрій не вбиває свого батька, О. Жовна усуває батька з твору і наголошує на цьому як на свідченні сили Андрія, його перемозі над суперником.

За теорією У. Біона, «едипів комплекс не розчиняється, не руйнується, а еволюціонує» [15, с. 37]. Результатом проходження едипового комплексу, на думку У. Біона, є встановлення всередині індивіда здатності справлятися з емоційним болем, а отже, психічний ріст і зрілість особистості. Андрій з «Історії Лізи» не тільки долає батька-суперника, знайшовши в собі сили жити в новому часі, вигадавши для себе іншу, рятівну, реальність – простір чорно-білого кінематографу, німого кіно, де все зрозуміле та однозначне і куди можна втікти від складних життєвих обставин. Андрій здатен брати відповідальність за кохану жінку, за її сестру Лізу з її коханим хлопцем Колею, в яких синдром Дауна, а отже, він демонструє внутрішню силу, рішучість, здатність приймати рішення – і у цьому суперництві з батьком він перемагає.

Отже, образ батька в мегатексті О. Жовни – це образ суперника, більш сильного та досвідченого, який створює своєрідну перепону, що не дозволяє відчувати себе вільним у власних діях та бажаннях, висуває вимогу слухняності й покірності,

ставити рамки соціально дозволеного. Відсутність батька – це відсутність таких обмежень, з одного боку, але з іншого – і відчуття втрати, оскільки втрачається відчуття суперництва, що призводить до саморозвитку.

На думку Е. Берна, стосунки «мати-дитина», а особливо «мати-син», визначають програвання певних патернів, що формують подальший життєвий сценарій. «У ситуації позитивного ставлення до дитини закладаються основи для сценарію переможця, негативне ставлення сприяє сценарію переможеного» [1, с. 119]. За словами Ю. Крістєвої, «на сучасному етапі суспільство недостатньо замислюється над питанням «материнської пристрасності». «Після Фрейда та Лакана психоаналіз був зосереджений на «функціях батька» – їхніх потребах, невдачах, субституатах і тому подібному. Але при цьому материнська пристрасність, можливо, єдина пристрасність, що не є фактичною та не стала суб'єктом ефектних маніпуляцій. Вона створює прототип для любовних стосунків. Як відомо, лише ці стосунки є репрезентацією «священного» в сучасному світі, де релігії перефінансовані та знаходяться у стані занепаду» [9].

Художня парадигма О. Жовни в зображенні основних мотивів материнської тематики досить амбівалентна. Перед читачем постає світлий образ матері Пилипка з оповідання «Маленьке життя». Власне текст оповідання починається з того, що тіло матері Пилипка вже схололо та не зіграє хлопчика, до неї тепер страшно доторкнутися: «Пилипок перевів погляд на мамину руку, що обіймала його, і йому чомусь стало страшно доторкнутись до неї. Він майже знав, що коли доторкнеться, то відчуже холод, і Пилипок знову заплющив очі» [6, с. 27].

Хлопчик тепер сам, наодинці зі світом, ворожим, незрозумілим і чужим. «Мамка твоя померла. Тепер ти сам», – каже Пилипку Селантій. Хлопчик плаче за мамою, коли згадує її, але ж і хвастається тим, що «мамка померла» перед іншими дітьми. Мама для Пилипка – це важлива, невід'ємна частина його дитячого, безтурботного життя, він, власне, і до лісу тікає тільки тому, що туди ходила мама. Її світлий, янгольський образ виринає в пам'яті хлопчика, коли він, знесилений, дремає в лісі та вже майже замерзає в ньому: «Рідкий сніжок з'явився у повітрі, і кілька сніжинок торкнулися Пилипкових вій. Щось тепле підкотило йому до голови, і він побачив сонячне світло, теплу хату, маму в білій сорочці і великим червоним яблуком у руках» [6, с. 29]. Однак образ матері більше не виринає із дитячих спогадів Пилипка, коли того монахи забирають до Лебединської обителі, він залишається в домонастирському житті героя та швидко замінюється іншими світлими, сяйними образами святих, і вже вони дають хлопчику силу жити, творити і вірити.

Інша іпостась матері в О. Жовни – це жертвний материнський образ. Його можна помітити в оповіданні «Наталочка», де головна героїня, отримавши тривожну звістку про хворобу сина, поспішає до міста. Бере з собою вузлик з простими гостинцями – все, що має: «Зібравши на скору руку вузлик, до якого вклала п'ятірко сирих яєць та кілька зелених яблук, вона вместила вузлик у нову червону сітку і зв'язала ще одним вузлом. Потім узяла в кутку свою похідну палицю, з якою ходила в селі на весілля та на похорони, і вийшла з хати» [7, с. 54]. Наталочка поспішає до сина так, що аж в автобусі дорогою до міста помічає, що одягнена в домашній одяг – «стару з виблисками куфайку, в якій поралася по господарству». Деталі, пов'язані з одягом, гостинцями, надають образу матері, готової на пожертву заради сина, правдивості й реалістичності, і це відчуття підсилюється іншими деталями – тим, як Наталочка вже в лікарні поманила до себе медсестру, щоб не ступати на чисту підлогу, і як назвала її «жіночкою-дохторшою», і тим, як Наталочка «було підготувала руки для обіймів, але відчувши синів настрій, знітилася, і руки її поволі самі обвисли» [6, с. 56]. На материнську любов та турботу син відповідає байдужістю і навіть огидою, він соромиться матері та хоче якнайшвидше позбутися її присутності: «Ви що, позорить мене приїхали? <...> Ви подивіться, на кого ви схожі, мокра, задрипана, з цим вузлом, палиця. <...> Завжди ви лізете, куди не слід». І навіть коли син Наталочку вигнав, вона не встигла на автобус додому, впала, забилася, душу матері переповнює любов до сина і турбота за нього: «Слава Богу, з Ванею нічого лихого, апендицит – то зараз не страшно. Все одно добре, що приїхала, тепер спокійна буду» [7, с. 56].

О. Жовна засуджує поведінку сина, але не експлікує свою позицію в текст. Він дозволяє читачеві сформувати ставлення неприйняття такої поведінки – байдужої та водночас жорстокої на тлі безмежної, всеоб'ємної любові матері. Для цього письменник вміло використовує прийом художньої деталі – палиці з вузлом, в який замотано п'ять яєць – все, що мала матір. Потім, коли син прогнав Наталочку, а та, наздоганяючи автобус, не встигнувши на нього, упала, яйця розбилися та потекли. Ця деталь викликає у читача почуття емпатії до головної героїні та неприйняття поведінки її сина.

Подібний до образу Наталочки образ іншої жертвної матері – Олени з оповідання О. Жовни «Провінційна історія». Головна героїня оповідання, Олена, тішиться думкою про те, як відбудеться її власний похорон, та ретельно до нього готується. Аж раптом до неї повертається син, колишній військовий, що служив на кораблі та який тепер не той веселий, красивий, розумний, лагідний син, якого Олена знала, у нового Івана

чужий стомлений голос, посіріле обличчя та ідея фікс – викопати в батьківському дворі яму та закопати в неї залізну потвору, що за формою нагадувала корабель, зроблену з мотлоху та металевого брухту. Час від часу в цьому похмурому чоловіку Олена впізнавала свого сина – він навіть виконав материне прохання і зробив їй труну – хорошу, дерев'яну, таку, як Олена й хотіла. Але частіше Іван її лякав «непевним, нервовим, чужим обличчям», тим, що часто пив, увесь час копав яму, однієї грозової ночі розбив шибку в хаті, порізав руку битим склом, намагався напоїти матір своєю кров'ю, а потім ледве не задушив її, іншого разу приніс до хати сокиру та відрубав кішці голову, щоб спробувати, яка тепла в неї кров. «Я не помилився, мамо, – звеселився він, – аж спробуйте. Я не вагався жодної хвилини. Вона тепер тепла» [8, с. 108]. Олена намагалася не бачити в синові темну його сторону, сліпо любила його, раділа, коли зі спотвореної свідомості нового Івана виринала його світла сторона – люблячий, турботливий, уважний син.

На Різдво Іван вішається, перед цим прив'язавши матір до стільця так, щоб вона нікуди не пішла і не завадила йому вчинити самогубство, а навпаки – дивилася, як все відбувається. І останньою краплею було те, що ховали Івана в її, Олениній, труні. «Олена обвела поглядом хату і раптом побачила труну. Вона зразу ж упізнала її, добротну, дощану. То була її труна, яку вона так чекала. Труна, яка вселяла спокій і благополуччя її душі. Єдина річ, крім якої їй нічого не було потрібно на цьому світі. <...> Усе забрав. Усе, що мала» [8, с. 109]. Сліпа материнська любов, здатність не бачити і не помічати ненормальну, а пізніше – й небезпечну поведінку сина, здатність до самопожертви – всі ці риси прослідковуються в образі Олени.

Образ матері в «Провінційній історії» та в «Наталочці», на нашу думку, виражає комплекс вини письменника перед своєю матір'ю, що виражається в гіперболізованих формах байдужості, жорстокості, егоїзму, який виявляють герої цих оповідань відносно своїх матерів.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, проаналізувавши образи матері та батька в мегатексті О. Жовни, можна стверджувати про виняткову роль батьків у формуванні психосвіту письменника. Ігнорування, а часом і замовчування постаті батька у творах письменника, в його спогадах, інтерв'ю дозволяють говорити про, з одного боку, внутрішнє протистояння письменника з образом батька, який існує в його психосвіті, а з іншого боку – про значимість постаті батька для формування особистості. Постать матері в психоструктурі письменника уявляється світлою, часто жертвовною, ідеалізованою, і такі уявлення ціл-

ком збігаються з традиційним трактуванням ролі матері та батька в теорії психоаналізу.

Перспективи дослідження вбачаємо в аналізі інших компонентів психопоетичної матриці О. Жовни, що дозволить реконструювати психоструктуру письменника, спираючись на вияви його особистості, репрезентовані в мегатексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Е. Ігри, в які грають люди. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 512 с.
2. Габор В. У гостях в Олександра Жовни в Новомиргороді. *Кур'єр Кривбасу*. 2016. Квітень–травень. С. 261–266.
3. Головий О. Формування біографічного методу в українському літературознавстві ХІХ ст. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. 2015. № 9. С. 33–39.
4. Даценко Я.В. Психопоетика творчості Григора Тютюнника : дис. канд. філол. наук : 10.01.01. Кропивницький, 2019. 214 с.
5. Зборовська Н.В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури : монографія. Київ : Академвидав, 2006. 498 с.
6. Жовна О. Маленьке життя. *Її тіло пахло зимовими яблуками*. Львів : ЛА Піраміда, 2008. 388 с.
7. Жовна О. Наталочка. *Її тіло пахло зимовими яблуками*. Львів : ЛА Піраміда, 2008. 388 с.
8. Жовна О. Провінційна історія. *Її тіло пахло зимовими яблуками*. Львів : ЛА Піраміда, 2008. 388 с.
9. Крістева Ю. Материнство сьогодні. URL: <http://www.kristeva.fr/motherhood.html> (дата звернення : 26.11.2023.)
10. Марчук К.А., Котлова Л.О. Роль сім'ї у формуванні творчої обдарованості особистості (біографічне дослідження життєпису І. Франка). *Теорія і практика сучасної психології*. 2017. № 1. С. 28–35.
11. Михида С.П. Психопоетика українського модерну: Проблема реконструкції особистості письменника : монографія. Кіровоград : «Поліграф-Терція», 2012. 352 с.
12. Самототожність письменника : колективна монографія. Київ : Українська книга, 1994. 211 с.
13. Скляр І.О. Психопоетика творчості Валер'яна Підмогильного : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01. Харків, 2012. 20 с.
14. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. Київ : Навчальна книга – Богдан, 2021. 552 с.

15. Bion W.R. *Elements of Psychoanalysis*. London : Routledge, 2019. 110 p.
16. Freud S. *The Interpretation of Dreams*. In J. Strachey (ed.). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Vol. IV (1900): *The Interpretation of Dreams (First Part)*. London : Hogarth Press, 1953, 627 p.
17. Gerson M-J. *Death of a Parent: Openings at an Ending*. *Psychoanalytic Perspective*. 2018. Issue 15. Volume 3. P. 340–354.
8. Zhovna O. (2008) *Provintsyina istoriya [Provincial story]*. *Yiyi tilo pakhlo zymovymy yablukamy [Her body smelled like winter apples]*. Lviv: LA Piramida. (in Ukrainian).
9. Kristieva Yu. (2023) *Materynstvo s'ohodni [Motherhood today]*. Retrieved from: (<http://www.kristeva.fr/motherhood.html>) (accessed (26.11.2023)).
10. Marchuk K. A., Kotlova L. O. (2017) *Rol' sim"yi u formuvanni tvorchoyi obdarovanosti osobystosti (biohrafichne doslidzhennya zhyttyepysu I. Franka) [The role of the family in the formation of the creative talent of an individual (biographical study of the biography of I. Franko)]*. *Theory and Practice of Modern Psychology*, vol. 1, pp. 28–35.
11. Mykhyda S. (2012) *Psykhopoetyka ukrayins'koho modernu: Problema rekonstruktsiyi osobystosti pys'mennyka [Psychopoetics of the Ukrainian modern: The problem of reconstruction of the personality of the writer]*. Kirovohrad: Poligraph-Tertsiia. (in Ukrainian).

REFERENCES

1. Bern E. (2016) *Ihry, v yaki hrayut' lyudy [Games played by people]*. Kharkiv: Club of Family Leisure. (in Ukrainian).
2. Habor V. (2016) *U hostyakh v Oleksandra Zhovny v Novomyrhorodi [Visiting Oleksandr Zhovna in Novomyrhorod]*. *Kryvbas Courier*, April–May, pp. 261–266.
3. Holovii O. (2015) *Formuvannya biohrafichnoho metodu v ukrayins'komu literaturoznavstvi XIX st. [Formation of the biographical method in Ukrainian literary studies of the 19th century]*. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Philological Sciences. Literary Studies*, vol. 9, pp. 33–39.
4. Datsenko Ya. V. (2019) *Psykhopoetyka tvorchosti Hryhora Tyutyunnyka [Psychopoetics of Hryhor Tyutyunnyk's work]*. (PhD Thesis), Kropyvnytskyi: Central-Ukrainian Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.
5. Zborovska N. V. (2006) *Kod ukrayins'koyi literatury: Proekt psykhoistoriyi novitn'oyi ukrayins'koyi literatury [Code of Ukrainian literature: Project of psychohistory of modern Ukrainian literature]*. Kyiv: Akademvydav. (in Ukrainian).
6. Zhovna O. (2008) *Malen'ke zhyttya [Little life]*. *Yiyi tilo pakhlo zymovymy yablukamy [Her body smelled like winter apples]*. Lviv: LA Piramida. (in Ukrainian).
7. Zhovna O. (2008) *Natalochka [Natalochka]*. *Yiyi tilo pakhlo zymovymy yablukamy [Her body smelled like winter apples]*. Lviv: LA Piramida. (in Ukrainian).
12. *Ukrayinska knyha. (1994) Samototozhnist' pys'mennyka [Self-identity of the writer]*. Kyiv: Ukrayinska knyha. (in Ukrainian).
13. Skliar I. O. (2012) *Psykhopoetyka tvorchosti Valer'yana Pidmohyl'noho [Psychopoetics of Valerian Podmohylyny's work]*. (PhD Thesis), Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda.
14. Freud S. *Vstup do psykhoanalizu. Novi vysnovky [Introduction to psychoanalysis. New findings]*. Kyiv: Navchalna Knyha – Bohdan. (in Ukrainian)
15. Bion W. R. (2019) *Elements of Psychoanalysis*. London : Routledge.
16. Freud S. (1953) *The Interpretation of Dreams*. In J. Strachey (ed.). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud: The Interpretation of Dreams (First Part)*. London: Hogarth Press.
17. Gerson M-J. (2018) *Death of a Parent: Openings at an Ending*. *Psychoanalytic Perspective*, vol. 3, issue 15, pp. 340–354.

УДК 37.016:811.111
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92-6>

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Курочкіна А. С.

*студентка I курсу магістратури
Криворізький державний педагогічний університет
просп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0009-0008-0846-4375
alinapoltavets@gmail.com*

Панасюк Ю. В.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри англійської мови з методикою викладання
Криворізький державний педагогічний університет
просп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0000-0002-8572-7713
yuliapanasiuk@ukr.net*

Ключові слова: *інтерактивні методи, крос-культурні проекти, мультимедійні ресурси, онлайн-платформи, комунікативні навички, адаптація навчальних методик, мовні навички, мотивація учнів, роль вчителя в сучасному навчанні.*

У статті розглядається важливість інтеграції інноваційних педагогічних підходів у процес навчання англійської мови. У контексті глобалізації та міжкультурного спілкування підкреслюється значення розвитку лінгвосоціокультурної компетентності учнів, яка є ключовою для їх ефективної адаптації та взаємодії в багатокультурному світі.

Аналізуючи теоретичні та практичні аспекти цих підходів, висвітлюється їх позитивний вплив на мотивацію учнів, засвоєння мови, розвиток комунікативних навичок і глибше розуміння культурних особливостей. Велику увагу приділено необхідності адаптації цих методик до індивідуальних і вікових особливостей учнів, а також значенню крос-культурних проектів для поглиблення мовного та культурного занурення. У фокусі статті знаходяться сучасні технології у вивченні англійської мови, визначається їх роль у розвитку критичного мислення та креативності учнів. Порушується питання інтеграції мовного навчання з розвитком розуміння лінгвосоціокультурних аспектів, у тому числі через аналіз літературних творів і дискусій на теми культури.

Автори доходять висновку, що сучасні методики навчання сприяють ефективному засвоєнню мови, кращому розумінню культурних особливостей та високим комунікативним навичкам. Це у свою чергу підкреслює значення інтеграції цих методик у всі етапи освітнього процесу. Використання реальних комунікативних ситуацій, таких як дискусії, презентації, дебати на актуальні теми тощо, дозволяє учням застосовувати набуті мовні навички в контексті, близькому до реального життя. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, учні вчать аналізувати різні комунікативні ситуації, обстоювати свою думку, робити висновки.

Акцентовано увагу на необхідності постійного оновлення різних методик навчання та їх адаптації до сучасних умов і потреб учнів, що є ключовим для підготовки молоді до життя в мультикультурному світі.

MODERN TEACHING METHODS FOR THE FORMATION OF LINGUISTIC SOCIO-CULTURAL COMPETENCE IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Kurochkina A. S.

*1st Year Master's Degree Student
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Gagarina Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0009-0008-0846-4375
alinapoltavets@gmail.com*

Panasiuk Yu. V.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Methods of Teaching
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Gagarina Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8572-7713
yuliapanasiuk@ukr.net*

Key words: *interactive methods, cross-cultural projects, multimedia resources, online platforms, communication skills, adaptation of educational methods, language skills, student motivation, the role of the teacher in modern education.*

The article considers the importance of integrating innovative pedagogical approaches into the process of learning English. In the context of globalization and intercultural communication, the importance of developing students' linguistic, sociocultural competence is emphasized, which is key to their effective adaptation and interaction in a multicultural world.

Analyzing the theoretical and practical aspects of these approaches, their positive impact on student motivation, language acquisition, development of communication skills, and deeper understanding of cultural features can be highlighted. Special attention is paid to the need to adapt these methods to the individual and age characteristics of students, as well as the importance of cross-cultural projects for deepening linguistic and cultural immersion.

In addition, in the article can be discussed the importance of technology in learning English and its role in the development of students' critical thinking and creativity. The issue of integrating language learning with the development of cultural understanding is raised, including the analysis of literary works and discussions on cultural topics.

The authors come to the conclusion, that modern teaching methods effectively improve language acquisition, contributing to a better understanding of cultural characteristics and high communication skills. This, in its turn, emphasizes the importance of integrating these methods into all stages of the educational process. The use of real communicative situations, such as discussions, presentations, debates on current topics, allows students to apply their language skills in a context close to real life. This approach also promotes the development of critical thinking, as students learn to analyze different points of view, defend their opinions and make conclusions.

The importance of these methods for the formation of linguistic and sociocultural competence is highlighted, emphasizing the need for their constant updating and adaptation to modern conditions and needs of students, which is key to preparing young people for life in a multicultural world.

Постановка проблеми. У світлі глобалізації та зростаючої міжкультурної взаємодії сучасна освіта знаходиться на перехресті викликів і можливостей. Однією із ключових цілей освіти є підготовка учнів до ефективної комунікації та взаємодії в багатокультурному світі, що зробило формування лінгвосоціокультурної компетентності одним із пріоритетів у навчальному процесі. Ця компетентність вимагає не лише володіння іноземною мовою на достатньому рівні, а й глибокого розуміння культурних контекстів, традицій і поведінкових норм, що характерні для носіїв цієї мови.

У статті ми зосереджуємось на використанні сучасних методик навчання англійської мови в основній школі як засобу формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів. Сучасний світ вимагає від освітньої системи більш гнучкого та інноваційного підходу до навчання, який би враховував не лише лінгвістичні, але й культурні аспекти мови.

Основна школа як фундаментальний етап у формуванні особистості та знань учня має унікальну можливість впливати на розвиток комунікативних навичок та міжкультурного розуміння в контексті вивчення іноземних мов. Упровадження інтерактивних, гнучких та студентоцентризованих методів навчання може значно збагатити досвід учнів, забезпечуючи не лише мовне, але й культурне занурення.

У статті досліджуються різноманітні сучасні методики, їхня ефективність та приклади застосування у шкільній практиці, аналізується їх вплив на розвиток лінгвосоціокультурної компетентності та висвітлюються перспективи їх подальшого розвитку і впровадження в освітній процес.

Метою статті є дослідження ефективності сучасних методик навчання англійської мови у формуванні лінгвосоціокультурної компетентності серед учнів основної школи. Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

1) проаналізувати інноваційні підходи, включаючи проєктну роботу, групову взаємодію, рольові ігри та використання мультимедійних та онлайн-ресурсів;

2) оцінити вплив цих методик на мотивацію учнів, розвиток комунікативних навичок та глибше розуміння культурних особливостей;

3) розробити рекомендації для вчителів щодо ефективного впровадження цих методик в освітній процес.

Об'єктом дослідження виступають сучасні методики навчання англійської мови, спрямовані на розвиток лінгвосоціокультурної компетентності учнів. Це включає різні інтерактивні та інноваційні підходи до викладання, а також стратегії оцінювання і адаптації навчального процесу.

Предметом дослідження є рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетентності учнів основної школи. Особлива увага приділяється їхнім віковим та індивідуальним особливостям, мотивації до навчання, а також способам засвоєння культурного та мовного матеріалу в рамках сучасного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвосоціокультурна компетентність відіграє ключову роль у формуванні повноцінної особистості учня в сучасному багатокультурному світі. Ця компетентність охоплює не тільки знання іноземної мови, але й глибоке розуміння культурних контекстів, традицій, цінностей та поведінкових норм, характерних для культури, до якої ця мова належить. Важливість цього аспекту навчання впливає з потреби підготувати учнів до ефективної комунікації та взаємодії в глобалізованому світі, де культурні межі стають все більш розмитими.

Сучасні методики навчання англійської мови, зорієнтовані на розвиток лінгвосоціокультурної компетентності, включають широкий спектр інтерактивних та інноваційних підходів. Ці методики спрямовані на створення ситуації занурення учня в мовне середовище, яке перевищує межі традиційного класного навчання. Вони включають проєктну роботу, роботу в групах, драматизацію, рольові ігри та використання інтерактивних мультимедійних ресурсів.

Одним із головних завдань викладача є створення навчального середовища, яке заохочує учнів активно досліджувати та аналізувати культурні аспекти мови. Це включає знайомство з літературою, кіно, музикою та іншими аспектами культури англійськомовних країн. Таке знайомство не лише сприяє розвитку мовних навичок, але й допомагає учням розширити свої культурні горизонти, розвиває емпатію і толерантність.

Використання реальних комунікативних ситуацій, таких як дискусії, презентації, дебати на актуальні теми, дозволяє учням застосовувати свої мовні навички в контексті, близькому до реального життя. Такий підхід також сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні вчаться аналізувати різні точки зору та обстоювати свою думку.

Інтеграція цифрових технологій та використання онлайн-платформ для мовного навчання також відкриває нові можливості для формування лінгвосоціокультурної компетентності. Це може включати використання мовних додатків, онлайн-курсів, блогів, відеоконференцій з носіями мови, що дозволяє учням зануритися в аутентичне мовне середовище та взаємодіяти з різними культурами.

Застосування сучасних методик навчання в процесі викладання англійської мови в основній школі є критично важливим для ефективного роз-

витку не тільки мовних навичок, але й широкого спектру комунікативних і критичних когнітивних здібностей учнів. Серед найбільш ефективних сучасних методик можна виділити проєктну роботу, групову діяльність, рольові ігри, використання мультимедійних ресурсів та інтеграцію онлайн-платформ для навчання.

Проєктна робота є особливо цінною, оскільки вона спонукає учнів до активної участі в навчальному процесі, розвиваючи їхні дослідницькі та креативні здібності. Проєкти можуть включати дослідження культурних аспектів англійської мови, створення презентацій, відео чи блогів на англійській мові, що сприяє не тільки мовному розвитку, але й розвитку цифрової грамотності.

Робота в групах і рольові ігри допомагають розвивати комунікативні навички учнів, учать їх працювати в команді, висловлювати свої думки, слухати та розуміти інших. Це також сприяє розвитку соціальних навичок, таких як взаємодія, співпраця та вирішення конфліктів.

Використання мультимедійних ресурсів, таких як відео, аудіо, ігри та інтерактивні вправи, робить навчання більш захоплюючим та ефективним. Ці ресурси можуть використовуватися для демонстрації мовних концепцій, покращення сприйняття іноземної мови на слух, збільшення словникового запасу та граматики. Також вони можуть бути використані для ознайомлення учнів з реальними мовними ситуаціями та культурними особливостями.

Інтеграція онлайн-платформ та інструментів для навчання відкриває нові горизонти для мовного розвитку. Онлайн-курси, веб-сайти для самостійного вивчення мов, соціальні мережі, блоги й форуми забезпечують учнів доступом до великої кількості інформації та ресурсів для вивчення англійської мови. Крім того, онлайн-комунікація з носіями мови та учасниками з різних куточків світу сприяє культурному обміну й розширенню міжкультурного сприйняття.

Формування лінгвосоціокультурної компетентності в учнів основної школи на уроках англійської мови вимагає комплексного підходу, який включає такі стратегії:

1. Інтерактивні методи навчання. Використання рольових ігор, дискусій, групових проєктів, що дозволяють учням практикувати мову в реальних контекстах і розвивати соціальні навички.

2. Крос-культурні проєкти. Організація проєктів, які досліджують культуру англійської мови, включаючи їхні традиції, звичаї, історію, літературу та мистецтво. Це сприяє глибшому розумінню культурних контекстів мови.

3. Використання мультимедійних ресурсів. Залучення аудіо, відео та інтерактивних онлайн-ресурсів для покращення вимови, аудитивних навичок та зрозумілості англійської мови.

4. Інтеграція технологій у навчання. Використання електронних підручників, цифрових додатків, онлайн-курсів і платформ для відеоконференцій, що дозволяє учням спілкуватися з носіями мови та здобувати реальний досвід мовного спілкування.

5. Розвиток критичного мислення. Заохочення учнів до аналізу та критичного осмислення культурних особливостей і контексту, в якому використовується мова.

6. Адаптація підходів до індивідуальних потреб учнів. Урахування різних стилів навчання та індивідуальних потреб учнів для максимально ефективного засвоєння матеріалу.

7. Постійна оцінка та зворотний зв'язок. Регулярне оцінювання прогресу учнів і надання конструктивного зворотного зв'язку для покращення їхніх мовних навичок.

8. Професійний розвиток вчителів. Безперервне навчання і професійний розвиток вчителів для забезпечення використання найсучасніших методик та підходів у викладанні мови.

Використання цих стратегій на уроках англійської мови допоможе учням не тільки вдосконалити свої мовні навички, але й розвинути глибоке розуміння міжкультурної комунікації, що є надзвичайно важливим у сучасному світі.

Результати численних досліджень в області освіти та мовного навчання підтверджують значний вплив сучасних методик навчання на ефективність засвоєння англійської мови серед учнів основної школи. Інтерактивні методи, які включають проєктну роботу, групові вправи, рольові ігри, використання мультимедійних ресурсів та онлайн-платформ, забезпечують глибше занурення в мовне середовище та краще розуміння культурних особливостей.

Одним із ключових аспектів, який висвітлюється в дослідженнях, є підвищення мотивації учнів до навчання. Інтерактивні методи, які роблять навчальний процес більш захоплюючим і менш монотонним, сприяють зростанню інтересу учнів до вивчення мови. Це у свою чергу призводить до покращення залучення учнів у навчальний процес та підвищення їх самостійності в навчанні.

Також дослідження вказують на покращення комунікативних навичок учнів, які займаються за сучасними методиками. Це особливо помітно у випадках, коли учні беруть участь у рольових іграх та групових дискусіях, де вони мають можливість використовувати мову в реальних комунікативних ситуаціях. Ці види діяльності допомагають учням розвивати вміння висловлюватися, аргументувати свою думку, слухати та розуміти інших.

Крім того, дослідження показують, що інтеграція мультимедійних ресурсів та онлайн-технологій у навчання сприяє кращому розвитку

слухового та візуального сприйняття мови. Учні, які мають доступ до відео, аудіо та інтерактивних вправ, краще сприймають і засвоюють нюанси вимови, інтонації та лексики.

Важливим аспектом залучення сучасних методик навчання є розвиток критичного мислення учнів через аналіз культурних особливостей та контексту, в якому використовується мова. Через аналіз літературних творів, фільмів, пісень та інших культурних продуктів англійських країн учні не лише поглиблюють свої знання англійської мови, але й розвивають більш глибоке розуміння культурних особливостей та менталітету носіїв цієї мови.

Сучасні методики навчання відіграють важливу роль у формуванні комплексної лінгвосоціокультурної компетентності учнів, підвищуючи ефективність навчання та забезпечуючи більш глибоке засвоєння мови.

Інтеграція сучасних методик навчання в процес викладання англійської мови в основній школі вимагає уважного підходу та адаптації до конкретних особливостей і потреб учнів. Вчителі повинні ретельно вибирати та впроваджувати інтерактивні методи навчання, які би відповідали віковим, психологічним та освітнім особливостям їхніх учнів. Це передбачає не тільки застосування різноманітних навчальних підходів, але й постійну оцінку їх ефективності та коригування в разі потреби.

Одним із ключових аспектів є розроблення та впровадження крос-культурних проєктів, які дозволяють учням не лише вивчати мову, але й занурюватися в культурний контекст, що істотно поглиблює їхнє розуміння і зацікавленість. Ці проєкти можуть включати дослідження традицій, звичаїв, історії та сучасного життя англійських країн, створення презентацій чи відео, обмін листами або електронними повідомленнями з учнями цих країн.

Доцільним можна вважати використання мультимедійних ресурсів, онлайн-ігор, мобільних додатків та платформ для відеоконференцій, які сприяють більш ефективному засвоєнню мови. Ці, так звані, технологічні інструменти дозволяють учням практикувати мову в інтерактивній, захоплюючій формі та розвивати навички спілкування в реальному часі.

Іншим важливим аспектом є включення різноманітних форм оцінювання, які відображають індивідуальні досягнення та прогрес кожного учня. Це може бути комбінація традиційних тестів, портфоліо, самооцінки та взаємооцінки презентацій і проєктної роботи. Такий підхід допомагає не тільки в оцінюванні знань, але й у розвитку самоаналізу й саморегуляції учнів.

Різні форми оцінювання створюють умови для розвитку міжособистісних взаємин і співпраці серед учнів, що сприяє кращому розумінню та

використанню мови в соціальних ситуаціях. Реалізація даної стратегії забезпечується через групові проєкти, дискусійні клуби, спільні заходи та культурні обміни.

Важливо підкреслити готовність учителів до постійного професійного розвитку й оновлення своїх методик навчання. Це передбачає участь у семінарах, воркшопах, вивчення нових підходів та обмін досвідом з колегами. Така готовність до інновацій та адаптації є ключовою для ефективного викладання мови й формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Формування лінгвосоціокультурної компетентності в основній школі відіграє ключову роль у підготовці учнів до життя та успішної взаємодії в багатокультурному світі. Використання сучасних методик навчання англійської мови значно покращує не тільки мовні навички учнів, але і їхню здатність розуміти та адекватно реагувати на різноманітні соціокультурні ситуації. Загалом, сучасні методики навчання англійської мови в основній школі відіграють важливу роль у формуванні комплексного розуміння мови, культури та міжнародної комунікації. Ці методики не тільки покращують мовні навички, але й сприяють розвитку таких важливих життєвих навичок, як: критичне мислення, творчість, співпраця та міжкультурне розуміння, що є надзвичайно важливим у сучасному глобалізованому світі.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що комплексний підхід до навчання сприятиме розвитку глибокого розуміння культурних контекстів і нюансів мови, забезпечить виховання поваги та ціннісного ставлення до інших культур. Залучення інтерактивних методів навчання не тільки стимулюватиме активність і мотивацію учнів, але й допоможе сформувати важливі соціальні навички, серед яких особливе місце посідають комунікація, співпраця та вирішення конфліктів.

На нашу думку, ефективно використання сучасних методик навчання значно покращить засвоєння мови, сприятиме глибокому розумінню культурних особливостей різних країн та забезпечить розвиток комунікативних навичок.

Проаналізувавши дані аспекти, видається доцільним адаптувати інтерактивні практики до потреб учнів, ураховуючи їхні індивідуальні та вікові особливості, а регулярне оновлення методики згідно із сучасними тенденціями в освіті та мовному навчанні постає необхідним елементом у формуванні комплексної лінгвосоціокультурної компетентності учнів, підвищуючи якість освіти та готуючи молоде покоління до ефективної взаємодії у глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міхно О.П. Концепція навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2005. № 2. С. 24–31.
2. Литвин С.В., Скляренко Н.К. Навчання писемного спілкування учнів старшої загальноосвітньої школи. *Бібліотечка журналу «Іноземні мови»*. Київ, 2001. Вип. 3. 48 с.
3. Ляховицький М.В. Звукозапис у навчанні іноземних мов. Київ, 1970. 240 с.
4. Малихіна О.В. Мотивація учіння молодших школярів. Київ, 2002. 304с.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
6. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / Л.С. Панова та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 328 с.

REFERENCES

1. Mikhno, O. P. (2005). Kontseptsia navchannia druhoi inozemnoi movy v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. *Inozemni movy v navchalnykh zakladakh*, (2), 24–31.
2. Lytvyn, S. V., & Skliarenko, N. K. (2001). Navchannia pysemnoho spilkuvannia uchniv starshoi zahalnoosvitnoi shkoly. *Bibliotechka zhurnalu «Inozemni movy»*. Kyiv: [n.p.], (3), 48.
3. Liakhovytskyi, M. V. (1970). Zvukozapys u navchanni inozemnykh mov. Kyiv: [n.p.], 240.
4. Malykhina, O. V. (2002). Motyvatsiia uchinnia molodshykh shkoliariv. Kyiv: [n.p.], 304.
5. Nikolaieva, S. Iu. (Ed.). (2002). *Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh*. Kyiv: Lenvit, 328.
6. Panova, L. S., Andriiko, I. F., Tezikova, S. V., et al. (2010). *Metodyka navchannia inozemnykh mov u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: pidruchnyk*. Kyiv: VTs «Akademiia», 328.

УДК 821.161.2-3«19»
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92-7>

ДЕКОНСТРУКЦІЯ АРХЕТИПІВ В ЕРОТИКО-ТАНАТОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ РОМАНІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Опришко Н. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології та лінгводидактики
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-1964-5821
nataopryshko21.11@gmail.com*

Ключові слова: *архетип,
деконструкція, діада «Ἔρως
і θάνατος», еротичний
осмос/еротична осмоза,
ероцентризм, орфіко-
нарцисичний комплекс.*

Як відомо, в постмодерний час, окреслений як епоха згасання, любов (Ἔρως) та смерть (θάνατος) втрачають статус бінарних опозицій і стають поліморфними відповідностями, котрі, на наш погляд, найбільш логічно можуть бути прочитаними та потрактованими саме в руслі деконструкції. Адже в сучасній філософії текст усвідомлюється як знак і, відповідно, може бути розшифрований з допомогою певних кодів, інтерпретований, за Полем Рікером, «роботою мислення, яка полягає в розшифруванні сенсу, що стоїть за очевидним змістом, значень, зашифрованих, прихованих у буквальному значенні» [19, с. 18]. Тому характерне для постмодернізму подвійне і множинне кодування надає різні можливості розуміння та інтерпретації для різних суб'єктів, деформує або навіть елімінує авторське «я», змішує стилі, цитати й алюзії. Такий текст стає ероцентричним, перетворюється на певне іманентне вираження категорії тілесності. Таким чином, на думку Ролана Барта, розкривається пряма залежність «народження читача» (втілення інстинкту творення, тотожного Ἔρως-у) від «смерті автора» (як втілення інстинкту руйнування, презентованого силами θάνατος-у), і, відповідно, по-новому актуалізується рецепція діади «Ἔρως-θάνατος» як такої, що, на думку Зигмунда Фрейда та його послідовника Герберта Маркузе, структурує сучасний світ.

У більш пізніх проявах постмодернізму (кінець ХХ – початок ХХІ століття), які зазнали чималого впливу деконструктивістської теорії (зокрема, в потрактуванні Жака Дерріда), звичне для постмодерної естетики захоплення психоаналізом і архетипальними образами теж зазнає певної деконструкції, сприймаючи й – головне – демонструючи дещо нове бачення тих концепцій або образів, що стали класичними у філософії З. Фрейда, К.-Г. Юнга та їхніх послідовників. Дана студія дозволяє простежити послідовну деконструкцію архетипічних образів і символів у романах сучасного українського письменника-постмодерніста Юрія Андруховича. Йдеться, зокрема, про його роботи зламу тисячоліть – текст «Перверзія» (1996) і роман «Дванадцять обручів» (2003), які, на нашу думку, зазнали суттєвого впливу деконструктивізму, особливо в потрактуванні філософсько-культурної діади «Любов-Смерть» («Ἔρως і θάνατος»).

DECONSTRUCTION OF ARCHETYPES IN THE EROTIC-TANATOLOGICAL SPACE OF POSTMODERNIST NOVELS WRITTEN BY YURII ANDRUKHOVYCH

Opryshko N. O.

*Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Head of the Philology and Linguistic Didactics Department
Kharkiv National Automobile and Highway University
Yaroslava Mudroho str., 25, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1964-5821
nataopryshko21.11@gmail.com*

Key words: *archetype, deconstruction, Ἔρως and θάνατος dyad, erotic osmosis, erocentrism, orphic-narcissistic complex.*

It is a common knowledge that, in the postmodern era, defined as the era of extinction, love (Ἔρως) and death (θάνατος) lose the status of binary oppositions and become polymorphic correspondences, which, in our opinion, can be most logically perceived and interpreted with the help of deconstruction. After all, in modern philosophy, the text is transmitted as a sign, and accordingly it can be deciphered with the help of certain codes, and interpreted, according to Paul Ricoeur, “as the work of thinking, which consists in deciphering the meaning behind the obvious content, the meanings encrypted, hidden in the literal meaning” [19, c. 18]. Therefore, the double and multiple coding characteristic of postmodernism provides different possibilities of understanding and interpretation for different subjects, deforms or even eliminates the author’s self, mixes styles, quotations and allusions. Such a text becomes erotocentric, turns into a certain immanent expression of the category of corporeality. Thus, according to Roland Barthes, the direct dependence of the “birth of the reader” (the embodiment of the instinct of creation, identical to Ἔρως) on the “death of the author” (as the embodiment of the instinct of destruction presented by the forces of θάνατος) is revealed and, thus the reception of the dyad “Ἔρως-θάνατος” is actualized as the one that, according to Sigmund Freud and his follower Herbert Marcuse, structures the modern world.

In the later manifestations of postmodernism (the end of the XX and the beginning of the XXI century), which were significantly influenced by deconstructivity theory (in particular, in the interpretation of Jacques Derrida), the fascination with psychoanalysis and archetypal images, which is usual for postmodern aesthetics, also undergoes a certain deconstruction, perceiving and – most importantly – demonstrating somewhat new vision of those concepts or images that became classic in the philosophy of S. Freud, C.-G. Jung and their followers. This study allows us to trace the successive deconstruction of archetypal images and symbols in the novels of the modern Ukrainian writer Yurii Andrukhovych. In particular, we are talking about his works at the turn of the millennium, the text “The Perversion” (1996) and the novel “The Twelve Rings” (2003), which, in our point of view, have been significantly influenced by deconstructivism, especially in the interpretation of the philosophical and cultural dyad “Love-Death” (“Ἔρως and θάνατος”).

Постановка проблеми. Моделей співіснування та взаємодії принципів Ἔρως і θάνατος у постмодерних текстах досить багато, навіть якщо сфокусуватися лише на українській літературі останніх десятиріч. Проте, на нашу думку, найбільш повно можемо простежити їх саме в романах Юрія Андруховича, представника так званого «станіславського феномену», де еротико-танатологічні мотиви окреслюються найбільш

чітко. І хоча можемо спостерігати їх буквально в кожному романі автора, починаючи з «Рекреацій» та «Московіди» початку 1990-х і завершуючи останніми текстами Андруховича «Коханці юстиції» (2017) та «Радіо Ніч» (2020), ми пропонуємо для детального дослідження два найвідоміших романи письменника – «Перверзія» (1996) і «Дванадцять обручів» (2003). Тож мета роботи – взаємодія еротичних і танатологічних моделей,

презентованих у романі через деконструкцію традиційних архетипальних символів води («Перверзія») та кола («Дванадцять обручів»), що дозволить по-новому прочитати ці тексти українського постмодерніста зокрема та сучасної вітчизняної літератури в цілому, вписуючи її в загальноєвропейський деконструктивістський контекст. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань, серед яких:

1) коротке окреслення поняття архетипу та його важливості в прочитанні й декодуванні постмодерністського тексту;

2) тлумачення символіки води в культурному і філософському контексті та аналіз її в тексті роману «Перверзія»;

3) огляд множини інтерпретацій символів кола і числа «12» та їх експлікація в романі «Дванадцять обручів»;

4) аналіз текстів Андруховича як ландшафту орфіко-нарцисичного комплексу.

Об'єктом дослідження стають тексти «Перверзія» та «Дванадцять обручів» Ю. Андруховича, в яких деконструкція архетипів відстежується особливо чітко, тоді як **предметом дослідження** є множина архетипальних образів і символів у романах письменника, які зазнають найбільшого впливу такої деконструкції: не лише діада «Любов-Смерть» у своєму постмодерністському варіанті та пов'язані з нею образи Орфея і Нарциса, а й надважливі для прочитання обох романів архетипальні символи води та кола, що вперше інтерпретуються в руслі деконструкції.

Як пам'ятаємо з тексту роману «Перверзія», події в ньому переважно відбуваються у Венеції, що й дозволяє говорити про виняткову важливість символу та архетипу води у творі. Розгортання еротико-танатологічного ландшафту у водній стихії є цілком закономірним явищем. Адже вода не лише втілює підсвідоме, котрому надається вагоме значення в постмодернізмі, але є водночас і найбільш органічним середовищем, здатним деконструювати інтертекстуальні елементи за принципом осмосу [див.: 18], і своєрідною мембраною, що пропускає в тіло тексту те, що не суперечить його природі. Таким чином, вода самостійно створює штучну осмотичну межу, результатом дії якої стає характерна для постмодернізму множина смислів. Вода як універсальний осмотичний феномен асоціюється, таким чином, із підсвідомим, суттєве місце в якому відведено архетипальним образам. Відомо, що архетипи – це колективні за своєю природою зразки, характерні для людства загалом. Карл-Густав Юнг визначає архетипи як «певні утворення архаїчного характеру, що містять у собі міфологічні мотиви» [17, с. 35]. Самі архетипи не мають конкретного психічного змісту, натомість змістом наповнені

архетипальні уявлення, або символи як результат спільної роботи свідомості кожного конкретного індивіда та колективного несвідомого. Таким чином, символ можна окреслити як «єдність прозорої свідомості образу й таємного та неексплікованого змісту, що стоїть за ним і веде в несвідомі глибини психіки» [15, с. 154].

Апеляція до архетипів у контексті еротико-танатологічних шукань постмодерністів пов'язана з тим, що на рівні підсвідомості душа чоловіка (аніма) асоціюється із жінкою, тобто занурення у свою душу як архетипальний світ стає корелятом любові до жінки. Смерть у воді – це завжди повернення до першоматерії, пов'язаної з образом матері, але разом із тим і перспектива духовного становлення. Цілком закономірним є в тексті Андруховича той факт, що саме кохання до фатальної заміжньої жінки веде героя до смерті, адже «демонічний еротичний зв'язок стає сильною деструктивною пристрасстю, яка діє супроти вірності й руйнує того, хто нею володіє. Звичайно, таку пристрассть символізує повія, відьма, сирена або інша спокуслива жінка, що стає об'єктом бажань і яку прагнуть мати як власність, і саме тому нею ніколи не можна насправді заволодіти» [10, с. 58].

За Юнгом, одним із найбільш часто вживаних символів несвідомого є вода. І це цілком закономірно, адже, як стверджує дослідник, «море, що лежить у низовині, – то несвідоме, що лежить нижче рівня свідомості» [8, с. 213], тож можна говорити про виняткове архетипально-символічне значення води.

Дійсно, вода є однією з фундаментальних стихій світобудови. Порівнюючи етимологію слів на позначення води в різних народів, можемо виділити кілька базових семантик цього архетипального образу, серед яких – здатність омолоджувати, захищати, очищувати, але водночас і вбивати. Символіку водяної стихії розглядають у тому числі й на лінгвістичному рівні, такому важливого для деконструкції, де на чільне місце виходить гра з різними мовами, доходячи висновку, що в більшості народів світу вода трактується як першооснова, початковий стан усього суцього, еквівалент первісного хаосу, і водночас вода досить часто є джерелом народження світу (йдеться про міфи, за якими з дна первинного всесвітнього океану творець піднімає сушу-землю). Отже, вода – це середовище, агент і принцип загального зачаття й породження. Але зачаття потребує як жіночого, так і чоловічого начала; звідси два аспекти міфологеми води. Вода двоїста за своїм значенням: людина не може жити без води, але вона не може жити й у воді; людина жадає води, але біжить від неї, коли вона стає стихійним лихом, обожноє воду, коли страждає від спраги,

але й вихлюпує воду з кувала, коли вгамує спрагу. Саме через свою подвійність вода символізує жіноче начало. Її властиві непостійність, мінливість, пристосовуваність, але водночас таємниця та підступність. У ролі жіночого начала вода виступає як аналог материнського лона й утроби, з чим пов'язана неодмінна спорідненість із водою міфічних богинь любові. Та одночасно вода – чоловіче сім'я, що на рівні міфологеми запліднює світове яйце, а в повсякденно-побутовому сенсі ототожнюється з дощем, який змушує землю «народжувати». Таким чином, можемо говорити про широке поширення еротичної метафорики у всьому, пов'язаному зі стихією води.

Проте вода як найбільш органічне середовище осмосу є в Андруховича не просто архетипальним символом, а прочитується крізь призму деконструкції, так само, як у Ж. Дерріда, котрий, деконструючи платонівське поняття фармакону, говорить, що вода є ідеальною рідиною для того, аби «протилежності легше переходили одна в одну» [12, с. 75]. Водночас вода – еталон любовної форми, яка породжує життя, адже «Вода прагне через дерево прямувати до світла» [13, с. 313], більш того, «любовна форма» джерела пронизує та розділяє дерево у своєму сходженні» [ibid.].

У тексті «Перверзія» вода як життєдайна стихія теж має беззаперечний зв'язок із силами 'Ερωϛ-у, перетворюється на середовище, в якому 'Ερωϛ почувається найбільш органічно, а отже, стає певним корелятом еротичних шукань героїв Андруховича. Водночас еротико-танатологічна осмоса в її апоретологічному варіанті від самого початку передбачає наявність певної універсальної структури, що могла би виконати роль розчинника, якого процес осмосу потребує найчастіше. Не дивно, що такою структурою стає вода (в природі – теж найбільш поширений розчинник), причому в ситуації наукового осмислення еротичної осмоси вода не тільки розчиняє, але й синтезує множини сенсів, в яких реалізується постмодерністський дискурс.

Тому цілком закономірно, що основна дія «Перверзії» розгортається у Венеції, місті, що, з одного боку, розташоване на морському узбережжі, а з іншого – побудоване на мережі каналів, тобто являє собою поєднання абсолютно водного простору із вбудованою в нього культурою. Але Венеція як місто на воді є не лише корелятом культури-ratio, що руйнує простір панування 'Ερωϛ-у. На підсвідомому рівні подорож до такого міста обертається на перспективу смерті, поки що тільки можливу, ту, яка ще не стала реальністю. Так, за текстом, у це місто на воді головного героя Стаха Перфецького запрошено для участі в конференції, присвяченій пошукам виходу з безлюбного (посткарнавального) простору таємничою

фундацією «La morte di Venezia» («Смерть Венеції»), що від початку окреслює еротико-танатологічний вектор тексту. Варто зауважити, що водна безодня – це уособлення небезпеки або метафора смерті. Водночас прибуття до Венеції розпочинає любовний дискурс Перфецького, оскільки саме тоді відбувається його зустріч з Адою Цитриною. Спочатку цей дискурс для обох фрагментарно-підсвідомий, хаотичний, як і блукання героїв містом чи радше його каналами: «Вихід з лабіринту Ада купила за пару сотень лір: то був кіоск, а в ньому нарешті мапа – не зовсім така, яку вона забула в готелі, ні, ця виглядала значно старішою, друкованою десь у 1550-х роках, коли географи ще вірили в Козоріба, Рибокура, Дагона та Восьмиокого Змія Морів, бо всі ці істоти були зображені на шойно купленій мапі – у водах, безпосередньо прилеглих до лагуни, причому зображені з дотриманням найтонших фізіографічних деталей і в динаміці; й була навіть одна Нерейда, що поставала з вод Великого Каналу неподалік від нинішнього поштамту і овочевого ринку» [3, с. 83]. Такий графічний інтертекст є вельми значущим у контексті архетипальності води: із життєдайної стихії вода перетворюється на безодню – вмістилище сил руйнування, втілене в образах міфологічних чудовиськ, і логічно передумовою цього стає архетипальний зв'язок води зі змією, і, таким чином, таємничі темні води Венеції стають символом первозданного хаосу.

З іншого боку, саме такою (таємничою безоднею) бачиться Стахові Перфецькому його нова знайома пані Цитрина. І Венеція, спочатку відкрита Адою, а потім й уособлена в ній, стає територією любові для Перфецького, а захопленість еротичними пориваннями придушує танатологічну символіку води. Венеційські канали, нерозривно пов'язані у свідомості Стаха з новим коханням, стають стихією оновлення, і це цілком закономірно, оскільки вода, що має властивість розчиняти тверді речовини, що замерзає та випаровується в природних умовах, стає, таким чином, символічною стихією перетворення. Так, Перфецький змінюється у Венеції та під її дією, заблудивши «з ледве знайомою жінкою», котра «одружена з іншим» [3, с. 55], але залишається проте тим самим Стахом Перфецьким/Спасом Орфейським, втіленням водної стихії, адже й вода легко може перейти з одного стану в інший і назад у перший, при цьому не втрачаючи своєї суті, більш того: у воді та через воду власну суть віднаходячи. Така стратегія є цілком деконструктивістською. За Ж. Дерріда, відірваність від води тотожна втраті себе, розсіянню власного «я», фактично – його знищенню, тоді як вода вабить можливість «знову стати присутнім для себе, повернутися до себе, здобути в чистій прозорості води

завжди дієвий міраж тієї точки виникнення <...> той ключ чи колодязь, що зветься Істиною, яка завжди говорить, аби сказати «Я» [13, с. 314].

Отже, герої «Перверзії» постійно рухаються водною стихією, долучаючись до її символіки. Якщо вдається до архетипального прочитання символу води, можна зробити висновок, що в образі потоку чи каналу вода має значення труднощів або непереборної перешкоди. Тоді «перетнути потік» означає пройти через світ ілюзій і знайти просвітлення, побачити істину. Для Перфецького подібною істиною стає розуміння того, що «без цієї жінки йому доведеться в житті нестерпно» [3, с. 74]. Водночас потік води символізує також неблаганність перебігу часу, неможливість повернути його назад, як «неможливо увійти в одну річку двічі» (Геракліт). Саме звідси й інше символічне значення річки як символу забуття – річка на кордонах загробного світу в міфології багатьох народів: Ахерон, Стікс, Лета. Для Перфецького це перетворення певним чином співвідноситься із забуттям «Ії» – першої коханої, померлої дружини, в якій втілено образ міфічної «Еврідіки», і в цій точці знову перетинаються та деконструються вектори любові та смерті.

Вода як винятково осмотичне середовище є стихією архетипальних образів, пов'язаних у тому числі з мешканцями водного світу. У текстах Андруховича це передусім риба, з якою асоціюють себе чи не всі герої українського письменника-постмодерніста. У випадку зі Стахом Перфецьким його ототожнення з рибою з'являється вже в одному з його численних імен: «Йона Риб», він у європейських містах почувається «як риба у воді» [3, с. 15]. І все його подальше пересування на Захід – спроба об'єднатися зі своїм архетипальним втіленням, що, зрештою, закономірно завершиться фінальним стрибком у води Великого Каналу: «Зараз переважаю барку – і вперед. Додому. До води» [3, с. 297].

Образ риби в міфології пов'язаний з темою породження життя і образом вічного творця. Велика риба (кит) – мати й опора світу. Поряд зі змією, риба – одна з найдавніших алегорій, які Юнг називає символами. Розмірковуючи про зображення риби як ранньохристиянського символу Бога, дослідник говорить про те, що цей випадок варто розглядати як щось суттєво більше, ніж звичайна анаграма, та поєднує символ риби з міфологічними віруваннями Близького й Середнього Сходу – від вавилонського рибоподібного бога Оаннеса і його жерців, вдягнутих у риб'ячу шкіру, сакральних рибних трапез, що входили в культ фінікійської богині Деркетто-Атаргатіс, до темних місць написів Аверкія [див.: 7, с. 64]. Отже, риба перетворюється на втілення спасителя і часто ототожнюється з ним, у тому числі

й у християнській традиції. Юнг підкреслює, що символіка риби насамперед пов'язана з Христом, хоча не заперечує існування рибних символів і міфологем у більш ранніх цивілізаціях, де вони так само ототожнювалися з фігурою спасителя, проте «в тій же мірі, в якій Христос розглядається як новий еон, будь-кому, хто знайомий з астрологією, повинно було стати зрозуміло, що він народився як перша риба ери Риб і приречений померти як останній агнець» [7, с. 174]. Тобто Андрухович, споріднюючи Перфецького з рибою, від самого початку стверджує перспективу дочасної смерті героя. Подібний вектор – «народитися для того, щоб померти» – цілком вписується в життєвий дискурс Стаха Перфецького як людини, котра виступає втіленням міфологічної ідеї вічного повернення того самого, в чому, на переконання Мірча Іліаде, простежується мотив повторення архетипального діяння, що проектується на всі рівні буття: космічний, біологічний, соціальний, історичний тощо. Так, утонувши у водах Венеційського каналу, герой Юрія Андруховича продовжує жити у своїх творах і своїх друзях: «Бо Стах Перфецький, якого майже всі на світі мають за самовбивцю – потопельника і який є справжнім автором усіх (не деяких!) фрагментів цієї книги, Стах Перфецький далі серед нас. Він живий і, я скажу більше, він повертається. Спочатку лише яко книга, ним же хитромудро мені підкинута» [3, с. 180], також див: [2]. Життя повертається туди, де був його початок. Ця думка пояснює пов'язані з водою похоронні обряди й образ водної стихії, що поглинає світ у кінці часів, повертаючи його в первозданний стан змішання життя і смерті. Тому й смерть головного героя «Перверзії» у воді не є фінальною. Навпаки, вона дає можливість авторові реалізувати міфологічну ідею вічного повернення того самого шляхом відродження героя в інших текстах з іншими диспозитивами сексуальності.

І один із них знаходимо вже в наступному романі Юрія Андруховича «Дванадцять обручів». Як і більшість постмодерністських текстів, «Дванадцять обручів» демонструє парадоксальну за своєю суттю релятивність еротико-танатологічного кодування. Але знову спостерігаємо повернення його до орфіко-нарцисичного варіанту. Нагадаємо, що релятивність – це абсолютна відносність і умовність змісту пізнання. У деконструкції вона має винятково парадоксальну природу, пов'язану з неможливістю виокремити зі всієї множини розсіяних, розчинених у реконструйованому тексті-хаосі сенсів єдино правильний. Дійсно, еротична осмоза, що структурує роман Юрія Андруховича «Дванадцять обручів», є винятково різновекторним феноменом, а її інтерпретування включає безмежну кількість моде-

лей і варіацій. Зрештою, обмежується воно лише інтелектуальною наповненістю читача, на якого, поза всяким сумнівом, розрахований текст українського постмодерніста. На рівні паратексту така інфінитність окреслена символом кола (обруча) як кореляту часопросторової безкінечності, тобто коло усвідомлюється як архетип, що у своїй безкінечності прочитань увиразнює орфіко-нарцисичну любов. Таке прочитання символіки кола цілком виправдане і в контексті деконструкції, де пов'язується Ж. Дерріда із циферблатом годинника, на якому «присутні вже всі моменти часу взагалі» [10, с. 67], а отже, і з символікою вічного повернення. Та хоча для деконструкції більш актуальною є метафора еліпса як знаку релятивності пізнання, Андрухович залишається в межах української традиції, де аналогічний зміст кола-обруча простежується чіткіше.

Дійсно, «Дванадцять обручів» як архетипальна модель від самого початку передбачає парадоксальність потрактування, адже архетип – образ підсвідомий, тобто такий, що не підлягає будь-якому декодуванню, але водночас, за Ж. Дерріда, попри сталість укоріненого в архетипах знання, занурення в минуле все одно передбачає пошуки нового, тож архетип цілком може декодуватися в тексті за логікою деконструктивності еротичної осмози. Так, в Андруховича образи обручів співвідносяться із тлумаченням кіл за Юнгом, котрий вбачає в символіці кола реалізацію архетипу самої як інтеграції всіх аспектів душі [див.: 16].

Дійсно, коло означає цілісність, безперервність, початкову досконалість усього сущого. Округлість священна як найбільш природний стан, що містить нескінченне, вічність. Циркулярне та сферичне за своєю сутністю, коло заперечує час і простір, але означає також повернення, зворотний рух. Концентричні кола є солярними та місячними символами і означають небо, різні стани або рівні проявленого світу. Вони також тотожні первісному шаблеві творіння Бога – «земному колу», в яке людина була поміщена пізніше в останній день творіння. У кабалістичній магії круг зазвичай складається із трьох кіл, між якими вписано давні імена, божественні чи янгольські, котрі мають відношення до природи магічного впливу. Безперечно, прочитання символіки кола за кабалою – вартий уваги момент, оскільки в архітексті «Дванадцяти обручів» – поезії Антонича «Елегія про ключі від кохання» – саме «похмільна юності кабала» є мембраною, осмотичною межею, що змішує різноманітні елементи магії ліричного героя: «Співають весняні ключі/дзвенять черлені обручі/і знов палає, як палала/п'янлива юності кабала» [4, с. 152].

Три кабалістичних концентричних кола символізують різні аспекти традиційної містичної

символіки: минуле, сьогодення та майбутнє; три сфери землі – землю, повітря та воду; рай, землю та пекло; фази місяця; ранкове, полуденне та призахідне сонце, а також динаміку примирення протилежностей. У кола немає початку, кінця, напряму чи орієнтації, тому воно спонукає постійно рухатися далі, переміщатися в інші місцевості, спонукає до оновлення та пізнання. У контексті вічної подорожі концентричні кола можна витлумачити як символічне уособлення занурення у води смерті, а можливо, також у сенсі вчення про смерть і відродження, яке знаходить символічне вираження через кола хвиль або кругові хвилі.

Невипадковим є й вибір кількості кіл-обручів. З одного боку, він очевидний: «весни дванадцять обручів» – безпосередня цитата з Антонича та алюзія на творчість «весни розспіваного князя». Проте в характерній для постмодернізму манері цей код має й інше прочитання, окреслене винятковою символікою числа дванадцять, адже модель, заснована на дванадцяти, є досконалою і прирівнюється до кола, а отже, до ідеї знищення часу, що проминув, відтворення первинного хаосу та повторення космогонічного акту. У стародавній астрономії, астрології та хронології дванадцять – основне число, яке символізує простір і час, тому воно має велике значення, особливо в іудейській і християнській традиціях, де було числом обраних, ототожнюючись з організацією космосу, зонами небесного впливу та загальноприйнятою циклічністю часу (дванадцять календарних місяців, дванадцять годин дня і ночі тощо). Так, наприклад, в іранського бога Мітри було дванадцять учнів; у єврейській традиції – дванадцять плодів Дерева Життя, дванадцять колін Ізраїлевих, синів Якова; у християнстві – дванадцять плодів духу, апостолів і каменів у фундаменті Святого Граду; в ісламі – дванадцять імамів, нащадків Алі, управляють дванадцятьма годинами дня, а в тибетському буддизмі рада Далай-Лами налічує дванадцять членів [див.: 9].

Проте в постмодернізмі відбувається певна секуляризація сакрального змісту кола, адже основні принципи сакрального – чітка впорядкованість, системність і пропорційність, тоді як осмотичне прочитання виключає будь-яку можливість існування системи-матриці, спрямовуючись натомість на її руйнування, деконструкцію. З одного боку, така стратегія повністю заперечує пізнання. Сам Андрухович стверджує це, говорячи за свого героя Перфецького: «Ніякої дійсності не існує. Існує лише безмежна кількість наших версій про неї, кожна з яких є хибною, а всі вони, взяті разом, є взаємно суперечливими» [3, с. 216]. Але насправді така відносність лише призує пізнання, створює його новий виток, протиставля-

ючи традиційні символічні коди в новій ситуації, що закономірно призводить до виникнення безмежної кількості нових інтерпретацій.

Так, релятивність кола як риса творення цієї осмози передбачає вкрай суперечливе прочитання «Дванадцяти обручів» Юрія Андруховича, але вона веде до нового пізнання, і це співвідноситься в тексті з орфіко-нарцисичним комплексом, що окреслений феноменом «місячного коханця». Даний образ є відповідником архетипального мислення, що, зрештою, розкрито в самому тексті роману: «На мій скромний погляд, саме тут маємо загалом тактовне проникнення у світ архетипів, – радо заговорив Доктор, від чого Волшебник відразу пожалкував, що зачепив його. – Саме вони, згідно з Юнгом, утворюють зміст так званого колективного несвідомого. Їхній безпосередній вигляд, що вражає нас у сновидіннях і мареннях, має багато індивідуального, незрозумілого і навіть наївного. Архетип являє, по суті, несвідомий зміст, який замінюється у процесі його становлення свідомим і чуттєвим, і притому в душі тієї індивідуальної свідомості, в якій він з'являється» [1, с. 140].

Світ «місячного коханця» – світ весни та молодості. Занурення в цей світ і породжує образ, який неможливо прочитати через його архетипальну, тобто виключно підсвідому природу, – образ дванадцяти обручів весни, інтертекстуально поєднаний із «трьома персями» поезій Антонича. Цей образ є архетипом, наділеним підсвідомим змістом, проте в романі Андруховича зміст його віртуозно замінюється відомим і чуттєвим, коли молода дівчина Коля Воронич починає дешифрування-відкривання потаємного підсвідомого знання: «Ну, перший обруч – це напевно... пояс невинності на дівчатах»; «А другий... Другий – це напевно... такий танець, коли всі танцюють у колі. Ну там, стелять хусточку на підлогу й усі з усіма цілуються»; «А третій обруч – це обійми мого далекого милого...»; «Четвертий обруч – це обійми теплого вітру, кружіння енергій»; «вона була захищена п'ятим обручем весни – своєю зеленою неторканістю»; «шостий обруч – це залізне кільце двоюбою велетнів»; «сьомий обруч – це коли з кимось раніше не знайомим почувашся легко і вільно, ніби сто років знаєшся»; «восьмий обруч – це коли стискається серце»; «дев'ятий обруч – це коли залишаєшся сам на сам і від цього нікуди подітися»; «Десятий обруч – це полон, з якого неможливо повернутися, нічого не втрапивши»; «одинадцятий обруч – це коли двоє стають одним»; «дванадцятий обруч. Це – коло вічності, початок і кінець в одному, Альфа і Омега, всі ми і кожне з нас...» [1, с. 205].

Таке декодування всіх дванадцяти обручів набуває виняткового змісту саме в деконструк-

тивній площині еротичного осмосу. Це розшифрування того, що в принципі не може бути розшифроване якимось чином або декодоване, як-то дівоча цнотливість, обійми коханого та серце, що стискається. Це розшифрування метафори, на зразок кружіння енергій чи зеленої неторканості. Нарешті, це розшифрування останнього обруча – символіки кола як віднаходження сенсу вічності, з якою «альфа і омега», початок і кінець співвідносяться так само парадоксально, як із початком роману «Дванадцять обручів» – знаковою для автора цитатою «Самотній друже, мов у ночі пояс, ти в таємниці світу оповитий» [1, с. 4]. Подібне декодування здійснюється на межі зустрічі свідомого з підсвідомим, на підставі чого розгортається ландшафт орфіко-нарцисичної любові. Зрештою, подібне потрактування кола можна знайти і в деконструкції Ж. Дерріда, де коло порівнюється з обручкою та нулем і усвідомлюється як «поєднання вертикалі та горизонталі, знаку та означуваного, парадигматики та синтагматики, простору та часу, чоловічого та жіночого» [11, с. 12], тобто «гармонійна поліфонія, мовлення, квадратура кола, злягання: навколо попелу» [там само], що так само поєднує цей символ із модуляціями любові та смерті у світі орфіко-нарцисичних образів.

Отже, в ситуації постійного стику нездоланих протиріч, що є типовою для літератури постмодернізму, взаємодія Еросу й Танатосу як основоположних принципів існування всесвіту деконструюється та інтерпретується по-новому в контексті саме українського постмодерністського досвіду. Еротико-танатологічні моделі в романах Андруховича «Перверзія» та «Дванадцять обручів» аналізуються в руслі теорії архетипів Юнга, але водночас апелюються до актуального в постмодернізмі деконструктивістського досвіду. Декодування їх передбачає наявність якоїсь універсальної структури, що могла би стати універсальним розчинником, універсальним середовищем існування постмодерністської любові, й у текстах Юрія Андруховича таку функцію надано воді. З одного боку, це справді не тільки розчинник, в якому можливі осмотичні процеси, а й структурант, здатний створювати штучні мембрани. Водночас це стихія підсвідомого та його проявів, стихія життя і смерті, повернення до свого початку і переродження, хоча частіше не реальне, а вдаване. Множина кіл (обручів), які можна потрактувати і як концентричні кола на поверхні води, також стає архетипальним відповідником вічного повернення, демонструючи виняткову осмотичність орфіко-нарцисистичних моделей у текстах українського письменника та безмежну кількість їх прочитань. Цей архетипальний образ, аналізований у межах еротико-танатологічної осмози,

найбільш точно характеризує відносність постмодерністського пізнання, адже в ньому контамінуються любовні (еротичні) та деструкційні (танатичні) прагнення. З іншого боку, постмодернізм зокрема та постмодерністське сприйняття світу загалом не обмежуються досвідом індивідуального прочитання/декодування, завжди залишаючи простір інфінітному тлумаченню будь-якого тексту та контексту. Отже, кожна нова спроба перцепції й аналізу архетипальних образів у романах Юрія Андруховича в межах орфіко-нарцисичного комплексу й еротичної осмози чи поза ними безперечно стане новим цікавим кроком у подальшому дослідженні української версії постмодернізму як непересічного феномену, відмінного від інших варіантів цього ж літературного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. Київ : Критика, 2004. 333 с.
2. Андрухович Ю. Орфей хронічний. *Критика*. 2003. № 9. С. 30–31.
3. Андрухович Ю. Перверзія. Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. 304 с.
4. Антонич Б.-І. Велика гармонія: (Модерністична поезія ХХ ст.): Для ст. шк. віку / упоряд., передм., прим. Д.В. Павличка. Київ : Веселка, 2003. 350 с.
5. Крістева Ю. Stabat Mater. *Слово. Знак. Дискурс* : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 495–509.
6. Кун Н. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Київ : Веселка, 1967. 456 с.
7. Юнг К.Г. АІОН: Нариси щодо символіки самості. Львів : Астролябія, 2016. 432 с.
8. Юнг К.Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з німецької К. Котюк ; науковий редактор українського видання О. Фешовець. Львів : Видавництво «Астролябія», 2018. 608 с.
9. Cirlot J.-E. A Dictionary of Symbols. Chicago : Routledge & K. Paul, 1971. 419 p.
10. Derrida J. Aporias US: Stanford University Press, California, 1993. 120 p.
11. Derrida J. Cinders / translated, edited, and with an introduction by Ned Lukacher. Lincoln : University of Nebraska Press, 1991. 77 p.
12. Derrida J. Dissemination / Translated by Barbara Johnson. Chicago : University of Chicago Press, 1983. 400 p.
13. Derrida J. Margins of philosophy / translated, with additional notes, by Alan Bass. Chicago : University of Chicago Press, 1982. 330 p.
14. Frye N. Anatomy of Criticism: Four Essays. Princeton : University press, 1973. 396 p.
15. Jung C.G. Man and His Symbols. N-Y : Dell Publishing, 1964. 374 p.
16. Jung C.G. The Spirit of Psychology. *Spirit and Nature*. New York, 1954; London, 1955. P. 371–444.
17. Jung, C.G. Two Essays on Analytical Psychology, Collected Works of C.G. Jung, Volume 7, Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1967. 253 p.
18. Opryshko N. Erotic-osmotic complex as the essence of postmodernism: philosophical aspect. *New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph / edited by authors*. 6th ed. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2019. 472 p. P. 130–153.
19. Ricoeur P. Le Conflit des Interprétations. *Zeitschrift für Philosophische Forschung* 1971. № 25 (4). P. 631–637.

REFERENCES

1. Andrukhovych Yu (2004). Dvanadtsyat' obruchiv. [The Twelve Rings] Kyiv: Krytyka.
2. Andrukhovych Yu (2003). Orfey khronichnyy. [Orpheus, chronic]. *Krytyka* № 9. pp. 30 – 31.
3. Andrukhovych Yu (2004). Perverziya. [The Perversion]. Lviv: VNTL-Klasyka.
4. Antonych B.-I. (2003). Velyka harmoniya: (Modernistychna poeziya XX st.). [The Great Harmony: (Modern Poetry of the XX century)]: For High Schoolers / Edited, preface, ref. by D. V. Pavlychko; [Artistic formalities by M. S. Pshinky, A. O. Livnya]. Frontyispis O. L. Kul'chyts'koyi. Kyiv: Veselka.
5. Kristeva Yu. (1996). Stabat Mater. *Slovo. Znak. Dyskurs: Antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky XX st.* / Edited by M. Zubryts'ka. Lviv: Litopys. pp. 495 – 509.
6. Kun N. (1967) Lehendy i mify Starodavn'oyi Hretsiyi. [Legends and Mithes of the Ancient Greece] Kyiv: Veselka.
7. Yunh K.H. (2016). AION: Narysy shchodo symboliky samosti. [AION: Essays on the Symbolism of the Self]. Lviv: Astrolyabiya.
8. Yunh K.H. (2018). Arkhetypy i kolektyvne nesvidome [Archetypes and the collective unconscious]. / Translated from German by Kateryna Kotyuk; Ukrainian variant edited by Oleh Feshovets'. The 2-nd edition. Lviv: Astrolyabiya.
9. Cirlot J.-E. (1971). A Dictionary of Symbols. Chicago: Routledge & K. Paul.
10. Derrida J. (1993). Aporias. US: Stanford University Press, California.
11. Derrida J. (1991). Cinders / translated, edited, and with an introduction by Ned Lukacher. Lincoln: University of Nebraska Press.
12. Derrida J. (1983). Dissemination / Translated by Barbara Johnson. Chicago: University of Chicago Press.

13. Derrida J. (1982). *Margins of philosophy* / translated, with additional notes, by Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press.
14. Frye N. (1973). *Anatomy of Criticism: Four Essays*. Princeton: University press.
15. Jung C.G.(1964). *Man and His Symbols*. N-Y: Dell Publishing.
16. Jung C.G. (1954; 1955) *The Spirit of Psychology. Spirit and Nature*. New York; London. pp. 371-444.
17. Jung, C.G. (1967). *Two Essays on Analytical Psychology, Collected Works of C.G. Jung, Volume 7*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
18. Opryshko N. (2019). *Erotic-osmotic complex as the essence of postmodernism: philosophical aspect. New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph/ edited by authors. 6th ed. Riga, Latvia: Baltija Publishing. Pp. 130–153.*
19. Ricoeur P. *Le Conflit des Interprétations. Zeitschrift für Philosophische Forschung* 25 (4), 1971. Pp. 631–637

HINGLISH – ІНДІЙСЬКИЙ ДІАЛЕКТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Пашко С. В.

старший викладач кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін

Полтавський інститут економіки і права

вул. Монастирська 6, Полтава, Україна

orcid.org/0000-0001-9585-1745

stanislavpashko97@gmail.com

Ключові слова: *індійський діалект англійської мови, англійська мова, соціолінгвістика, соціолект, лексикологія, фонетика, діалект, гінді.*

Статтю присвячено аналізу відомостей про індійський діалект англійської мови – Hinglish. У статті з'ясовано, що найчастіше цей діалект відносять до змішаної мови, що складається з англійської мови та мов індійської групи, якими розмовляє населення Індії та емігранти з цієї країни. Як й інші широко розповсюджені мовні діалекти, індійська англійська відрізняється стилістично, географічно, розмовними варіантами усної традиції, що склалися протягом десятиліть.

Поєднання гінді та англійської як молодіжне явище – це мова вулиці та студентського містечка, що викликає у старшого покоління подив. Це міст між двома культурами, який став особливою гібридною культурою для людей в Індії та поза її межами. Hinglish передбачає гібридне змішування гінді та англійської в розмовах, окремих реченнях і навіть словах. Хоча гібридна мова навряд чи замінить англійську чи гінді в Індії, більшість людей вільно володіють переважно Hinglish, ніж англійською.

Важливою в народженні індійського діалекту є роль Бхаратенду Харішчандри, що виходить за межі просто стимулювання мовного розвитку. Він надав ідеологічний поштовх руху гінді, намагаючись установити зв'язок між власною мовою та прогресом нації, що був пов'язаний з англомовним світом.

Його творчість зміцнила претензії гінді на національний статус у 20-му столітті, коли було докладено більше зусиль щодо стандартизації її синтаксису та граматики, розширення її словникового запасу та відбулося поширення її використання в нехудожніх і наукових творах.

Однак критичне прочитання творів Бхаратенду розкриває важливу сторону його роботи, яка була проігнорована через фокус націоналізму на корінному народі та ізоляції. Менше уваги приділяється експериментам Бхаратенду зі змішуванням мов і писемності, що відображає потенціал і можливості соціокультурного розмаїття Індії 19-го століття.

Різновид індійської англійської мови, або Hinglish є індійською адаптацією англійської мови в дуже еноцентричній манері, тому вона популярна серед молоді. Як й інші діалекти, Hinglish тепер вважається оригінальним мовним злиттям.

HINGLISH – THE INDIAN DIALECT OF THE ENGLISH LANGUAGE

Pashko S. V.

*Senior Lecturer at the Department of Philology and Social
and Humanitarian Disciplines*

Poltava Institute of Economics and Law

Monastyrська str., 6, Poltava, Ukraine

orcid.org/0000-0001-9585-1745

stanislavpashko97@gmail.com

Key words: *The Indian dialect of English, the English language, sociolinguistics, sociolect, lexicology, phonetics, Hinglish, Hindi.*

The article is devoted to the analysis of information about the Indian dialect of the English language – Hinglish. In the article it is found that most often this dialect is classified as a mixed language consisting of English and languages of the Indian group spoken by the population of India and emigrants from India. Like other widely distributed language dialects, Indian English differs stylistically, geographically, and colloquially in an oral tradition over decades. The combination of Hindi and English as a youth phenomenon is the language of the street and the campus, which surprises the older generation. It is a bridge between two cultures that has become its own island, a special hybrid culture for people in India and beyond. Hinglish involves a hybrid mixing of Hindi and English in conversations, individual sentences and even words. Although a hybrid language is unlikely to replace English or Hindi in India, most people are fluent in Hinglish rather than English.

Important in the birth of the Indian dialect is the role of Bharatendu Harishchandra, which goes beyond simply stimulating language development. However, a critical reading of Bharatendu's writings and texts reveals an important side of his work that has been overlooked due to nationalism's focus on indigenous people and isolation. Less attention is paid to Bharatendu's experiments with the mixing of languages and scripts, reflecting the potential and possibilities of the socio-cultural diversity of 19th-century India.

A variety of Indian English, or Hinglish, is an Indian adaptation of English in a very endocentric manner, which is why it is popular among young people. Like other dynamic language blends, Hinglish is now believed to be the original language fusion.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема індійського діалекту англійської мови міститься в декількох зарубіжних дослідженнях лінгвістів та соціолінгвістів. Зокрема, проблемою походження та соціальної ролі діалекту займалися Tej K. Bhatia, Rob Gifford, Baljinder Mahal, Shoaib Daniyal, Scott Baldauf, Bali K., Sharma J., Choudhury M., Vyas Y. Питаннями порівняльних особливостей гінді та англійської займалися Braj Kachru, Carla Power, Alok Mukherjee та Baljinder K. Ahal. P. Gupta в роботі «What today's Hindi supremacists could learn from a Hinglish poem by the father of modern Hindi» провів історичний аналіз індійського діалекту у 2022 році.

Мета статті – установити основні особливості Hinglish – індійського діалекту англійської мови, як історичні, так і сучасні.

Об'єкт дослідження – індійській діалект англійської мови Hinglish.

Предметом дослідження є історичні та сучасні особливості Hinglish, а також його поширеність.

Завдання роботи – охарактеризувати історію питання в соціолінгвістиці, лексичні та фонетичні особливості індійського діалекту англійської мови, проаналізувавши наукову літературу та твори Бхаратенду Харішчандри.

Виклад основного матеріалу. В Індії 130 мільйонів людей розмовляють англійською мовою, що становить близько 10% населення. Мова, яку привезли в країну англійці, є однією з двох офіційних мов в Індії, поряд з гінді. 52% молоді Індії є двомовними [3, с. 1].

Hinglish – поєднання гінді, інших мов Індійського субконтиненту та англійської [6, с. 1–2]. Поєднання передбачає перемикування кодів або трансмову між цими мовами, завдяки чому вони вільно доповнюють одна одну навіть у межах одного речення [5, с. 1]. Індійський діалект англійської мови також може стосуватися романізованої гінді: варіанту мови, написаної латинським алфавітом (замість традиційного деванагарі), часто також змішаної з англійською лексикою.

Назвами для діалекту в різний час були: Hindish (1972), Hindlish (1985), Henglish (1993) та Hinlish (2013) [8, с. 1–4].

Гінді має приблизно десятивікову історію. У цей період мова зазнала кількох мовних впливів. Спочатку контакт із санскритом, пракритом, палі, апабхрамша, перською, арабською та тюркськими мовами призвів до історичних мовних змішань або злиття, наприклад, індустані, рехта. Мовні злиття відзначалися поетами Бгакті приблизно в 15–17 століттях як *khichdi boli*, або *змішане мовлення* [4, с. 39].

На рубежі 18-го століття, коли панування Ост-Індської компанії, яку також називають «Companu Raj», зростало, мови Індії вступили в контакт з англійською мовою У колонізованій Індії англійська мова стала символом влади та потужним інструментом для поширення британської культури, включаючи християнство [9, с. 175]. Політичне панування британців поширилося на соціальні та професійні ролі; це означало, що судочинство, а також дослідження в галузі медицини та науки проводилися англійською мовою. Таким чином, ці фактори сприяли змішуванню мов Індії з англійською в побутовому спілкуванні.

Важливою в народженні індійського діалекту є роль Бхаратенду Харішчандри, що виходить за межі просто стимулювання мовного розвитку. Він надав ідеологічний поштовх руху гінді, намагаючись установити зв'язок між власною мовою та прогресом нації, що був пов'язаний з англомовним світом. Його творчість зміцнила претензії мови гінді на національний статус у 20-му столітті, коли було докладено більше зусиль щодо стандартизації її синтаксису та граматики, розширення її словникового запасу та відбулося поширення її використання в нехудожніх і наукових творах.

Однак критичне прочитання творів Бхаратенду розкриває важливу сторону його роботи, яка була проігнорована через фокус націоналізму на корінному народі та ізоляції. Менше уваги приділяється експериментам Бхаратенду зі змішуванням мов і писемності, що відображає потенціал і можливості соціокультурного розмаїття Індії 19-го століття [11, с. 1].

Зразок вірша Бхаратенду Харішчандри, опублікованого в його журналі *Harishchandrīka* в 1874 році, в якому змішано гінді та англійську:

When I go Sir, molakat ko, these chaprasis
 Trouble me much.
 How can I give daily Inam, ever they ask
 Me I say such
 Some time they give me gardania
 And tell bahar niklo tum
 Dena na lena mufta ke aye yaha hain
 Bane Darban ki dum.

Ці рядки, схожі на Hinglish, який зараз широко використовується в розмовній мові, відображають жваву спробу поєднати мови колонізаторів і колонізованих людей, щоб розповісти про випробування індійців у отриманні доступу до урядових установ. Невеликий фрагмент вірша містить велику кількість лексики з обох мов, а також відображає утворення речень як за граматиною англійської мови, так і гінді.

Хоча Hinglish виник завдяки поширенню англійської мови в Індії, це не просто гінді та англійська мова, які мовці використовують повноцінно, цей тип мови унікальний, як і всі лінгвістичні злиття [4, с. 33–48]. Окрім запозиченої лексики існують такі явища, як: перемикування між мовами, що називається перемикуванням кодів і змішуванням кодів, прямі переклади, адаптація певних слів і поєднання притаманних ознак кожної мови [4, с. 39].

Різновид індійської англійської мови, або Hinglish, є індійською адаптацією англійської мови в дуже еноцентричній манері, тому вона популярна серед молоді. Як й інші діалекти, тепер вважається, що Hinglish є оригінальним мовним злиттям [1, с. 212].

Раніше Hinglish обмежувався неформальним контекстом і рекламою, але тепер він також використовується і в університетських аудиторіях.

Завдяки широкому використанню соціальних мереж, таких як Facebook і Twitter, аналіз Hinglish за допомогою комп'ютерів став важливим у ряді програм обробки природної мови, таких як машинний переклад (МТ) [7, с. 41–64; 2, с. 116–126].

Було опубліковано словник, у назві якого використовується термін «Hinglish». Він описує слова з індійських мов, які зазвичай використовуються в містах Британії [10, с. 1–6].

Провівши аналіз наукової літератури, можна зазначити типові фрази з індійського діалекту англійської мови:

What's your good name? – калька з гінді *Aapka shubh naam?*, це фраза, яка використовується, щоб запитати ім'я людини.

Do the needful – прохання завершити необхідне.

Mother promise – на гінді фраза *Maa kasam*, яка використовується для передачі того, що хтось говорить правду і клянеться своєю матір'ю, що не говорить брехні. Дослівний переклад: «Материнська обіцянка». «Бог обіцяє» також може спостерігатися в розмовному жаргоні, якщо хтось вважає, що звернення до божества принесе кращі результати.

You're going na – na – діалектне *no*. Отже, фраза літературною англійською буде звучати як: *You're coming, aren't you?, You're coming, aren't you?*

Like that only – фразу використовують, щоб підкреслити щось, що може з'явитися будь-де та будь-коли.

Do one thing – мовою гінді *Ek kaam kar* має чітке значення на відміну від кальки, ця фраза використовується, коли необхідно дати комусь пораду щодо того, як впоратися із ситуацією. Іноді *one thing* включає в себе набір дій, що необхідно виконати: *Do one thing, pre-heat the oven, cut the potatoes in cubes, add herbs, and then roast them for 35–40 minutes.*

We're toh going – *toh* аналог в англійській слів *so, so what* в індійському діалекті англійської мови. Вживається більше як підсилювальна частка.

Uncle Ji/Aunty Ji – є боллівудська пісня під назвою «Aunty ji, aunty ji, get up and dance». *Ji* є знаком поваги в Індії, тож його можна побачити у звертанні, особливо до старшого.

I'm not even surprised when "Dear Apeksha Ji" is used as a salutation in emails and messages.

Glassy – *Feeling glassy means feeling thirsty* [3, с. 1].

First class – цей вираз у Hinglish використовуються кардинально в іншому значенні, ніж у літературній англійській мові, а саме в значенні *гарний, щасливий*.

You'd think that first class will be about the ultra-luxurious plane cabin, but as Bollywood actor Varun Dhawan has reiterated, it suggests all is well [3, с. 2].

Знаковим прикладом популярної фрази Hinglish є слоган Pepsi у 1990-х *Yeh Dil Maange More* (*Серце бажає більшого*).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Десятиліттями англійську мову в Індії асоціювали з багатими і вважали мовою еліти. Однак гібрид гінді та англійської мови, Hinglish, показує зворотне, і поєднання двох мов часто помітне не тільки в розмовах індійців, а й у фільмах, на телебаченні та навіть у формальному спілкуванні.

Важливою в народженні індійського діалекту є роль Бхаратенду Харішчандри, що виходить за межі просто стимулювання мовного розвитку. Він надав ідеологічний поштовх руху гінді, намагаючись установити зв'язок між власною мовою та прогресом нації, що був пов'язаний з англомовним світом.

Хоча Hinglish виник завдяки поширенню англійської мови в Індії, це не просто гінді та англійська мова, які мовці використовують повноцінно, цей тип мови унікальний, як і всі лінгвістичні злиття. Окрім запозиченої лексики існують такі явища, як: перемикання між мовами, що назива-

ється перемиканням кодів і змішуванням кодів, прямі переклади, адаптація певних слів і поєднання притаманних ознак кожної мови.

Щоб оцінити ще більш об'єктивно Hinglish, необхідно проводити додаткові дослідження про граматичні та лексичні особливості діалекту, використовуючи такі методи дослідження, як аналіз наукової літератури, методи індукції та дедукції, суцільної вибірки. Адже питання індійського діалекту є невивченим в українській лінгвістичній науці, а кількість людей, що спілкуються цим діалектом, зростає, хінгліш поширений не тільки в побутовому спілкуванні, а й у медіа, навчальних закладах. Окрім того, індійський діалект англійської мови наявний і в літературі ще з 19-го століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agnihotri, R. *Indian English*. Palgrave Macmillan. 2009. P. 212.
2. Bali, K., Sharma, J., Choudhury, M., Vyas, Y. I am borrowing ya mixing? (An Analysis of English-Hindi Code Mixing in Facebook. Proceedings of the First Workshop on Computational Approaches to Code Switching). Association for Computational Linguistics. 2014. P. 116–126.
3. Bhateja, A. 10 Hinglish (Hindi + English) Phrases That Indians Lovingly Use 2022. P. 1–2.
4. Bhatia, Tej K. English in advertising: multiple mixing and media. *World Englishes* 6 (1). 1987. P. 33–48.
5. Coughlan, S. It's Hinglish, innit? *BBC News Magazine*. 2006. P. 1
6. Daniyal, S. The rise of Hinglish: How the media created a new lingua franca for India's elites. *Scroll.in*. 2022. P. 1–2.
7. Das, A., Gambäck, B. Code-Mixing in Social Media Text: The Last Language Identification Frontier? 2015. P. 41–64.
8. Lambert, J. A multitude of 'lishes': The nomenclature of hybridity. *English World-wide*. 39 (1): 25. 2018. P. 1–4.
9. Mukherjee, A. *This Gift of English*. Orient Blackswan Pvt. Ltd. 2009. P. 175.
10. Mahal, Baljinder K. *The Queens Hinglish: How to Speak Pukka*. Collins. 2006. P. 1–6.
11. Gupta, P. What today's Hindi supremacists could learn from a Hinglish poem by the father of modern Hindi. *Scroll in*. 2022. P. 1.

ЕВФЕМІЗМИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА)

Погоріла А. І.

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри практики англійської мови і методики її навчання
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

orcid.org/0000-0002-4342-8942

pohorilaanna@gmail.com

Ключові слова: *політик,
цільова аудиторія, промова,
політичний евфемізм,
толерантність, функції
евфемізмів.*

У статті висвітлено сутність понять «політичний дискурс», «евфемізм» та його функції за загальною класифікацією В. Великороди. Для досягнення поставленої мети продемонстровані приклади комунікативних тактик методом наскрізного виписування і зроблено висновок щодо їхніх функцій та впливу на цільову аудиторію. У роботі досліджено прагматико-лінгвістичні особливості використання евфемізмів англомовного політичного дискурсу. Висвітлено основні підходи до визначення поняття «евфемізм» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі сьогодення та минулого. За допомогою аналізу праць вітчизняних дослідників теоретизовано саме поняття «політичний дискурс» та запропоновано розглядати евфемізм як один з основних елементів політичної мови. Мета роботи полягає в описі основних функцій використання евфемізмів у політичному дискурсі. Методологія розвідки здійснена шляхом використання логічного методу аналізу наукових джерел, описового методу, а також дефініційного та контекстуального аналізу. Політичний дискурс розглянуто як вияв потреби суспільства в інформації та як багатостороннє комунікаційно-лінгвістичне явище. З'ясовано, що евфемізми здебільшого використовуються в політичному дискурсі, а саме у промові Джозефа Байдена, з метою толерантного та пом'якшувального висловлювання, яке має на меті донести цільовій аудиторії неприємну інформацію завуальовано, уникаючи прямого змісту, що, відповідно, стає на заваді використанню слів, які можуть викликати негатив у свідомості людей, водночас вони сприяють покращенню позитивного способу мислення безвідносно віку, статі, національності. Слово є головним знаряддям політика, а політичний дискурс є відмінною базою для утворення та функціонування евфемізмів. Результати дослідження засвідчують, що процес евфемізації є невід'ємною частиною політичного дискурсу, адже він пом'якшує, допомагає толерантно окреслити та подати негативну для адресата інформацію.

EUPHEMISMS IN THE POLITICAL DISCOURSE (BASED ON THE SPEECH BY JOSEPH BIDEN)

Pogorila A. I.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of the English Language
and Methodology of its Teaching
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko
Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4342-8942
pohorilaanna@gmail.com*

Key words: *politician, audience, speech, political euphemism, tolerance, functions of euphemisms.*

The article depicts the essence of the notions “political discourse” as well as “euphemism” and its functions according to general classification stated by V. Velykoroda. To achieve the set goals numerous examples based on speech by J. Biden have been provided and analysed according to the above mentioned classification. High attention was paid to the linguistic usage of euphemisms in the English spoken political discourse. The main approaches as to the definition of the notion “euphemism” in modern scientific literature in Ukraine and abroad have been outlined. Having conducted theoretical research regarding the notion “political discourse”, the latter has been theoretically grounded and furthermore, euphemisms are regarded as one of the main elements of political speech. The aim of the research is to illustrate and exemplify the main functions of euphemisms in the political discourse. The methodology of the investigation has been done via the description of the logic method of the analysis of scientific sources; descriptive method, definition analysis and content analysis. Political discourse has been viewed as the need of society in information about current events. It has been proved to be a multifactorial phenomenon in the field of communication and linguistics. Having done the thorough analysis of the speech presented by J. Biden, the conclusion can be drawn that euphemisms are mainly used in the political discourse with the viewpoint of making the expression sound tolerant and rather mild than harsh in case a speaker should render the audience the information that has negative impact. To do this the direct meaning is shadowed not to create the negative vision of reality in the audience’s perception. Thus the way of thinking improves for the better regardless of the age of the audience, gender and nationality. The word is the main key instrument for the politician; the political discourse is the key area for the creation and functioning of euphemisms. The result of the provided investigation clearly states that the process of creating and functioning of euphemisms is an essential part of the political discourse as it helps the audience to perceive the negative information in a positive way.

Постановка проблеми. У кожному суспільстві існують етичні норми та правила, яких необхідно дотримуватися, саме тому людина намагається не використовувати деякі вирази та мовні висловлювання, які можуть образити певні верстви населення з особливостями. Використання евфемізмів пов’язане з бажанням уникнення грубих і непристойних висловів, які не допускаються встановленими порядками та нормами поведінки суспільства.

До політичного дискурсу відносять публічні виступи політиків, заяви політиків, політичних

оглядачів та коментаторів, публікації у ЗМІ, матеріали спеціалізованих видань, що мають справу з різними аспектами політики. Враховується передусім те, що основною функцією політичного дискурсу є функція впливу за допомогою мовлення, а лінгвістів цікавить те, які мовні та мовленнєві засоби використовуються для нав’язування політичних уявлень. Самою своєю суттю політичний дискурс є когнітивним, тобто таким, що має справу з передачею знань, з оперуванням знаннями особливого роду і, головне, зі створенням нових знань. Саме тому явище евфемії є

таким поширеним у мові політиків, адже евфемізм як результат вторинної номінації може створювати новий, покращений смисл. Для будь-якого політика є необхідним правильно розташувати, компонувати мовні одиниці, отже, політичні евфемізми відіграють вагомую роль у правильному конструюванні політичного мовлення відповідно до прагматичних настанов комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Евфемізми є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких – когорта вітчизняних. Н. Борисенко, В. Великорода [1], Р. Вишнівський, А. Галайчук, Л. Ставицька, В. Федоренко, О. Януш [6] та ін. окреслили семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів англійської мови. М. Ткачівська [4] здійснила порівняльний аналіз використання евфемізмів в українській та німецьких мовах. М. Постатнік, А. Свирид [3] досліджують виникнення та функціонування евфемізмів на матеріалах німецької мови.

Політична промова є предметом дослідження науковців, лінгвістів та політологів. Предметом їхнього дослідження є типи політичної промови, її структура та особливості її функціонування. Вивчення політичної промови здійснюють Л. Мацько, О. Падалка, З. Дем'янков, О. Земська, та ін.

Актуальність даної розвідки полягає в необхідності дослідження політичних промов Джоозефа Байдена та виявленні мовних засобів її презентації цільовій аудиторії.

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі функцій та семантичних значень евфемізмів у сучасному політичному дискурсі (на матеріалі промови Джоозефа Байдена «Виступ Президента Байдена щодо об'єднання зусиль вільного світу, спрямованих на підтримку народу України» [7]).

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розкрити значення політичного дискурсу та його лінгвістичні особливості;
- визначити роль евфемізації в міжкультурній комунікації;
- охарактеризувати функціональні особливості евфемізмів у політичному дискурсі;
- окреслити засоби передачі прагматичного потенціалу евфемізмів;

Об'єктом дослідження є евфемізми як елемент сучасного політичного дискурсу.

Предметом дослідження є політична промова Джоозефа Байдена стосовно війни в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільне життя нерозривно пов'язане з політичною діяльністю, оскільки відображає явища суспільного буття, які потребують вуалітивного, прихованого змісту з метою попередження конфліктів, уникнення грубих та неввічливих висловлювань.

За твердженням Ю. Швечкової, «політичні евфемізми є одним із найкращих інструментів реалізації комунікативних стратегій і тактик. Адже саме завдяки ним можливо максимально уникнути будь-якої дискримінації, забезпечити ефективну мовленнєву співпрацю учасників комунікативного акту, врегулювати суперечки, вплинути на думку суспільства» [5, с. 129].

Американські мовознавці Девід та Роджер Джонсон окреслюють поняття «політичний дискурс» як «формальний обмін аргументованими думками щодо вибору аргументованих варіантів, за допомогою яких вирішується соціальна проблема» [10, с. 317]. Грузинські дослідники Н. Кірвалідзе та Н. Самнідзе вважають за необхідне створення нової дисципліни – політичної лінгвістики, яка має на меті «дослідження не лише думок та дій, але й політичної мови як невід'ємної частини цього процесу» [9, с. 162]. Дослідження політичного дискурсу не обмежується аналізом особливостей політичних текстів, дебатів. Дослідників цікавлять мовні засоби, за допомогою яких політики впливають на думку громадськості та здійснюють контроль над нею. Розділяємо бачення О. Герус, що «в межах англійського політичного дискурсу текст політичної промови – найефективніший вид публічного виступу серед інших жанрів (урядові обговорення, парламентські дебати, створення партійних програм тощо)» [2, с. 32]. Промову дослідники вважають інструментом для повідомлення та поширення інформації політичним діячем з метою отримання підтримки в адресата, яка здійснюється за допомогою маніпуляцій, а саме широкого використання евфемізмів.

Загальновідомо, що політичний дискурс президента США Джоозефа Байдена характеризується стандартністю висловлювань і доступністю для розуміння текстів. Чітка аргументованість реалізується завдяки численним стилістичним засобам. Використання евфемізмів як чинників політкоректного міжкультурного спілкування, зокрема, виступає домінуючою ціллю політика.

Евфемізація є обов'язковою умовою політкоректного мовлення в міжкультурній комунікації. Оскільки еволюція евфемістичного потенціалу безпосередньо пов'язана з особливостями культури, евфемістична лексика є нестійким компонентом мовної системи. Під впливом часу прагматичний потенціал евфемізмів має тенденцію змінюватись і набувати особливостей номінацій, на позначення яких вони використовуються.

Матеріалом для розгляду та подальшого аналізу перекладу евфемізмів слугує промова президента США Джоозефа Байдена в Королівському замку у Варшаві від 26 березня 2022 року та її офіційний переклад, опублікований на сайті посольства США в Україні [7]. Виступ американського

лідера було присвячено питанню об'єднання зусиль вільного світу, спрямованих на підтримку українського народу у війні проти Росії. Варто відзначити, що націленість промови на демократичне суспільство та згадування вразливого становища українського народу в тяжкій боротьбі за власну свободу та незалежність свідчать про глибоку прагматичність тексту. Це, зокрема, зумовлює чіткий підбір мовних одиниць для вираження змісту повідомлення, високий рівень евалюативності висловлювань і використання політкоректної, збагаченої евфемізмами мови. Зауважимо, що Джозеф Байден поділяє тенденцію уникання прямої номінації «війна» («war»), апелюючи до демократичного суспільства. Натомість характерною рисою промови є вживання менш категоричних політкоректних одиниць-синонімів. Розглянемо приклад: «But we emerged anew in the great battle for freedom: a battle between democracy and autocracy, between liberty and repression, between rules based order and one governed by brute force» [7]. «Але ми знову ввійшли у велику битву за свободу: битву між демократією і автократією, між свободою і репресіями, між порядком, заснованим на правилах, і порядком, керованим грубою силою» [7].

Провівши історичну паралель між репресіями ХХ століття та вторгненням Росії на територію України у 2022 році, Джозеф Байден наголошує на зростанні загрози, однаково сильної для більшості країн та народів. На нашу думку, використання словосполучення «the great battle for freedom» вмотивоване інтенцією пробудити у реципієнта співчуття та готовність до відчайдушного бою з агресором.

Посилаючись на класифікацію функцій евфемізмів за В. Великородою [1], можемо позиціонувати його як вияв кооперуючої функції. Переклад «велику битву за свободу» свідчить про повне збереження евфемістичного потенціалу лексики за допомогою калькування. Джозеф Байден також акцентував увагу на постійній готовності США надавати фінансову підтримку Україні. Звернімо увагу на такий приклад: «In the years before the invasion, we, America, had sent over \$650 million, before they crossed the border, in weapons to Ukraine, including antiair and anti-armor equipment» [7]. «У роки, що передували вторгненню, перш ніж Росія перетнула кордон, ми, Америка, надіслали в Україну зброю, в тому числі протиповітряну та протиброньову техніку на суму понад 650 мільйонів доларів» [7].

В американському Вебстерському словнику [11] знаходимо тлумачення терміна «invasion»: «an act of incursion of an army for conquest or plunder». Різниця між «invasion» і «war» полягає в тому, що війна – це жорстокий збройний конфлікт

між країнами або між національними, етнічними чи іншими групами, як правило, із залученням засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між збройними силами. Оскільки збройні сили РФ вступили на територію України та першими відкрили вогонь, вважаємо доцільним позиціонувати використання терміна «invasion» замість «war» з мотивів пом'якшення висловлювання, що, відповідно до розподілу В. Великороди, підтверджує вуалітивну функцію евфемізму. Під час перекладу номінації «invasion» українською мовою було використано метод підбору еквіваленту «вторгнення», в результаті чого перекладачем було збережено оригінальний евфемістичний потенціал та передано комунікативний ефект на слухача. Наприклад: «And now, in the perennial struggle for democracy and freedom, Ukraine and its people are on the frontlines fighting to save their nation» [7]. «І зараз, у багаторічній боротьбі за демократію та свободу, Україна та її народ перебувають на передовій цієї боротьби й рятують свою країну» [7]. Ототожнення багаторічного збройного конфлікту між Україною та Росією з національною боротьбою за демократію свідчить про намір Джозефа Байдена замінити грубі поняття «битва» або «війна» на елемент, що буде підкреслювати значущість та жертвовність. Таким чином, через надання негативному явищу позитивної конотації знаходить свій вияв дистортивна функція евфемізму. Український переклад «багаторічній боротьбі за демократію та свободу» свідчить про використання методу калькування, що допомогло перекладачеві зберегти оригінальну прагматичну та стилістичну особливість і досягти повної відповідності в тексті перекладу. Особливо цікавим вважаємо такий приклад вживання евфемізму на позначення небажаного явища та його переклад: «In the lead-up to the current crisis, the United States and NATO worked for months to engage Russia to avert a war» [7]. «Напередодні нинішньої кризи Сполучені Штати та НАТО працювали місяцями, щоб залучити Росію до запобігання цій війні» [7]. Очевидно, Джозефу Байдену вдається повністю нівелювати прагматичну цінність негативного концепту «війна» шляхом використання евфемістичної заміни «the current crisis». Таким чином, спостерігаємо, як відбувається зсув різко негативного ставлення реципієнта до нейтрального. Вартим уваги є факт, що використання евфемізму в конкретному випадку зумовлено контекстуальними характеристиками, а його розуміння безпосередньо залежить від фонових знань аудиторії. У зв'язку з цим можна охарактеризувати цей евфемізм як вуалітивний, тобто той, що націлений на приховування інформації, яка є небажаною в певному контексті. У процесі перекладу було застосовано метод калькування

(«нинішньої кризи»), що дає нам підстави стверджувати про повну відповідність прагматичного забарвлення евфемізму.

Вартий уваги та аналізу ще один приклад використання евфемізму та способу його відтворення: «Of all people, you, the Russian people, as well as all people across Europe, still have the memory of being in a similar situation in the late thirties and forties – the situation of World War Two – still fresh in the minds of many grandparents in the region» [7]. «Ти, російський народ, як і всі народи Європи, досі пам'ятаєш, що був у подібній ситуації наприкінці тридцятих і в сорокових – під час Другої світової війни – і пам'ять про ці події ще жива для багатьох старших людей у регіоні» [7]. У цьому випадку спікер використовує пом'якшувальну метафоричну заміну «have the memory of being in a similar situation [...] still fresh in the minds», щоб, з одного боку, змусити адресата замислитись над можливими наслідками дій, а з іншого боку, досягти політкоректного тону. Прагнення спікера до безконфліктної комунікації наділяє цей евфемізм кооперуючою функцією. Варто зауважити, що попри втрату метафоричності («still fresh in minds» – «досі пам'ятаєш») та, відповідно, зміну стилістичного забарвлення висловлювання в процесі перекладу цільовою мовою, перекладачеві вдалось відтворити оригінальне співвідношення контексту та змісту засобами цільової мови шляхом калькування. Зокрема, український переклад «у подібній ситуації» зберігає повну відповідність евфемістичному потенціалу оригінальної лексики. Засуджуючи неправомірні та неприпустимі дії російської влади, Джоозеф Байден прагне до евфемістичності власних тверджень задля встановлення контакту зі слухачем.

Нам імпонує тенденція президента Байдена імплементувати емоційно насичену та стилістично забарвлену лексику. Дослідження дозволяє припустити, що для Джоозефа Байдена є притаманним використання евфемізмів не лише з метою безконфліктного міжкультурного спілкування, а й з метою наголошення на позитивних аспектах негативних явищ. Яскравими прикладами дистортивної функції евфемізмів слугують такі твердження: «We won't always be able to advertise everything we – that our partners are doing to support Ukraine in its fight for freedom» [7]. «Ми не завжди можемо афішувати все, що роблять наші партнери, щоб підтримати Україну в її боротьбі за свободу» [7]. «We're sending it directly to the frontlines of freedom, to the fearless and skilled Ukrainian fighters who are standing in the breach» [7]. «Ми відправляємо всі наші закупівлі прямо на передову свободи, до безстрашних і вправних українських бійців, які прийшли на допомогу країні» [7]. Розглядаючи однозначне, грубе, категоричне поняття «війна»,

американський лідер віддає перевагу метафоричним зворотам «fight for freedom», «frontlines of freedom» задля її опису. Таким чином, позитивна конотація терміна «freedom» сприяє пробудженню позитивних асоціацій у реципієнта. Найбільша складність полягає в тому, що вплив на адресата вербальним шляхом вважається основною характеристикою риторичної функції евфемізмів. Тому доцільним був би розгляд подвійної (дистортивної та риторичної) функції, якою наділені евфемізми.

Отже, політична промова – це складне явище, яке вимагає ретельного розподілу на структурні елементи. Вона потребує від спікера глибоких знань з предмета мовлення, а також уміння працювати з матеріалом, аналізувати, викладати правильно і доступно хід своїх думок, не забуваючи про специфіку аудиторії. Дослідивши особливості мовлення Джоозефа Байдена на лексичному рівні, можна зробити висновок, що у своїх промовах президент використовує різноманітну лексику, яка сприяє кращому запам'ятовуванню слухачами ідей президента та зображує його красномовність. З'ясовано, що евфемізми допомагають завуалювати, приховати негативні явища сьогодення з метою м'якого впливу на цільову аудиторію. Лінгвопрагматичні, семантичні й функціональні характеристики евфемізмів політичного дискурсу знаходяться в площині нашого інтересу щодо подальших лінгвістичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2007. 268 с.
2. Герус О.С., Кулик А.В. Особливості функціонування евфемізмів та сленгізмів у сучасному англомовному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціально-комунікації*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 31–36.
3. Постагнік М.М., Свирид А.М. Евфемізми, причини їх виникнення, особливості вживання та перекладу (на матеріалі німецької мови). *Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету*. Суми : СумДУ, 2015. Ч. 2. С. 14–15.
4. Ткачівська М.Р. Евфемізм або мовна дипломатія (на прикладі української мови). *Прикарпатський вісник НТШ*. 2016. № 2 (34). С. 102–111.
5. Швечкова Ю. Політичні евфемізми як засіб реалізації комунікативних стратегій і тактик у політичному дискурсі (на матеріалі промов Терези Мей). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2021. Вип. 35, Т. 6. С. 129–133. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-19>

6. Януш О.Б. Евфемізми та інші види семантичних зрушень у суспільно-політичній лексиці і фразеології. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2009. Вип. 45. С. 143–147.
 7. Biden J. Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/> (дата звернення: 26.11.2023).
 8. Burrige K. Political Correctness: Euphemism with Attitude. *English Today*. 1996. Vol. 12. № 3. P. 42–49.
 9. Kirvalidze N., Samnidze N. Political discourse as a subject of interdisciplinary studies. *Journal of Teaching and Education*. 2016. № 5. P. 161–170. URL: https://www.researchgate.net/publication/319402411_POLITICAL_DISCOURSE_AS_A_SUBJECT_OF_INTERDISCIPLINARY_STUDIES (дата звернення: 23.11.2023).
 10. Johnson, D.W., Johnson, R.T. Civil political discourse in a democracy: The contribution of psychology. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2000. 6 (4), 291–317. URL: https://doi.org/10.1207/S15327949PAC0604_01
 11. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 26.11.2023).
 12. Partridge A. Usage and Abusage. N.Y., 1964. 379 p.
- REFERENCES**
1. Velykoroda V. (2007). Semantychni ta funkcionalno-pragmatychni harakterystyky evfemizmv v anglijskij movi [Semantic and functional-pragmatic features of euphemisms in the English language]. *Dysertacia*. 268 [in Ukrainian].
 2. Gerus O.S., Kulyk F.V. (2018). Osoblyvosti funkcionuvannya evfemizmv ta slengizmv u suchasnomu anglo-movnomu dyskursi [The peculiarities of euphemisms and slang functioning in the modern English-speaking discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskogo* 4, 31–36 [in Ukrainian].
 3. Postatnik M. (2015). Efemizmy, prychny ih vynyknennya, osoblyvosti vzhyvannya ta perekladu (na materialy nimeckoji movy) [Euphemisms, the reason of their creation, peculiarities of their usage and translation]. *Materialy naukovo-teoretychnoji konferencii vykladachiv, aspirantiv, spivrobotnykiv ta studentiv gumanitarnogo fakultetu*, 2, 14–15 [in Ukrainian].
 4. Tkachivska M. (2016). Evfemizm abo movna diplomacia (na prykladi ukrainskoji movy) [Euphemism and language diplomacy (based on the Ukrainian language)]. *Prykarpatskyi visnyk NTSH*, 2(34), 102–111.
 5. Shvechkova Y. (2021). Politychni evfemizmy yak zasib realizacii komunikatyvnyh strategij i taktyk u politychnomu dyskursi (na materialy promov Terezy Mej) [Political euphemisms as the means of the realization of communicative strategies and tactics in a political discourse (based on the speeches by Theresa May)] *Aktualni pytannya gumanitarnyh*, 35, pp. 129–133.
 6. Yanush O. (2009). Evfemizmy ta inshi vydy semantychnyh zrushen u suspilno-politychnij leksyци I frazeologiji. [Euphemisms and other kinds of semantic phenomena in the social and political vocabulary and phraseology] *Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu. Filologichni nauky*, 45, 143–147 [in Ukrainian].
 7. Biden J. (2022) Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/>.
 8. Burrige K. (1996) Political Correctness: Euphemism with Attitude. 12, 3, 42–49 [in English].
 9. Kirvalidze N., Samnidze N. (2016) Political discourse as a subject of interdisciplinary studies. *Journal of Teaching and Education*. № 5. P. 161–170. URL: https://www.researchgate.net/publication/319402411_POLITICAL_DISCOURSE_AS_A_SUBJECT_OF_INTERDISCIPLINARY_STUDIES [in English].
 10. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2000). Civil political discourse in a democracy: The contribution of psychology. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 6 (4), 291–317. URL: https://doi.org/10.1207/S15327949PAC0604_01 [in English].
 11. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>
 12. Partridge A. (1964) Usage and Abusage. 379 p. [in English].

КОНЦЕПТ CHRISTIANITY ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У ТВОРАХ Г. К. ЧЕСТЕРТОНА

Стовбур О. В.

аспірантка,

асистентка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0001-5448-4264

olga.stovbur.zp@gmail.com

Ключові слова: *релігійний
концепт, індивідуально-
авторська картина світу,
структура концепту,
когнітивні ознаки,
компоненти концепту,
способи вербалізації концепту.*

Статтю присвячено аналізу концепту Christianity в англomовній картині світу та індивідуально-авторській його репрезентації у творах англійського письменника і теолога Г. К. Честертон.

Світобачення автора завжди є вторинним щодо реальної дійсності та ґрунтується на власних світоглядних переконаннях, цінностях, досвіді тощо. Однак, незважаючи на всю його унікальність, воно є невід'ємною частиною національної концептосфери, а в авторській картині світу модифікується через синтез індивідуального та колективного пізнання. Це стосується й індивідуально-авторського концепту Christianity, який, попри зростаючий науковий інтерес до християнських концептів, ще не був об'єктом всебічного вивчення. Саме це і становить актуальність та новизну представленої розвідки, метою якої було вивчення шляхів мовної об'єктивації концепту Christianity Г. К. Честертоном.

Дослідження показало, що концепт Christianity у творчості Г. К. Честертон формується шляхом трансформації вже існуючого в англomовній картині світу культурного концепту і не суперечить загально прийнятим біблійним догматам християнства. Це підтверджується результатами аналізу понятійного компонента концепту та встановленням його основних когнітивних ознак. Авторська позиція та індивідуальне світобачення Г. К. Честертон стають очевидними під час аналізу образного компонента концепту, коли автор, окрім традиційних вербалізаторів, використовує власні, образні, часто перифрастичні найменування, які додають концепту нові смисли. Поглиблений аналіз процесу формування індивідуального концепту показує, як крізь призму авторського світобачення за допомогою стилістичних тропів розширюється зміст концепту і він одержує специфічний, відповідно до авторського світопізнання, ракурс. У результаті дослідження були встановлені як загально-національні, так й індивідуально-авторські риси змісту лексичних одиниць, що актуалізують концепт Christianity. Так, відповідно до своєї релігійної картини світу Г. К. Честертон підкреслює в християнстві певні семантичні ознаки, що не є типовими в традиційному богослов'ї. Це такі ознаки, як лицарство та благородство, романтизм та всепоглинаюча радість. Для мовної об'єктивації цих ознак концепту Г. К. Честертон широко користується стилістичними засобами, і це допомагає йому додати нові індивідуальні смисли концепту Christianity.

THE CONCEPT OF CHRISTIANITY AND ITS REPRESENTATION IN THE WORKS OF G. K. CHESTERTON

Stovbur O. V.

Postgraduate Student,

Assistant at the Department of English Translation Theory and Practice

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5448-4264

olga.stovbur.zp@gmail.com

Key words: *religious concept, individual author's worldview, concept structure, cognitive features, concept components, ways of verbalizing the concept.*

The article in question considers the concept of Christianity in English-language worldview and its individual author's representation in the representation in the works of a famous English writer and theologian G. K. Chesterton. The author's worldview is always secondary to the real life. Being based on one's personal beliefs, values, and experiences, the author's worldview is always unique. However unique, it is still an integral part of the national conceptosphere, and is modified into author's worldview through the synthesis of individual and collective knowledge.

It also concerns the individual author's concept of Christianity, which, despite the increasing scholarly attention to Christian concepts, has not been thoroughly studied yet. All this made the problem utterly interesting for research the purpose of which was to study the ways of Chesterton's verbal presentation of the concept of Christianity.

The research shows that Chesterton's concept of Christianity is formed through the transformation of the already existing cultural concept in the English-language worldview, and it aligns with accepted biblical doctrines of Christianity. This is confirmed by the analysis of the national component of the concept and identifying its key cognitive features. Chesterton's individual worldview becomes evident during the process of analysing the figurative component of the concept. Here the author employs not only traditional verbalizers of the concept but also introduces his own imaginative, often periphrastic names, adding in this way new meanings to the concept.

The further study of the individual concepts' formation process demonstrates how, through the prism of the author's worldview, the content of the concept is being expanded, obtaining a specific perspective in line with the author's understanding of the world.

The results of the conducted research make it possible to identify both general (national) and individual author's features of the lexical units that actualize the concept of Christianity.

During the course of the research, not only were general, or national, features of the concept of Christianity identified, but also author's individual characteristics. Thus, in accordance with his religious worldview, G. K. Chesterton emphasizes certain semantic features of the concept of Christianity that are atypical in traditional theology. These features include chivalry and nobility, romanticism, and "corybantic" joy. For the linguistic objectification of these features within the concept, G. K. Chesterton extensively employs stylistic devices, thereby aiding him in imparting new individual meanings to the concept of Christianity.

Постановка проблеми. Зміна парадигми гуманітарного знання в останні десятиліття в бік антропоцентризму призвела до появи нових наукових напрямів, які вивчають людину в її різновекторних взаємовідношеннях зі світом, що її ото-

чує. Саме тому в центрі уваги дослідників у сфері сучасної лінгвокультурології знаходиться поняття концепту як одиниці мови та культури. Проблема концепту, якій присвячена наша розвідка, вписується в більш широкий лінгвофілософський

напряв трихотомії «мова – релігія – культура», дослідницький інтерес до якої останнім часом значно посилюється. У зв'язку із цим особливу увагу привертають релігійні концепти, які є сегментами релігійної картини світу того чи іншого народу.

Ключовими елементами релігійного світобачення різних етносів виступають тотожні релігійні поняття (душа, бог, вірування, істина, гріх тощо). Це дає можливість стверджувати, що такі концепти, як «релігія», «віра», «Бог» належать до загальнолюдських концептів. Оскільки вони є значущим у багатьох мовних картинах світу, зокрема і англійській, це дозволяє нам назвати їх універсальними концептами релігійного світосприйняття. Наша розвідка являє собою вивчення одного з базових релігійних концептів – «християнство» (далі – Christianity) та особливості його мовного вираження у творах Г. К. Честертон. Незважаючи на те, що цей концепт представляє значний інтерес для дослідження, він досі не ставав предметом комплексного наукового аналізу, не вивченими залишаються також питання його індивідуально-авторської репрезентації. Саме цим і зумовлена **актуальність** цієї розвідки та вибір тематики дослідження.

Об'єкт дослідження – релігійний концепт британської лінгвокультури Christianity. **Предметом** дослідження є особливості мовного вираження концепту Christianity у творчості англійського письменника і теолога Г. К. Честертон. **Метою** розвідки є визначення специфіки актуалізації індивідуально-авторського концепту Christianity Г. К. Честертон.

Наукова новизна виконаного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше проаналізовано особливості індивідуально-авторського концепту Christianity Г. К. Честертон та визначено специфіку його мовної репрезентації.

Матеріалом дослідження слугували тлумачні, етимологічні та релігійні словники англійської мови (Cambridge Dictionary, Oxford Learner's Dictionary, Collins Dictionary, тощо), а також твори Г. К. Честертон («Orthodoxy», «Heretics», «The Everlasting Man», «Why I Am a Catholic», «The Ball and The Cross»). Методами дослідження слугували: концептуальний аналіз, аналіз словникових дефініцій, етимологічний аналіз.

На сучасному етапі розвитку мовознавства поняття «концепт» набуло статусу базового в когнітивній лінгвістиці, а також у дослідженнях лінгвокультурологічного напрямку. Активно ведеться вивчення теоретичних питань концепту, а саме його визначення, зміст, структура тощо. Формат нашого дослідження не передбачав детального аналізу становлення поняття «концепт» в сучасному мовознавстві, тож ми лише констатуємо, що в цій статті ми дотримуємось точки зору

М. Полужина, що лінгвокультурний концепт – це ментальна одиниця, елемент свідомості, який відіграє роль посередника між культурою і мовою [1, с. 215].

Концепт – це певна сукупність уявлень людини про те, що для неї важливе (Батьківщина, воля, Бог, сім'я, істина). Він виявляє цінності, які у своїй більшості є загальнолюдськими світоглядними поняттями, саме тому можемо стверджувати, що відповідні концепти мають універсальний характер. Однак слід зазначити, що попри всю їх універсальність, вони визначаються певною національною специфічністю. Це стосується і релігійних концептів, які є результатом поєднання індивідуального релігійного світовідчуття людини та колективного релігійного світоосмислення відповідної спільноти.

Проблема концепту не є новою в українському мовознавстві. Так, дослідженню підлягали такі концепти, як: «страх», «щастя», «гнів», «радість», «любов», «степ», «гроза», «квітка», «природа» тощо. Однак при тому, що загальна палітра концептуальних досліджень в Україні досить багата, розвідок саме релігійних концептів проведено недостатньо. У цьому напрямі працювали: Н. Піддубна (вербалізація релігійних концептів); В. Городецька (концептосфера релігійного дискурсу); Л. Михно, О. Найдьонова, Т. Петрик (концепт «Релігія»); М. Бойчук, П. Мацьків, Т. Вільчинська, Г. Поліна, А. Шабан (концепт «Бог»), К. Коломієць (концепт «Віра»). Більшість із них виконано на матеріалі української мови. Щодо концепту Christianity, то він не став об'єктом ґрунтовних лінгвістичних розвідок як загалом, так і в тій чи іншій індивідуально-авторській картині світу. Все це ще раз підкреслює **актуальність** проведеного нами дослідження.

Дослідження індивідуально-авторських концептів є досить актуальним напрямом сучасної концептології, адже результати їх вивчення дають можливість більш глибоко та всебічно аналізувати мовну картину світу тієї чи іншої лінгвоспільноти через творчість її письменників. Із цієї точки зору постать відомого англійського письменника Г. К. Честертон, його індивідуальність і творчий доробок є надзвичайно важливими для дослідження. Ця людина надзвичайного таланту займає особливе місце в англійській літературі та культурі не тільки як оригінальний письменник і публіцист, а й знаний теолог. Релігія була важливим аспектом його творчості, й усі доробки Г. К. Честертон позначені безмежною християнською любов'ю до людини та оптимізмом. У них письменник намагається довести унікальність християнства і показати, що віра протистоїть песимізму і зневірі та перебуває в злагоді з розумом. Він був упевнений у тому, що саме

християнська віра найкраще відповідає духовній потребі людини. Знаменитий трактат Г. К. Честертон «Ортодоксія» вважається одним із найбільш радісних та оптимістичних християнських апологій XX століття.

Говорячи про **індивідуально-авторську картину світу**, слід також зазначити, що в тексті твору письменник створює вторинну, по відношенню до реальної, дійсність, яку він бачить та відчуває, і це бачення базується на власному світовідчутті, на тих чи інших його переконаннях, ідеалах тощо. Однак попри всю самотність індивідуально-авторського бачення світу, воно передусім виступає невід’ємною складовою частиною національної концептосфери мови і модифікується в індивідуальній мовній картині світу автора шляхом синтезу індивідуального та колективного пізнання. У нашому випадку релігійна картина світу Г. К. Честертон є частиною англійської мовної картини світу, що об’єктивована відповідними концептами і виступає як індивідуально-авторський феномен.

Структура концепту Christianity, як і будь-якого концепту, за своєю будовою подібна структурі семантичного поля, тож відповідно її складниками також є ядро та периферія. Таку модель концептів визнає більшість українських науковців (М. Полюжин, О. Селіванова, Т. Вільчинська). До ядра належать ім’я концепту і виражені ним універсальні знання, загальноприйняті поняття та етимологія, які виявляються за допомогою лексикографічних джерел. До периферії концепту ми відносимо його інтерпретаційне поле – індивідуальне світосприйняття, суб’єктивний досвід, оцінки і тлумачення ядра та концептуальних ознак. Як узагальнення можна зазначити, що до ядерної зони відносяться одиниці, які репрезентують ядро національної свідомості, а до периферійної – індивідуальна свідомість.

Перший етап дослідження концепту – лексикографічний; він дозволяє визначити загальнонаціональні компоненти концепту на рівні системи мови. Для цього ми використовували англійські загальномовні та спеціалізовані тлумачні словники, тезауруси, словники сполучуваності, словотворчі словники. Дослідження починалося з етимологічного аналізу імені концепту та вивчення його етимологічного складника. Такий аналіз допомагає встановити внутрішню форму концепту, механізм його формування та виявити характеристики, пов’язані зі значенням слова імені концепту.

Становлення одиниці Christianity в англійській мові відбулось приблизно у XIV ст. від одиниці *cristente*, що означала: християнський світ у цілому; належність до християнства; вірування, засноване Ісусом Христом. Ця лексема була похід-

ною від старофранц. *crestienté* (християнський світ у цілому; духовний авторитет; хрещення), що у свою чергу походило від *christianitatem* (у ном. відм. *christianitas*) – одиниці церковної латини на позначення іменника стану від *christianus* (тобто християнин) [10].

Глибоке дослідження походження одиниці Christianity було проведено американським вченим Ніколасом Шейзером. Він стверджує походження одиниці з іврити від лексеми *messiah* «обраний», яку було перекладено грецькою в *christos*. У Новому Заповіті 3 рази з’являється дериватив лексеми *Christian* і означає послідовник Христа, а не послідовник християнства як нового явища. Пізніше, приблизно 100 р. н.е., поняття Christianity починає зустрічатись у текстах як нова віра на противагу юдаїзму [12].

Таким чином, етимологічний аналіз показав, що одиниця Christianity виникла в англійській мові приблизно в XIV ст. опосередковано через старофранцузьку та латину від грецького *christos*, що у свою чергу було перекладом слова *messiah* з іврити.

До аналізу були залучені лексикографічні та енциклопедичні словники, оскільки саме вони є одним із достовірних джерел інформації про семантичне наповнення концепту. Через словникові дефініції лексеми імені концепту можливо виявити значущі поняттєві ознаки концепту, які об’єктивуються в цих дефініціях. Аналіз словникових дефініцій допоміг виявити лексико-семантичну структуру концепту, яку створюють базові лексичні значення, що зустрічаються у всіх словниках, а саме: 1) релігія, яка ґрунтується на вірі в Ісуса Христа як боголюдини; 2) збірне поняття: люди, які сповідають християнство; 3) ідеали, переконання, звички, притаманні християнам; 4) місцевість, де сповідується християнство [2, 3, 8, 9].

Узагальнення всіх словникових значень, які вербалізують концепт Christianity, дозволяє виокремити його превалюючі семантичні ознаки: релігія, віра, система поглядів і традицій, Ісус Христос.

На наступному етапі дослідження за допомогою словникової інформації були визначені синонімічні відповідники імені концепту. Слід зазначити, що синонімічний ряд в імені концепту Christianity невеликий. Це лексеми *Christiandom* і *Orthodoxy*, з яких перша є абсолютною; її визначаємо як стилістичний синонім. Лексема *Orthodoxy*, яка теж має декілька схожих значень, об’єктивує концепт Christianity додатковою концептуальною ознакою «Традиція» [11]. Слід також зазначити, що в релігійній картині світу Г. К. Честертон лексема *Orthodoxy* виступає абсолютним синонімом до слова *Christianity*. У назву однієї зі своїх книг («Ортодоксія») він заклав саме це значення – справжнє християнство (правовір’я).

До **периферійної зони** концепту (**інтерпретаційної**) зазвичай відносяться конотативні, асоціативні характеристики, що становлять образний компонент концепту. Цей компонент вирізняється особливою яскравістю, оскільки він описується словами, які, як правило, вживаються не в прямому, а в переносному значенні за допомогою стилістичних тропів.

Наразі перейдемо до індивідуально-авторського концепту Christianity в творах Г. К. Честертон і способах його об'єктивзації в тексті. Відомо, що автор може йти двома шляхами: створювати абсолютно новий індивідуальний оказіональний концепт (що є досить рідким явищем), або трансформувати існуючий в лінгвокультурі відповідний концепт за рахунок доповнення нових індивідуальних відтінків. Концепт Christianity створюється Г. К. Честертоном другим шляхом: модифікація наявного концепту та актуалізація певних його характеристик новими смислами. Для створення індивідуально-авторського концепту письменник доповнює та актуалізує певні характеристики концепту, завдяки чому формується особливий індивідуальний варіант. Відомо, що авторські концепти можуть бути представлені як **експліцитно** (коли в тексті багаторазово повторюється лексема імені концепту), так й **імпліцитно** (коли письменник активізує цей концепт, вживаючи різноманітні тропи (метафори, порівняння тощо)). У цьому дослідженні ми розглянемо обидва способи.

Аналіз показав, що Г. К. Честертон дуже активно використовує лексему імені концепту Christianity в текстах аналізованих робіт. Тільки в «Ортодоксії» вона зустрічається 160 разів, а також її синоніми (Christendom – 13; Orthodoxy – 21), тобто йдеться про експліцитну репрезентацію концепту.

У своїх роботах Г. К. Честертон не демонструє специфічність свого бачення християнства. На перший погляд, може здаватися, що авторський концепт представлено в традиційному баченні – набором стандартних когнітивних ознак. Коли він пише про християнство, він називає його Orthodoxy (ортодоксія – правовір'я) і асоціює його з Апостольським символом віри, тобто підкреслює своє традиційне осягнення феномену християнства (триєдиність Бога, віра у Ісуса Христа як сина Божого, спасіння, воскресіння тощо).

When the word «orthodoxy» is used here it means the Apostles' Creed, as understood by everybody calling himself Christian until a very short time ago and the general historic conduct of those who held such a creed... [5, с. 4].

Г. К. Честертон акцентує увагу читача на таких беззаперечних християнських чеснотах, що займають чільне місце в семантиці християн-

ства та відноситься до ядра концепту – *милосердя, любов, віра, надія, смирення.*

Thus some humanitarians only care for pity; and their pity (I am sorry to say) is often untruthful. For example, Mr. Blatchford attacks Christianity because he is mad on one Christian virtue [5, с. 10].

Поглиблений аналіз процесу формування індивідуального концепту показує, як крізь призму авторського світобачення розширюється зміст концепту, і він одержує специфічний ракурс.

...The merely mystical and almost irrational virtue of charity [5, с. 10].

Як бачимо з наведеного прикладу, письменник наголошує на християнській рисі *милосердя* в досить традиційній манері, однак наділяючи її незвичними означеннями – прикметниками *містичне* та *іраціональне*. Якщо прикметник *містичний* можна зустріти в християнській літературі, то означення *іраціональний* важко вписується в семантичне коло ознаки *милосердя*. Цим Г. К. Честертон вкладає у своє бачення концепту певний новий смисл, відсутній у традиційному теологічному вжитку.

Описуючи процес становлення таких базових християнських понять, як *віра, надія, милосердя*, Г. К. Честертон вживає дієслово *invent*, яке звучить тут майже як оказіональне з урахуванням того, що в словникових дефініціях ця лексема має значення скоріше винаходження, ніж створення абстрактних релігійних понять.

The three mystical virtues which Christianity has not adopted, but invented, are faith, hope, and charity [4].

На наш погляд, це незвичне для цього контексту дієслово підсилює абсолютну новизну та особливість християнства як нової релігії.

Однією зі значимих ознак християнства, на якій акцентує Г. К. Честертон, є смирення, якій письменник надає домінуючу роль в успішному розвитку та функціонуванні правовір'я і застерігає від невірного трактування цієї риси:

I mean, of course, the virtue of humility. I admit, of course, most readily, that a great deal of false Eastern humility (that is, of strictly ascetic humility) mixed itself with the main stream of European Christianity [4].

The whole secret of the practical success of Christendom lies in the Christian humility, however imperfectly fulfilled [4].

Особливо цікаво аналізувати ознаку концепту Christianity *радість* у трактовці Г. К. Честертон. З одного боку, емоція радості є невід'ємною характеристикою християнства (Євангеліє – добра, радісна звістка) і не раз згадується в Новому Завіті. З іншого боку, Г. К. Честертон надає цій ознаці майже онтологічного характеру:

Man is more himself, man is more manlike, when joy is the fundamental thing in him, and grief the superficial [5, с. 57].

Joy, which was the small publicity of the pagan, is the gigantic secret of the Christian [5, с. 57].

The only fun of being a Christian was that a man was not left alone with the inner Light, but definitely recognized an outer light, fair as the sun, clear as the moon, terrible as an army with banners [5, с. 27].

В останньому прикладі, окрім лексеми *fun*, яка тут означає радість, Г. К. Честертон вживає на позначення Бога метафоричний вираз *outer light* і розкриває є Його сутність через низку порівнянь *fair as the sun, clear as the moon, terrible as an army with banners*. Таке індивідуально-авторське бачення християнства робить відповідний концепт більш яскравим та образним, більш романтичним, за визначенням самого автора.

Цікаво розглянути інші приклади, де автор використовує протилежні когнітивні ознаки концепту Christianity для образності його об'єктивації. З одного боку, автор говорить про християнство як релігію здорового глузду, що перебуває в злагоді з розумом:

...In this Christianity is at one with common sense; but all religious history shows that this common sense perishes except where there is Christianity to preserve it... [7].

These essays are concerned only to discuss the actual fact that the central Christian theology (sufficiently summarized in the Apostles' Creed) is the best root of energy and sound ethics [5, с. 4].

Christianity is always out of fashion because it is always sane; and all fashions are mild insanities [6].

З іншого боку, Г. К. Честертон підкреслює в християнстві семантичну ознаку романтизму, рису, що в богословських працях практично не зустрічається. Він дає дуже яскраве визначення романтики ортодоксії:

I wish to set forth my faith as particularly answering this double spiritual need, the need for that mixture of the familiar and the unfamiliar which Christendom has rightly named romance [5, с. 3].

Для мовної об'єктивації романтичного характеру концепту Christianity Г. К. Честертон також підсилює висловлювання стилістичним прийомом порівняння:

Christianity was like a huge and ragged and romantic rock, which, though it sways on its pedestal at a touch, yet, because its exaggerated excrescences exactly balance each other, is enthroned there for a thousand years [5, с. 35].

Використовуючи стилістичні прийоми, Г. К. Честертон персоніфікує християнського Бога, надаючи йому незвичайний та виразний відтінок значення *captain*:

Christianity came into the world firstly in order to assert with violence that a man had not only to look inwards, but to look outwards, to behold with astonishment and enthusiasm a divine company and a divine captain [5, с. 27].

У наступному прикладі цікавим є використання епітету, що на перший погляд здається дещо недоречним:

If he had understood Christianity he would have known that there never has been, and never can be, any Christianity that is not corybantic [4].

Лексема *corybantic* означає «шалений, запальний, несамовитий», і цим епітетом Г. К. Честертон концептуалізує своє індивідуально-авторське бачення християнства ознакою особливої потужності, нездоланності й романтичної наснаги.

Відомо, що Г. К. Честертон мав дещо утопічні середньовічні ідеали рицарства. Він вважав їх вираженням християнської етики і наділяв відповідний концепт цією ознакою:

This was one of the traditions that did truly prepare the world for the coming of Christianity and especially of Christian chivalry. This is what did help to sustain civilisation through the incessant defeats of the Dark Ages and the barbarian wars; out of which what we call chivalry was born [7].

Індивідуально-авторське бачення Г. К. Честертон християнства відчувається в образності його авторського письма, коли він підсилює відповідний концепт за допомогою різних синтаксичних засобів, які він використовує у своїх досить парадоксальних на перший погляд характеристиках концепту Christianity. У цьому руслі цікавими є приклади використання паралельних конструкцій для вербалізації таких периферійних ознак концепту, як *свобода*:

According to most philosophers, God in making the world enslaved it. According to Christianity, in making it, He set it free [5, с. 28].

Дійовий характер, силу та нездоланність християнської релігії Г. К. Честертон підкреслює парадоксальністю своїх коментарів і паралельними конструкціями:

Buddhism is centripetal, but Christianity is centrifugal: it breaks out [5, с. 10].

If Christianity were only a new oriental fashion, it would never be reproached with being an old and oriental faith [7].

Even if Christianity was one vast universal blunder, it is still a blunder as solitary as the Incarnation Christendom has had a series of revolutions and in each one of them Christianity has died. Christianity has died many times and risen again; for it had a god who knew the way out of the grave [7].

Порівняння, що його використовує Г. К. Честертон, для демонстрації тріумфальної ходи християнства по планеті базується на біблійних референціях, і це в поєднанні з образністю його синтаксису додає оригінальності презентації відповідного концепту:

It was one of those moments when, as Christ walked on the water, so was Christianity walking in the air [7].

Проведене дослідження дає можливість констатувати, що концепт Christianity у творчості Г. К. Честертон загалом базується на біблійних догматах християнства і не суперечить загальним поглядам, а саме триєдності та Апостольському символу віри. Відповідний концепт не тільки відтворює духовний аспект християнського світу, але й дещо змінюється та інтерпретується відповідно до авторського світобачення Г. К. Честертон та його релігійної картини світу. Однак, окрім традиційних вербалізаторів концепту, автор також використовує у своїх текстах власні образні, часто перифрастичні найменування, які накладаються на прийняті в соціумі християнські традиції, додаючи нові смисли концепту.

Подальший аналіз проблеми релігійних концептів убачаємо в розширенні об'єкта розвідки за рахунок дослідження інших складників концептосфери Г. К. Честертон.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Філологічні науки. Мовознавство : Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2015. В. 4. С. 212–222.
2. Britannica. History & Society. Christianity. URL: <https://www.britannica.com/topic/Christianity> (дата звернення: 30.10.2023).
3. Cambridge Dictionary. Christianity. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/christianity?q=Christianity> (дата звернення: 30.10.2023).
4. Chesterton G.K. Heretics. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/470/pg470-images.html> (дата звернення: 10.11.2023).
5. Chesterton G.K. Orthodoxy. Київ : Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2018. 58 с.
6. Chesterton G.K. The Ball and the Cross. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/5265/pg5265-images.html> (дата звернення: 10.11.2023).
7. Chesterton G.K. The Everlasting Man. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/65688/pg65688-images.html> (дата звернення: 10.11.2023).
8. Collins English Dictionary. Christianity. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/christianity> (дата звернення: 30.10.2023).
9. New Advent. Catholic Encyclopedia. Christianity. URL: <https://www.newadvent.org/cathen/03712a.htm> (дата звернення: 30.10.2023).
10. Online Etymology Dictionary. Christianity. URL: https://www.etymonline.com/word/Christianity#etymonline_v_28080 (дата звернення: 24.10.2023).
11. Oxford Learner's Dictionary. Orthodoxy. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/orthodoxy?q=orthodoxy> (дата звернення: 30.10.2023).
12. Schaser N.J. What's the Origin of Christianity? Israel Bible Center. URL: <https://weekly.israelbiblecenter.com/where-did-christianity-come-from> (дата звернення: 25.10.2023).

REFERENCES

1. Poliuzhyn M. (2015) Ponyattia, kontsept ta yoho struktura [Notion, concept and its structure]. *Filolohichni Nauky. Movoznavstvo: Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University*. vol. 4. Pp. 212–222.
2. Britannica. History & Society. Christianity. URL: <https://www.britannica.com/topic/Christianity> (accessed 30 October 2023).
3. Cambridge Dictionary. Christianity. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/christianity?q=Christianity> (accessed 30 October 2023).
4. Chesterton G. K. Heretics. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/470/pg470-images.html> (accessed 10 November 2023).
5. Chesterton G. K. (2018). Orthodoxy. Kyiv, Strelbyskyy Multimedia Publishing. 58 p.
6. Chesterton G. K. The Ball and the Cross. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/5265/pg5265-images.html> (accessed 10 November 2023).
7. Chesterton G. K. The Everlasting Man. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/65688/pg65688-images.html> (accessed 10 November 2023).
8. Collins English Dictionary. Christianity. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/christianity> (accessed 30 October 2023).
9. New Advent. Catholic Encyclopedia. Christianity. URL: <https://www.newadvent.org/cathen/03712a.htm> (accessed 30 October 2023).
10. Online Etymology Dictionary. Christianity. URL: https://www.etymonline.com/word/Christianity#etymonline_v_28080 (accessed 24 October 2023).
11. Oxford Learner's Dictionary. Orthodoxy. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/orthodoxy?q=orthodoxy> (accessed 30 October 2023).
12. Schaser N. J. What's the Origin of Christianity? Israel Bible Center. URL: <https://weekly.israelbiblecenter.com/where-did-christianity-come-from> (accessed 25 October 2023).

УДК 821.161.2-21.09(092)"19":27-549
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92-11>

СИМВОЛІЗМ ТА РЕЛІГІЙНА ОБРАЗНІСТЬ У П'ЄСІ МИКОЛИ КУЛІША «97»: ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛИБИН КУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕННЯ

Токарська І. І.

*аспірантка кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна
orcid.org/0000-0001-6237-9982
yanka_shem@ukr.net*

Ключові слова: *Микола Куліш, «97», українська література, символізм, чаша, хрест, Бог, духовність.*

У статті досліджено символічні аспекти твору Миколи Куліша «97», проаналізовано образ-символ Євхаристії та його значення в контексті селянського життя і релігійних обрядів. Підкреслено важливість символів, таких як чаша, хліб, церква, хрест та Бог, у вираженні глибоких релігійних та сакральних аспектів твору. Розглянуто образ святині через призму немитих рук, батьківських молитов і сліз, підкреслюючи його важливість для спільноти та релігійну цінність. Символ чаші асоціюється з різними ідеями, такими як об'єднання, жертва і обрядовість, що підкреслює важливість релігійних обрядів та спільноти. Дослідження також розглядає образ хліба як тіла Ісуса Христа в контексті української літератури та релігійної культури. У творі «97» Миколи Куліша образ Євхаристії стає ключовим символом, виражаючи глибокі релігійні та етичні аспекти селянського життя, виживання в умовах голоду. Євхаристія як символ тіла та крові Христа перетворюється в хліб для душі, що забезпечує духовну єдність і надію на спасіння, використовуючи його як символ життя та невід'ємної частини віри. Зокрема, акцентується на неможливості жити без хліба, що асоціюється з неможливістю існування без Бога. Стаття вирізняється глибоким аналізом символів та їх значення у творі Миколи Куліша, розкриваючи глибокий смисловий потенціал твору. Одним із ключових моментів, що відображає образ Євхаристії, є образ хліба. Автор висвітлює, як селяни в труднощах звертаються до хліба не лише як до засобу фізичного виживання, але й як до символу Євхаристії, об'єднуючи їхні страждання та віру. За допомогою цього образу Куліш підкреслює глибокий релігійний зв'язок селянського життя. Також образ чаші у творі розглядається як символ об'єднання та жертви. Чаша як релігійний атрибут виступає не лише як посудина для вина та хліба, тобто причастя, але і як знак єднання і готовності прийняти жертву заради спільної справи. У висвітленні образу хреста та церкви Куліш підкреслює конфлікт між владою і релігійними цінностями. Антирелігійні погляди влади виявляються у відношенні до святинь, що змушує селян захищати їх як символи своєї віри. Загальною тенденцією у творі є піднесення релігійних символів як засобу опору та єднання для селянської громади. Це віддзеркалює важливість віри й духовності в житті українського народу в умовах труднощів, Голодомору та соціальних конфліктів.

SYMBOLISM AND RELIGIOUS IMAGERY IN MYKOLA KULISH'S "97": EXPLORING THE DEPTHS OF CULTURAL SIGNIFICANCE

Tokarska I. I.

*Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Literature
and Theory of Literature*

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6237-9982
yanka_shem@ukr.net*

Key words: *Mykola Kulish, "97", Ukrainian literature, symbolism, chalice, cross, God, spirituality.*

In the article, the symbolic aspects of Mykola Kulish's work "97" are examined, and the image-symbol of the Eucharist is analyzed in its significance within the context of peasant life and religious rituals. The importance of symbols such as the chalice, bread, church, cross, and God in expressing profound religious and sacred aspects of the work is emphasized. The image of sanctity is explored through the lens of unwashed hands, parental prayers, and tears, highlighting its significance for the community and its religious value. The symbol of the chalice is associated with various ideas such as unity, sacrifice, and ritual, highlighting the importance of religious rituals and community. The study also examines the image of bread as the body of Jesus Christ in the context of Ukrainian literature and religious culture. In the work "97" by Mykola Kulish, the image of the Eucharist becomes a key symbol, expressing the profound religious and ethical aspects of peasant life, survival in times of famine. The Eucharist, as a symbol of the body and blood of Christ, transforms into bread for the soul, providing spiritual unity and hope for salvation, using it as a symbol of life and an integral part of faith. In particular, emphasis is placed on the impossibility of living without bread, which is associated with the impossibility of existence without God. The article stands out for its in-depth analysis of symbols and their significance in Mykola Kulish's work, revealing the profound meaning potential of the work. One of the key moments reflecting the image of the Eucharist is the image of bread. The author illustrates how peasants, in difficult times, turn to bread not only as a means of physical survival but also as a symbol of the Eucharist, uniting their suffering and faith. Through this image, Kulish emphasizes the deep religious connection of peasant life. Also, the image of the chalice in the work is considered as a symbol of unity and sacrifice. The chalice, as a religious attribute, serves not only as a vessel for wine and bread, i.e., communion but also as a sign of unity and readiness to accept sacrifice for the sake of a common cause. In depicting the image of the cross and the church, Kulish emphasizes the conflict between authority and religious values. The anti-religious views of the authorities manifest themselves in relation to holy objects, forcing peasants to defend them as symbols of their faith. The overall trend in the work is the elevation of religious symbols as a means of resistance and unity for the peasant community. This reflects the importance of faith and spirituality in the life of the Ukrainian people in times of difficulties, the Famine, and social conflicts.

Постановка проблеми. У контексті твору Миколи Куліша «97» виникає проблема розуміння та інтерпретації символіки, зокрема образу-символу Євхаристії та інших ключових символів, що відображають релігійні та етичні аспекти селянського життя в умовах Голодомору і соціальних труднощів. На сучасному етапі є багато праць про

п'єсу «97» Миколи Куліша, зокрема, її досліджували Я. Голобородько, В. Гриценко, М. Застеба. Проте дослідження про символ Євхаристії у творі немає. Важливо розкрити розуміння символічного образу Євхаристії та інших ключових символів, урахувавши не лише релігійний аспект, а і його соціокультурний та духовний вплив на українське

селянство того часу. Ця тема є дуже важливою для розвитку української літератури, збагачення літературної та духовної спадщини українського народу.

Отже, проблема полягає в тому, як глибше розкрити символіку Євхаристії та інших образів у творі, зокрема їх внутрішній зв'язок і вплив на сприйняття релігійних та етичних цінностей в умовах Голодомору й соціальних труднощів.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в дослідженні символічних аспектів п'єси Миколи Куліша «97», зокрема образу-символу Євхаристії та інших ключових символів у контексті селянського життя та релігійних обрядів.

Завдання статті включають:

1) розкриття образу-символу Євхаристії у творі «97» та його значення в контексті сюжету та тематики;

2) аналіз інших символів у творі, таких як чаша, хліб, церква, хрест, Бог, і їх відображення в релігійних та сакральних аспектах твору;

3) визначення важливості та значення цих символів для розуміння глибоких релігійних та етичних аспектів селянського життя, особливо в умовах Голодомору і соціальних труднощів;

4) з'ясування загальної тенденції піднесення релігійних символів як засобу опору та єднання для селянської громади.

З урахуванням цих завдань статтю спрямовано на глибоке розуміння символіки твору Миколи Куліша та її впливу на релігійне та етичне сприйняття українського народу в конкретних історичних обставинах.

Предмет дослідження – символіка твору Миколи Куліша «97».

Об'єкт дослідження – образ-символ Євхаристії та інші ключові символи, такі як чаша, хліб, церква, хрест, Бог, у контексті селянського життя в умовах Голодомору та соціальних труднощів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Микола Куліш – яскрава особистість, а п'єса «97» – це твір про життя, страждання, незламність українського народу. У творі є багато моментів, які розкривають образ-символ Євхаристії. Євхаристія – це особливий обряд у християнстві, пов'язаний зі споживанням святого причастя, яке символізує тіло і кров Христа. Євхаристія виступає символом єднання, жертви, спасіння. У тексті виражено ці ідеї через символічні аспекти, такі як образи святині, молитов, богослужінь тощо.

У творі «97» Миколи Куліша є численні образи та символи, серед яких важливе місце займають чаша, Євхаристія, хліб, церква, хрест та Бог. Розглянемо їх у контексті твору: «Гиря. Благаємо, покладіть святиню, бо їй же, сердешній, болить у немитих, може і грішних руках... Вона ж батьківськими й нашими молитвами вкрита, вона слізьми

нашими полита...» [3, с. 38]. У цьому фрагменті Гиря використовує образ святині, можливо, щоб вплинути на почуття людей, які взялися за арешт священних предметів чи образів. Розглянемо деякі аспекти цього образу.

1. Немиті руки: це вказує на спробу Гирі викликати сором у тих, хто взявся за святині. Персонаж звертає увагу на характер тих, хто вчиняє такі дії, наголошуючи на їхній гріховності чи нерелігійності.

2. Батьківські молитви і сльози: вказує на велике значення святині для спільноти, її релігійну вагу. Звертає увагу на те, як спільнота шанує цю святиню та як вона є предметом турботи та поклоніння.

3. Спільність через молитви: звертається до ідеї, що святиня об'єднує людей через спільність молитов і турботи. Такий образ може викликати відчуття спільноти та солідарності.

Образ чаші в літературі та мистецтві часто асоціюється з різними концепціями, такими як об'єднання, жертва, життя, духовність. У п'єсі «97» Миколи Куліша чаша має символічне значення, вказуючи на певні ідеї чи теми, також має декілька значень і символічних відтінків, особливо в контексті селянського життя та релігійних обрядів. Образ чаші асоціюється з чашею для Євхаристії. Можливі тлумачення:

1. Символ об'єднання: чаша представляє спільноту або групу людей, які об'єднуються навколо певних цінностей чи ідеалів.

2. Жертва та Євхаристія: чаша, яка використовується в релігійних обрядах, вказує на жертвовність або єднання через спільну духовну дію. Щоразу на Літургії під час приготування до святого причастя відбувається жертва Ісуса за гріхи людства. А втрата церковних цінностей вказує на втрату святощів та релігійних цінностей селян.

3. Інтимність та обрядовість: чаша, яку використовують для обрядових цілей, вказує на інтимний зв'язок або взаємодію людей у певному контексті.

4. Символ життєвої сили і родючості: чаша як символ родючості вказує на здатність землі приносити плоди. Це може бути пов'язано із сільськогосподарською діяльністю селян та їх залежністю від природи.

5. Спільнота та об'єднання, чаша як символ спільноти. У християнському контексті Євхаристія часто вживається та шанується в спільноті віруючих. У творі це вказує на єдність селянської громади та їх взаємопідтримку в труднощах.

6. Потреба в релігійних обрядах: образ чаші підкреслює важливість релігійних обрядів для селян. У ситуації втрат та загрози селяни звертаються до своїх релігійних переконань і обрядів як до джерела сили та надії.

Всі ці аспекти допомагають у розумінні глибокого символізму образу чаші у творі Миколи Куліша. Образ чаші спрямований на виклик емоцій та релігійних асоціацій у читача, щоб підкреслити значення святині та викликати співчуття до того, як з нею поводяться, і тут важливими є моменти, які асоціюються з поняттями єднання, жертви чи спасіння:

1. **Благання заступити святиню:** герої просять людей заступитися за святиню, що може вказувати на потребу об'єднання і спільної захисної дії.

2. **Спільна оборона:** захист святині може розглядатися як спільний акт відданості та жертвовності на благо загального добра.

3. **Гомін за справедливість:** гомін та звинувачення в тому, що святиню хочуть забрати, вказує на обурення героїв ситуацією, де постає питання справедливості.

Аргументи та діалоги героїв виявляють моменти спільності чи жертвовності на користь загального добра. Такі елементи можна асоціювати зі змістом Євхаристії в християнській традиції:

1. **Євхаристія – це символ тіла та крові Христової.** Євхаристія в християнстві є спогадом та відтворенням останньої вечері, де Ісус Христос віддав своє тіло та кров за спасіння людей. У творі Євхаристія є образом, який вказує на тему жертвовності та спасіння. Згадки про Євхаристію, яку вживають селяни, вказують на віру та відношення до Бога. Євхаристія в християнстві символізує прийняття Тіла та Крові Христа. У контексті твору це може вказувати на віру селян у надприродні сили та важливість релігійних обрядів для них.

2. **Хліб – це тіло Ісуса Христа.** Хліб у творі представляє тіло Христа, адже в релігійному контексті хліб в Євхаристії символізує саме це. Втрата хліборобства розглядається як втрата духовного харчування та недостатність Євхаристії для селянської громади.

Образ хліба. У творі хліб часто використовується як символ життя, необхідності та символ Тіла Христового. Селяни борються за свої селянські блага, в тому числі за хліб, який сприймається як дар від Бога: «Копистка (до Ларивона). Помирають, братко, сам же ти бачив такі інциденти. І там помирають. І скрізь помирають. Ніхто даром хліба не дає. Говорять – дай гроші, що круглі і сяють... От-от, що круглі і сяють. А грошей нема: і в тебе, і в мене... А з чаші й хреста Совіцька влада викує гроші!.. От-от! Гроші, браток!» [3, с. 40]. Хліб, як Тіло Ісуса Христа: неможливість жити без хліба – це неможливість жити без Бога. Так, можна розглядати хліб у творі «97» Миколи Куліша як символ, що нагадує про образ Євхаристії, зокрема Тіла Ісуса Христа. Деякі моменти тексту, які підкреслюють цю аналогію:

1. **Невід'ємне з'єднання з хлібом:** селяни у творі не просто розглядають хліб як продукт для виживання, але вони відчувають з'єднання зі своєю землею, культурою і традиціями через хліборобство. Таке з'єднання може асоціюватися зі сприйняттям Тіла Христового під час Євхаристії, яке в християнстві також є символом єднання з Богом.

2. **Життєважливе значення хліба:** хліб у творі є не просто їжею, але є необхідним для виживання і важливим для життя продуктом. Аналогічно, в християнському образі Тіло Христа, яке приймається в хлібі під час обряду Євхаристії, є життєдайною силою для віруючих.

3. **Хліб як джерело благословення та щедрості:** у творі хліб також асоціюється із щедрістю і благословенням. Потрібно врахувати, що в християнстві хліб під час Євхаристії сприймається як благословення та символ тіла Христа, яке надає духовну силу та життєву енергію.

4. **Єднання з Богом через хліб:** у контексті твору втрата хліборобських культур тлумачиться як втрата з'єднання з Богом через землю та природу. Селяни приймають тіло і кров Ісуса як невід'ємну частину свого духовного життя. Отже, у творі «97» Миколи Куліша хліб має глибокий символічний зміст, що асоціюється з Євхаристією та духовним єднанням з Богом.

5. **Спільнота через хліб:** хліб об'єднує селянську громаду у творі. Поширене вживання хліба в обрядах та святкуваннях свідчить про те, що цей продукт є символом єднання та спільноти. Аналогічно, в Євхаристії віряни спільним прийняттям святого причастя виражають свою духовну спільноту.

6. **Хліб як джерело надії:** втрата хліборобства означає втрату надії та духовної рівноваги для селянської громади. Символ хліба тут виявляється як джерело не лише фізичної, але й духовної рівноваги, яка допомагає пережити труднощі.

7. **Хліб як символ справедливості:** у творі згадується, що шматок хліба беруть під час боротьби за справедливість. Це вказує на те, що хліб стає об'єктом конфлікту й боротьби за рівноправ'я і справедливі умови для селян.

8. **Хліб як символ економічного благополуччя:** селяни у творі турбуються про втрату хліборобських культур через дії комісії. Хліб є символом економічного благополуччя, основи селянського господарства, його втрата може вказувати на загрозу економічному становищу селян.

9. **Хліб як символ єднання та спільноти:** хліб часто символізує єднання та спільноту. У творі, коли селяни обговорюють загрозу втрати хліборобських культур, можна побачити, як хліб об'єднує їх у спільному прагненні до благополуччя та справедливості.

10. Хліб як символ традиції та культури: в цьому контексті хліб також може представляти традиції та культуру. Втрата хліборобських культур може визначати загрозу самій українській традиції та способу життя.

11. Хліб як символ життя та виживання: хліб є основною стравою, необхідною для виживання. Втрата доступу до хліба може символізувати загрозу життю та виживанню селян.

Таким чином, образ хліба у творі Миколи Куліша розглянутий як багатоплановий символ, який відображає різні аспекти селянського життя, втрат та їх духовного з'єднання з Богом через релігійні та культурні виміри. Аналіз символу хліба допомагає глибше розуміти теми твору та способи, якими автор втілює свої ідеї через використання конкретних образів. Узагальнюючи ці роздуми, можна стверджувати, що образ хліба має різні аспекти і символізує справедливість, економічне благополуччя, щедрість, єднання спільноти, традиції та культуру, а також життя та виживання: «Гиря: Не займайте його, не займайте! Це ж бог його з неба врозумив і силою своєю осіяв... (До всіх). Чудо явив!...» [3, с. 39]. Вираз «Чудо явив» із твору «97» Миколи Куліша має інтерпретацію, пов'язану з релігійним аспектом, указує на сприйняття події як дива чи дару від Бога. У релігійному контексті це може бути сполучено з важливими подіями або знаками, які розглядаються як надприродні чи божественні.

Є також ще інші символи, окрім хліба. Наприклад, церква, яка у творі виступає не лише як будівля, але і як символ духовної єдності та спільноти. Втрата церковних цінностей означає втрату духовної опори і традицій.

Образ церкви. У тексті виявляються елементи, які можна асоціювати з церковним оточенням, наприклад, вказівки на святиню, молитви, звернення до Бога і віра. Зокрема, сюжет розгортається навколо конфлікту, пов'язаного із захистом церковних цінностей та святині. Селяни виступають захисниками святині, вважаючи її божественною та священною. Це вказує на глибоке вірування в сакральність існуючих релігійних об'єктів і територій.

Привертає увагу читача **образ церковної ієрархії:** в тексті можна виокремити владу, яка сприймає церкву як інструмент контролю над масами. **Втручання в релігійні практики:** влада втручається в релігійні практики чи намагається обмежити роль церкви, це вказує на її антирелігійні погляди. Влада прагне змінити релігійні звичаї і обмежити роль церкви в суспільстві.

Спроби використання релігії для політичних цілей: антирелігійний настрій виявляється у спробах влади використовувати релігію для своїх політичних цілей. **Антирелігійні заклики в ді-**

логах: звертання до антирелігійних ідей у діалогох персонажів або в описах подій слугує підтвердженням антирелігійного настрою в тексті: «Параска. А чашу та хрест оддасиш? Дуренький, на хліб поміняємо, діток погодуємо, од голодної смерті врятуємо...» [3, с. 41]. Антирелігійність у творі – це відображення соціокультурного контексту часу, в якому створено твір.

Хрест – це символ релігійної віри. Хрест у творі символізує релігійну віру та внутрішню силу селян. Втрата цього символу вказує на руйнування духовних цінностей. **Образ хреста.** Хрест є одним з основних символів християнства та може мати глибокий релігійний зміст. У тексті можна шукати образ хреста в пасажах, які вказують на страждання, жертвоприношення, а також на принципи віри і моральні цінності.

Бог – це символ надії та духовного провідника. Бог, як і в будь-якому релігійному творі, виступає як символ надії, духовного провідника та захисника. Через утрату матеріальних та духовних цінностей селяни шукають опору в Бозі, сподіваючись на Його милість. У творі «97» образ Бога не прямо втілено або описано, але можна висунути деякі висновки та роздуми з контексту твору та його символіки: «Дід з ціпком. Авжеж, чудо! Тільки бога почути воно може, тільки бога, щоб ти знав» [3, с. 39].

Усі ці символи спільно створюють багатогарний образ, що розкриває різні аспекти селянського життя, їхню віру та спроби зберегти духовність попри важкі обставини. Йдеться про таке:

Символи в контексті втрат:

– *Втрата святині:* втрата церковних цінностей може бути символом утрати духовної стійкості, традицій та релігійної єдності.

– *Втрата хліборобства:* втрата можливості вирощувати хліб може вказувати на відсутність духовного та матеріального харчування, що є важливим для життя.

Спроби захистити символи:

– *Захист святині:* виступи селян захищати церковні цінності можуть вказувати на їхню внутрішню силу та віру в релігійні цінності.

– *Виступ за хліборобство:* протест селян проти втрат хліборобства може свідчити про те, що вони розглядають вирощування хліба не лише як засіб виживання, а і як духовне завдання.

Релігійна символіка:

– *Благання і молитви:* вирази благання та молитви селян можуть бути використані для звернення до Бога і призначення Його захисту в труднощах.

Конфлікт релігії та матеріалізму:

– *Релігійна протиріччя:* конфлікт між Смиком, який відкидає релігію, та іншими селянами, які залишаються вірними церковним цінностям,

вказує на протистояння релігійних та матеріалістичних поглядів.

Іронія образів:

– *Іронічне використання символів:* можливе іронічне використання релігійних символів у контексті грабіжницького нападу може викликати роздуми щодо справжніх цінностей та глибоких покладів сучасного суспільства.

Загалом, твір Миколи Куліша «97» розкриває різні аспекти віри, втрат та намагань зберегти духовні цінності в умовах суспільних перетворень. Символи у творі глибоко переплітаються із сюжетом, відображаючи важливі теми та конфлікти. П'єса «97» Миколи Куліша є важливим твором для української літератури з кількох причин:

1. **Актуальність теми:** твір був написаний у період, коли суспільство переживало глибокі трансформації. Актуальні проблеми, такі як соціальні нерівності, релігійні суперечки та протистояння між різними соціальними групами, роблять твір важливим свідченням свого часу.

2. **Мова та стиль:** Куліш використовує у творі фольклорні мотиви та народну мову, що робить його важливим внеском у розвиток української літературної мови. Такий підхід підсилює автентичність і національний характер твору.

3. **Соціокультурний контекст:** п'єса відображає складні суспільно-політичні та релігійні реалії того часу. Автор ставить гострі питання про соціальну справедливість, владу та віру, що робить його важливим для розуміння історичного контексту.

4. **Образність та символізм:** Куліш вдало використовує образи та символіку, такі як образ Євхаристії, хліба, церкви, що додає глибину та багатогранність твору. Це сприяє розширенню мовленнєвих можливостей української літератури.

5. **Національна самосвідомість:** твір сприяє формуванню та зміцненню національної самосвідомості, викликаючи рефлексію над українською ідентичністю та цінностями.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, п'єса «97» визначається своєрідністю та глибоким зануренням у сучасний соціокультурний контекст, роблячи його важливим для розуміння етапів розвитку української літератури. М. Куліш відтворив за допомогою персонажів увесь складний і суперечливий колорит села, підкреслив складність і жорстокість боротьби, намагався довести, що революція й голод як дві форми людського буття абсурдні за своєю суттю. Автор виявився абсолютно правим, а його твір став німим докором тодішній системі. Стаття може бути джерелом для подальших досліджень студентів, аспірантів, науковців, богословів, священників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голобородько Я.Ю. Національний геніалітет : (Курбас, Куліш, Крушельницький). *Слово і час*. 2006. № 1. С. 72–84.
2. Гриценко В.С. Парадоксирозстріляного пророка: (трагічні обставини голоду на початку 20-х рр. у п'єсі М. Куліша «97»). *Укр. л-ра в загальноосвітній школі*. 2000. № 6. С. 20–21; *Українська мова і література в школі*. 2000. № 4. С. 30–32.
3. Куліш М.Г. «97». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1086&page=2> (дата звернення: 14. 10. 2023).

REFERENCES

1. Holoborodko Ya. Yu. (2006). Natsional'nyy henialitet : (Kurbas, Kulish, Krushelnytsky). [National genius : (Kurbas, Kulish, Krushelnytsky)]. *Word and Time*, no. 1, pp. 72-84.
2. Hrytsenko V. S. (2000). Paradoxu rozstrilianoho proroka : (trahichni obstavyny holodu na pochatku 20-h rr. u piesi M. Kulisha "97"). [Paradoxes of the executed prophet: (Tragic circumstances of famine in the early 20th century in M. Kulish's play "97")]. *Ukrainian literature in a secondary school*, no. 6, pp. 20–21. *Ukrainian language and literature in school*, no. 4, pp. 30–32.
3. Kulish M. G. "97". URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1086&page=2> (accessed 14. 10. 2023)

УДК 811.161.2'367.6'276:[659.117.1:37]
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-92-12>

ГРАМАТИЧНІ ДОМІНАНТИ В ТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ РЕКЛАМИ

Чжан Менвей

*аспірантка кафедри українського прикладного мовознавства
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-9012-2148
mengweizhang1@gmail.com*

Ключові слова: *рекламний текст, освіта, частини мови, іменник, прикметник, дієслово, прислівник, займенник, числівник, прагматичний вплив.*

Освітня реклама – малодосліджена ділянка рекламного дискурсу для мовознавців. Активізація рекламної діяльності у сфері освітніх послуг зумовлена розвитком ринкових відносин, комерціалізацією освіти, входженням навчальних закладів у світовий освітній простір, суспільно-політичними змінами в суспільстві.

Рівновага між раціональністю та емоційністю є важливою ознакою текстів, що рекламують заклади вищої освіти. Прагненню створити позитивний образ університету, досягти прагматичного ефекту підпорядковані мовні засоби рекламного тексту проспекту, буклета, листівки у всіх його структурних компонентах і на всіх мовних рівнях. Морфологічні одиниці, взаємодіючи з елементами лексичного та синтаксичного рівнів, творять цілісний і виразний рекламний текст.

Аналіз рекламних текстів дав змогу відтворити загальну картину морфологічних ресурсів, визначити продуктивність лексико-граматичних класів та їхню роль в основних частинах, смислове, емоційно-оцінне навантаження, комунікативно-прагматичний потенціал.

Проаналізовані тексти освітньої реклами засвідчили найпродуктивніші частини мови та виявили відмінність від загальноприйнятого твердження дослідників комерційної реклами про іменник і дієслово як ключові частини мови. Продуктивність основних морфологічних одиниць у текстах освітньої реклами відображаємо таким спадним ланцюжком: «іменники – прикметники – дієслова – прислівники – займенники». Серед іменників переважають абстрактні іменники та іменники із вторинним лексичним значенням дії. Такі іменники відображають концептуальні складники освіти, навчально-наукової діяльності, результати здобуття освіти. Дієслова роблять текст не так динамічним, як діяльним, оскільки називають дії-навчання, дії-науку, дії-результати. Прикметники найповніше забезпечують оцінно-емоційну складову частину рекламних текстів вищих освітніх закладів. Якісні прикметники слугують для іміджевої характеристики університетів, семантизують високу позитивну оцінку за різними оцінювальними ознаками; відносні – конкретизують іменники, що відтворюють розгалужену систему освітньої діяльності. Прислівники вжито найчастіше з метою оцінної характеристики дії, вираженої дієсловом. Для досягнення успіху реклами, максимального привернення уваги цільової аудиторії використовують займенники. Вони реалізують свій впливовий потенціал як маркери інтимізації передусім у коротких слоганах або завершальних фразах, безпосередньо звернених до реципієнта. Цифрове оформлення числівників відображає змістовний, рідше – експресивний бік інформації, вербальне слугує для вираження унікальності навчального закладу, тобто діє як іміджевий засіб.

GRAMMATICAL DOMINANTS IN EDUCATIONAL ADVERTISING TEXT

Zhang Mengwei

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Applied Linguistics

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-9012-2148

mengweizhang1@gmail.com

Key words: *advertising text, education, parts of speech, noun, adjective, verb, adverb, pronoun, numeral, pragmatic influence.*

Educational advertising is a less-explored area within the field of advertising discourse for linguists. The increase in advertising activities in the educational services sector is driven by the development of market relations, the commercialization of education, educational institutions entering the global educational space, and socio-political changes in society.

A balance between rationality and emotionality is an essential characteristic of texts that advertise higher education institutions. The linguistic elements of an advertising text – whether it's a prospectus, brochure, or flyer – are dedicated to creating a positive image of the university and achieving a pragmatic effect. These elements are employed in all structural components and linguistic levels of the text. Morphological units, interacting with lexical and syntactic levels, form a coherent and expressive advertising text.

Analyzing these texts revealed a general picture of morphological resources, the productivity of lexico-grammatical classes, and their role in the main parts, including their semantic, emotional-evaluative load, and communicative-pragmatic potential.

The texts of educational advertising examined showed the most productive parts of speech, revealing a difference from the commonly accepted notion among commercial advertising researchers about nouns and verbs being the key parts of speech. The productivity of the main morphological units in educational advertising texts is represented in descending order: “nouns – adjectives – verbs – adverbs – pronouns”. Among nouns, abstract nouns and those with a secondary lexical meaning of action are predominant. These nouns reflect the conceptual components of education, academic activities, and the outcomes of education. Verbs make the text dynamic and active, denoting actions related to education, research, and results. Adjectives most comprehensively provide the evaluative-emotional component of advertising texts for higher educational institutions. Qualitative adjectives are used for image characterization of universities, semantically conveying a highly positive evaluation, while relative adjectives specify nouns that represent the extensive system of educational activities. Adverbs are most often used for the evaluative characterization of actions expressed by verbs. To achieve advertising success and maximally attract the attention of the target audience, pronouns are used. They realize their influential potential primarily in short slogans or concluding phrases, directly addressing the recipient. The digital representation of numerals reflects the substantive, and occasionally expressive, aspect of the information. Verbal representation serves to express the uniqueness of the educational institution, thus acting as an image-building tool.

Постановка проблеми. Реклама як суспільний феномен перебуває в полі зору багатьох наук: політології, соціології, маркетингу, психології, соціальної комунікації, лінгвістики. Це пояснюється багатогранними функціями реклами як явища та надзвичайно великою кількістю сфер, які вона обслуговує. Серед цих сфер виділяємо

важливу, суспільно значущу ділянку, в якій активувалася рекламна діяльність, – освіту. Ринкові відносини, суспільно-політичні виклики, зміна форм навчання зумовили збільшення ваги рекламування освітніх послуг, а це своєю чергою збільшило дослідницький інтерес до специфіки тексту, що їх рекламує.

Науковці О. Арешенкова [1], О. Бугайова [5], С. Гузенко [8], В. Зірка [14], Н. Коваленко [15], Л. Мяснянкіна [18], І. Шкіцька [25] та ін. дослідили рекламні тексти різного виду, описали мовні одиниці на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях крізь призму їхньої комунікативно-прагматичної дії. Особливості функціонування морфологічних одиниць у соціальній рекламі вивчали О. Бугайова [2; 3; 4; 6], М. Славінська [21], у рекламному медичному дискурсі – О. Цупікова [22], С. Дерєга [9]. Функцію окремих частин мови в рекламному тексті досліджували Н. Ковтун [16], В. Мозгунов [17]. О. Ємельянова та Е. Щербак [10] зробили певні висновки про специфіку впливу різних частин мови в англomовній рекламі, Л. Чернюх [23] – у словацькій рекламі, що певною мірою становить інтерес у порівняльному аспекті. Зокрема, О. Зелінська зауважує, що морфологічні одиниці, «взаємодіючи з елементами лексичного, фразеологічного, синтаксичного рівнів, є джерелом істотних стилістичних і творчих можливостей у рекламному тексті, додатковим засобом виразності» [12, с. 29]. Частини мови в рекламі – це своєрідні «мовні сигнали-інструменти», підпорядковані прагматичній доцільності.

Рекламний текст у сфері освітніх послуг має свою специфіку, ознаки, функції, структуру, що так чи так зумовлюють вибір граматичного матеріалу з певним смисловим, емоційно-оцінним навантаженням, комунікативно-прагматичною спрямованістю. Важливим для опису суті освітніх послуг, іміджевої характеристики навчального закладу, привернення уваги реципієнта для досягнення бажаного впливу на його поведінку є розуміння способів реалізації цих завдань і на граматичному рівні.

Мета і завдання статті. Мета статті – дослідити особливості вживання частин мови в рекламних текстах у сфері освітніх послуг. Реалізація визначеної мети передбачає визначення продуктивності морфологічних категорій та виявлення функціонального навантаження прагматичної дії.

Об’єкт дослідження – основні лексико-граматичні класи в текстах освітньої реклами.

Предмет дослідження – смислові, комунікативно-прагматичні аспекти функціонування морфологічних одиниць у структурно-змістових частинах рекламних текстів закладів вищої освіти.

Матеріалом дослідження вибрано рекламні повідомлення (буклети, проспекти) українських навчальних закладів (університетів, інститутів) у друкованому вигляді та в інтернет-версії (загалом розглянуто понад 50 рекламних текстів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до суті терміна «освітні послуги» [17] в рекламному тексті навчального закладу приді-

ляють увагу суб’єкту – надавачеві освітніх послуг, дії як об’єкту рекламування, аудиторії та результату дії. Закономірно, що рекламні проспекти (буклети, плакати, листівки, оголошення) містять конкретну інформацію про суб’єкт, що надає освітні послуги (місце розташування, структуру, умови прийому тощо). Проте мовні засоби, які вербалізують згадані вище змістові елементи, спрямовані передусім на те, щоб за допомогою доказів, аргументів, емоційного впливу переконати цільову аудиторію скористатися освітньою послугою саме в цьому закладі. Кожний структурний компонент тексту має власну рекламну мету: 1) створення позитивного образу закладу освіти; 2) характеристика якості навчання; 3) звернення до цільової аудиторії; 4) обіцянка результатів навчання, опис перспектив.

Зауважмо, що специфічний об’єкт рекламування в освітній рекламі – педагогічна, виховна, наукова діяльність, яку здійснюють навчальні заклади, відповідно, диктує вимоги до рекламних текстів: баланс інформативності та емоційності, високу якість, повноту і правдивість інформації, врахування культурних, релігійних традицій та локальних особливостей, позитивне тло. Мовні ресурси рекламних текстів у морфологічному вимірі мають підлягати цим вимогам.

Основними морфологічними одиницями є частини мови. «Найпродуктивнішим засобом систематизації «океану» слів, – стверджують науковці, – найвищим виявом системної організації слів (попри їхній «відкритий» характер) виступають частини мови» [7, с. 11].

За спостереженням дослідників, у рекламних текстах різних сфер центральними частинами мови є іменники й дієслова [6; 12]. Субстантивність як мовну особливість коротких рекламних оголошень О. Зелінська, зокрема, пояснює значним інформативним потенціалом іменників, властивою їм основною функцією називання, яку вони реалізують у переліку-констатації, описі [12, с. 27]. Дієслівна лексика робить рекламну інформацію більш динамічною та експресивною, має маніпулятивний, впливовий характер, оскільки переконує і прямо закликає до дії [13, с. 229].

За нашими підрахунками, в текстах освітньої реклами в кількісному відношенні іменники набагато переважають над дієсловами, сама ж кількість іменників залежить від обсягу рекламного тексту та його змісту, особливо суті об’єкта рекламування. Скажімо, в буклеті, що рекламує університет, це відношення становить 8/10:1 (Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка; Університет Григорія Сковороди в Переяславі); у рекламній листівці щодо вступу на магістерські програми – 3/4:1 (Київ-

ський університет ім. Б. Грінченка); у проспекті, розгорненому на більш ніж 10 сторінок, кількість дієслівної лексики може зростати, відношення може становити навіть 2:1, проте іменники все ж переважають (ЛНУ; УжНУ).

Розглянемо докладніше особливості використання цих частин мови.

Іменник. Передусім іменники – це лексика, що перебуває в тематичному полі освіти як навчальної діяльності, як-от: *університет, інститут, курси, фах/спеціальність, спеціалізація, програма, проєкт, корпус, лабораторія, аудиторія, факультет, кафедра, технологія, спеціальність, галузь, графік, лекція, семінар, метод* та ін. Звичайно, іменники називають і основних учасників освітнього процесу: *викладач, професор, доцент, фахівець, студент, учасник*, а також суттєві складники студентського життя: *бібліотека, спорт, дозвілля, клуб, студія, товариство, рада* та ін. Водночас у кожній із зазначених вище частин рекламного тексту навчального закладу можна виділити ключові слова-іменники, що є її смисловими центрами, а загалом вибудовують структурно-змістовий каркас усієї реклами. За семантикою ці іменники найчастіше абстрактні. Серед них виділяємо такі групи:

а) іменники, що дають іміджеву характеристику навчальному закладу: *візія, місія, стратегія, акредитація, цінності, класика, традиція, новаторство, лідерство, унікальність, потенціал, духовність, відповідальність, свобода, публічність, прозорість, конкурентоздатність, студентоцентризм, полісистема, інфраструктура;*

б) іменники, що описують навчальну діяльність: *освіта, навчання, знання, наука, виховання, дослідження, технології, стандарт, кваліфікація, підготовка, практика, стажування, компетенція, діяльність, творчість, ідеї;*

в) іменники, що відображають якість і стиль освіти: *якість, рівень, досвід, розвиток, методика, здібності, талант, ініціатива, креативність, новаторство, сучасність, енергія, позиція, авторитет, універсальність, фаховість, різноманітність, підтримка, співпраця, комфорт;*

г) іменники, що характеризують цільову аудиторію: *друг, однопумець, патріот, громадянин, особистість, лідер, генерація, еліта, сім'я, родина, громада, компанія;*

д) іменники, що засвідчують результат діяльності: *успіх, гарантія, майбутнє, самореалізація, кар'єра, авторитет, шанс, можливість, репутація, злет, прогрес, перемога, досягнення, рекорд, результат, престиж, визнання, навички, вміння, компетентності, здобутки, працевлаштування, достаток.*

У переліку бачимо всуціль іменники позитивної семантики. Ці ключові слова вербалізують важливі для сучасної освіти і споживача кон-

цепти (сенсові домінанти), ціннісні координати, які лежать в основі навчальної діяльності закладу освіти. Саме через їхню смислову ємність, позитивну оцінність такі іменники часто використовують у ролі слоганів – рекламних девізів університетів, наприклад: ***Впевненість та довіра*** (Київський інститут бізнесу та технологій); ***Освіта. Інтелігентність. Культура*** (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»); ***Стабільність – Досконалість – Відданість*** (Національний університет охорони здоров'я України імені Платона Шупика) та ін.

Абстрактні іменники апелюють до почуттів та емоцій, зумовлюючи появу асоціацій, отже, сприяють глибшому окресленню переваг освітньої діяльності закладу. Найчастіше такі іменники розгортають однорідний ряд, скажімо, в переліку корпоративних цінностей, як-от: *людина, духовність, лідерство-служіння, громадянська ідентичність, громада, свобода, довіра, відповідальність, професіоналізм, різноманіття* (Київський університет імені Бориса Грінченка); *1. Досвід; 2. Професіоналізм; 3. Повага до особистості; 4. Універсальність; 5. Порядність* (Національний університет «Львівська політехніка»).

Зауважмо як ознаку сьогодення появу в рекламі іменників – запозичених слів, які поповнюють освітню лексику: *рейтинг, моніторинг, коуч, факсилітатор, тренд, портфоліо, бренд, репозиторій, вікі-портал, сайт, смарт-простір, корпоративна пошта, суперінтенсив* та ін. Звичайно, в рекламних освітніх текстах є багато власних назв (антропонімів, топонімів), умовних назв у лапках, значних за обсягом комплексів-переліків факультетів, напрямів, спеціальностей тощо. Пріоритетне становище іменника в текстах буклетів, проспектів власне найчастіше й пов'язане з **рубриками**, що передбачають уживання іменника в називному відмінку, наприклад: *Конкурентні переваги; Наші переваги; Перелік компетентностей; Ви будете знати...; Ким зможете працювати...; Де вас чекають...; Сфери реалізації випускника* тощо. Деякі власні назви є частиною іміджевої характеристики навчальних закладів (цитати видатних людей, згадки про відомих у країні випускників вишу, назви локальних визначних місць та ін.). Важливими та відповідальними за раціональну складову частину текстів освітньої реклами є **віддієслівні іменники**, що містять позитивну конотацію, втілюють аналогічну семантику та прагматичні настанови відповідних дієслів: *формування, сприяння, гарантування, становлення, посилення, підвищення, поглиблення, збагачення, генерування, вдосконалення, виховання, досягнення*. Наведемо приклади вживання таких іменників у продуктивних словосполученнях: ***формування сучасних наукових, професійних компетентностей, підвищення ефективності освіти, розроблення***

інноваційних рішень, **поглиблення міжнародної наукової співпраці, забезпечення високої якості освітнього процесу** та ін.

Віддієслівні іменники є, за визначенням мовознавців, «свідченням міжчастининомовної взаємодії», дії «механізму транспозиції» [7, с. 17], адже в іменника виникає вторинне лексичне значення (дії, процесу, стану). Отже, категорійне значення іменника дає можливість йому вступати в синтаксичні зв'язки чи семантико-синтаксичні відношення, властиві цій частині мови. Зокрема, віддієслівні іменники можуть поширюватися прикметниками, які дають їм позитивну характеристику (*активне залучення, впевнене крокування, гармонійне становлення, безперервне професійне вдосконалення, ґрунтовне теоретичне навчання*) або конкретизують їх (*інтерактивне вивчення, організаційно-технічне управління, територіальне управління, студентоцентроване навчання*).

Подекуди віддієслівні іменники становлять майже половину з наявних у рекламному тексті іменників, власне їхнє вживання є важливою стилістичною особливістю освітньої реклами.

Дієслово. Дієслова, за спостереженням дослідників, слугують опорою у творенні «значенневої схеми» реклами [6, с. 102]. У текстах освітньої реклами вони передусім акцентують на *всепічній, різноманітній, плідній* діяльності навчального закладу, результатом якої є успіх у навчанні. У переліку продуктивних дієслів виділяємо передусім **дієслова дії та виокремлюємо дві групи:**

а) дієслова дії, що відображають суть освітніх послуг: *навчати(ся), вчити(ся), опанувати, виховувати, пізнавати, займатися, розробляти, втілити, формувати, реалізувати, фіксувати, служити, сповідувати;*

б) позитивно оцінні дієслова дії, що засвідчують якість освітніх послуг щодо самого процесу навчання та ефективність результату: *стверджувати, гарантувати, розвивати, забезпечувати, плекати, сприяти, надихати, стимулювати, впроваджувати, задовольняти, розширювати, вдосконалювати, збагачувати, здобути, поліпшити, зміцнити, досягти, стверджувати, здійснити, підвищити, збільшити, подолати.* Звичайно, досягають ефекту впливу дієслова лише в поєднанні з іншими частинами мови: *здобувати перемоги, реалізувати мрію, проявити свій потенціал, приносити користь світу, безпомилково визначати трендові зміни, відповідати стандартам, гідно виановувати давні традиції, проїнятися духом «Могилянки», розв'язати складні завдання, випереджати конкурентів, запобігти девіантній поведінці.* Позитивна семантика компонентів словосполучення посилює їхню дію, контрастні за конотацією складники привертають більше уваги і мають сильніший вплив.

Щодо граматичних форм дієслів, то найчастіше в тексті освітньої реклами дієслова теперішнього часу недоконаного виду описують навчальну діяльність закладу (*університет – здійснює підготовку, використовує інноваційні технології, приділяє особливу увагу практичній підготовці, виступає організатором конференцій, постійно оновлює програми* та ін.; відповідно, дієслова називають дії студентів, аспірантів і викладачів), а дієслова майбутнього часу характеризують дієві складники успіху в навчанні (*умітимете, станете, навчитесь, володітимете*). Подання очікуваних наслідків навчального процесу часто відтворюють в окремих рубриках, де графічно виокремлюють серію дієслівних словосполучень, що починаються дієсловами у формі інфінітива, наприклад: *знати, розуміти, здійснювати, використовувати, планувати, організовувати, уміти, узагальнювати, оцінювати, аналізувати, презентувати, критично мислити.*

Дієслова наказового способу, які є найпершою ознакою будь-якої реклами (Є. Коваленко, О. Зелінська, К. Лисак, І. Матіяш-Гнедюк Л. М'яснянкін), «найприроднішою формою впливу на адресата» [17, с. 99], в освітніх рекламних текстах є лише в слоганах або завершальних фразах. Гасла-заклики, звернені до споживачів освітніх послуг, найчастіше містять дієслова у формі 2-ї особи однини, наприклад: *Вступай! Навчайся! Працюй! Стартуй успішно! Обирай ІФНТУНТ!* Такі гасла не лише спонукають до дії, а й обіцяють/гарантують європейські/світові стандарти навчання, здійснення мрії, успішне майбутнє, достаток: *Навчайся в Європі вже сьогодні! Обирай свій майбутній шлях! Використай свій шанс! Інвестуй у себе – обирай ДНУ!* Короткі речення-імперативи, підсилені інтонацією, використання питальних речень, а також звертання на *ти* створює ефект звичайної розмови. Саме так іноді закінчується рекламний текст: *Ти готовий? Не зволікай!; Зацікавило? Напиши; Чекаємо саме на тебе!* Використання дієслів у формі 2-ї особи множини (*Приходьте в наш університет; Запрошуємо на навчання до Маріупольського державного університету!*) уже не відтворює такої дружньої інтонації, звучить офіційно.

Прикметник. Прикметник у рекламних текстах займає особливе місце серед лексико-граматичних класів як найвиразніший прагматично орієнтований «семантичний маркер реалізації функції впливу» [3]. Дослідники рекламних текстів вважають ці морфологічні одиниці «ключовими словами рекламного тексту», які деталізують, конкретизують, увиразнюють, привносять емоційну оцінку, підсилюють значення предмета реклами [12], номінують його прагмарелевантні якості за численними семантичними групами

[21; 22]. Прикметник у текстах освітньої реклами, за нашими спостереженнями, другий за продуктивністю після іменника.

По-перше, це найчастотніший експліцитний засіб вираження оцінки. Прикметники засвідчують позитивні оцінно-характеризувальні ознаки навчального закладу: *сучасний, новітній, потужний, динамічний, провідний, відомий, престижний, авторитетний, надійний, стійкий, відкритий, єдиний*. Іміджетворче навантаження мають численні прикметники із семантикою найвищої оцінки, наприклад:

Національний університет «Львівська політехніка» – найстаріший академічний освітній заклад України та Східної Європи; КПІ ім. Ігоря Сікорського – найбільший український університет і один із найбільших технічних університетів Європи; ЛНУ – був і залишається одним із найважливіших осередків формування української наукової та освітньої думки; УжНУ – не лише найбільший навчальний заклад, а й найчисленніша за кількістю співробітників установа.

По-друге, вживання поряд з якісними великої кількості відносних прикметників відображає дотримання в освітній рекламі балансу інформативності та емоційності. Саме відносні прикметники конкретизують важливі риси або аспекти науково-навчальної діяльності. Проілюструємо це на прикладах початкової самопрезентації навчальних закладів. Серед семантичних груп цих мовних одиниць частотними є такі, що номінують:

– суть запропонованих послуг: *освітній, науковий, навчальний, навчально-науковий, науково-дослідний, дослідницький, соціальний;*

– конкретну ознаку, що визначає якість послуг: *класичний, академічний, статусний, конкурентоспроможний, багатогалузевий, багатопрофільний, поліфункціональний, інноваційний, високотехнологічний;*

– стосунок до спільноти чи топоніма: *національний, міжнародний, європейський;*

– професійну орієнтованість: *аграрний, технічний, політехнічний, педагогічний, юридичний* та ін.

Саме поєднання у визначенні університету обох лексико-семантичних груп прикметників (якісних і відносних) сприяє ширшому окресленню суті й оцінки його діяльності, місця й ролі в освітньому просторі країни. Наприклад: *сучасний конкурентоспроможний заклад вищої освіти; провідний навчальний і науково-дослідний центр* тощо. Подібні означення можуть навіть творити окремі мінітексти, як-от у характеристиці Львівського національного університету імені Івана Франка: *Наш університет: 1. Престижний; 2. Дослідницький. 3. Підприємницький. 4. Інтеграційний. 6. Відкритий. 7. Lifelong learning* (використання іншо-

мовних слів у досліджуваних рекламних текстах, на нашу думку, потребує окремої уваги).

Прикметники обох груп супроводжують конкретні та абстрактні іменники в кожній структурній частині рекламного тексту. Зазначимо, що абстрактних іменників в освітній рекламі спостерігаємо більшу кількість, що пояснюємо специфікою об'єкта рекламування. Іменникові словосполучки містять один або часто два (іноді три) прикметники, які часто і конкретизують, і виконують оцінну функцію: *високий рівень, реальні можливості, додаткові шанси, інноваційні знання, гармонійне поєднання, гуманістичні ідеали, кар'єрне зростання, вікопомні освітні традиції, потужний освітньо-науковий потенціал, всебічний вільний розвиток, фундаментальні наукові ідеї, нова освітня стратегія, оригінальні наукові ідеї, велика, дружня, креативна спільнота* та багато ін.

Разом з іменником позитивної семантики прикметники посилюють вагу оцінки: *широкі можливості, унікальна можливість, вагома перевага, багаторічна плідна діяльність, творчі злетти, креативні лідери, справжнє лідерство, інтелектуальна еліта, успішні особистості сучасності, престижні премії, найвищі стандарти* та ін. Подібний оцінний потенціал має поєднання двох іменників: *якість життя, енергія молодості, динамізм розвитку, рух уперед, велич гуманізму* та ін.

Прикметники часто є частиною упізнаваних **мовних штампів**: *вагомий внесок, нові звершення, динамічний розвиток, значний досвід, гармонійне поєднання, справжні друзі, активні учасники, активна громадянська позиція* та ін. Вважаємо, що вони збіднюють рекламний текст через частотність уживання і свою стерту образність.

Прислівник. Прислівники не належать до продуктивних частин мови в текстах освітньої реклами. Зафіксовано, що серед загальнооцінних прислівників частотними є ті, що вказують на високу якість дії: *досконало, відмінно, надзвичайно, ефективно, чудово, якісно, найкраще, абсолютно, фантастично*. Більшість прислівників виконують функцію оцінної характеристики дії, конкретизуючи її, зокрема позначають ставлення до неї (*добре, активно, особливо*), уточнення (*науково, професійно, безпомилково*), внутрішній стан людини (*впевнено, вільно*), умотивованість дії (*почесно, престижно*). Маніпулятивний вплив мають темпоральні прислівники, які наголошують, що навчальний заклад був унікальним *завжди* (*Національний технічний університет України «КП ім. І. Сікорського» – це завжди: найвища якість підготовки фахівців; міжнародний стандарт освіти; актуальні знання та навички; фундаментальні науково-технічні дослідження*), а скористатися його освітніми послугами

гами потрібно *сьогодні* (Творимо *сьогодні* – крокуємо в майбутнє! Тому не вагайся, а твори своє майбутнє уже *сьогодні* – обирай ТНПУ).

Займенник. Займенники в тексті освітньої реклами вживаються лише в певних частинах рекламних текстів: 1) де узагальнено окреслено університет; 2) у безпосередніх зверненнях до майбутніх студентів (найчастіше в заголовках, слоганах та луна-фразах). Займенники допомагають увійти в контакт із читачем, створити ілюзію безпосередньої розмови, досягти ефекту щирості й відвертості. Відповідають за створення довірливої атмосфери. Дослідники, які вивчали комунікативно-прагматичні аспекти займенника в різних жанрах текстів і дискурсах (А. Корольова, А. Палійчук, Н. Фурист та ін.), відзначали його важливу роль як *маркера інтимізації*.

Йдеться про займенник *ми*, що вказує на професорсько-викладацький склад навчального закладу, та займенники *ти*, *ви*, які маркують студентську спільноту. Таким способом заклад ніби об'єднується з майбутнім студентом в одну сім'ю, відбувається своєрідне «спілкування». Подамо для прикладу мінітекст, що рекламує Національний університет водного господарства та природокористування:

Ми – це сучасний та трендовий Центр вищої освіти в Західному регіоні України; Ми – це 129 освітніх програм бакалаврського, магістерського рівня та PhD; Ми – це відкритість та прозорість, простір для щирої взаємодії студентів, викладачів, бізнесу, влади та простих українців; Ми – це формальна та неформальна, денна та заочна форми освіти; Ми – це потужна база з корпусами, 7 гуртожитками та сотнями сучасних лабораторій; Ми – це ті, з ким варто зловити одну хвилю!

Мовознавиця І. Шкіцька аналізує вживання займенників «ти – ви» і в загальновідомій етичній площині, і як мовних засобів, що репрезентують *маніпулятивну стратегію позитиву*. Зокрема, учена робить висновок, що займенник *ти* маркує інтимність, виражає дружню тональність, виявляє солідарність з якоюсь спільнотою, займенник *ви* активізує увагу, а також устанавлює потрібну дистанцію між адресантом та адресатом мовлення [24, с. 407].

Займенники *я*, *ти*, *ми*, за висновком О. Зелінської, інтимізують рекламне мовлення, тобто створюють мікроклімат довірливого емоційно-інтелектуального спілкування комуніканта з реципієнтом [11, с. 36]; займенник *Ви*, як зауважує О. Цупікова, допомагає зробити звернення персоналізованим, підкреслити шанобливе ставлення до споживача [24, с. 10]. У наших прикладах бачимо частіше вживання займенника *ви/Ви*, що пояснюємо соціокультурним характером об'єкта

рекламування: *Обираючи Каразінський університет, ви обираєте майбутнє; Завжди з Вами – Український державний університет науки і технологій; Щасливої вам дороги!; Саме за Вами, майбутніми студентами, новий день нашого університету та України!*

Зауважмо, що в наших проаналізованих текстах займенники *ми* і *ви/Ви* часто діють в одному реченні саме для того, щоб зменшити дистанцію між закладом освіти й комунікативним партнером – молоддю. Водночас спільне вживання займенників надає рекламному тексту розмовного характеру. Наведімо приклади:

*Приходьте в наш університет, і ми навчимо вас дарувати людям радість, оберігати найдорожче, що в них є, – здоров'я, зробимо все для того, щоб ви стали професіоналами високого рівня!; Ми навчили Гоголя – навчимо і Вас!; Ми відкриємо для вас світ!; Ми навчимо Вас будувати своє комфортне майбутнє! У частині *ми* – акцентовано на активній дії: *навчаємо фахівців; виховуємо таланти; формуємо еліту; вчимо будувати майбутнє* та ін., тому заголовки часто переростають у гасла: *Ми були першими і залишаємося найкращими. Шануємо традиції, творимо сьогодні, крокуємо в майбутнє!; Шлях до успіху починається у нас!; Зробіть перший крок до знань з нами!; Майбутнє – за нами! Ходімо разом!; Зростаєте разом з нами!**

Функція інтимізації мовлення виявляється також у вживанні присвійних займенників *твій*, *наш*, *ваш*, що найчастіше зафіксовано в гаслах-закликах, як-от: *НАУ – твоя мрія! Твій шлях – твоя дорога НУБіПУ – твоя перемога! МEGУ – твій шлях у майбутнє! Твій університет – твоя територія успіху! Твоє успішне майбутнє! Кордони твого світу обмежуються мовою, якою ти володієш. Зроби свій світ безмежним! Наша освіта – гарантія вашого успіху!*

Маніпулятивну роль виконують заголовки, що становлять «запитання-відповідь» чи поєднують різні за інтонацією короткі речення-репліки, особливо коли в них вжито займенники або ж дієслова у формі 2-ї особи однини чи множини, наприклад: *Мрієш бути вступником ДДУВС? Обирай свій майбутній шлях!; Бажаєте сумістити навчання та одержання практичного досвіду роботи? Львівський університет бізнесу та права може Вам допомогти!; Маєш змогу творити майбутню Україну. Ти готовий? Така маніпулятивна стратегія відображає особистісно-психологічну взаємодію між суб'єктом реклами та споживачем, особливо цільовою молодіжною аудиторією.*

Числівник. Дослідники статусу та ролі числівника в рекламному тексті (Н. Ковтун, Н. Рева) [16; 20] зазначають такі його основні функції: 1) надають рекламі точності, об'єктивності,

автентичності; особливо впливають на споживача кількісно виражені достовірні й водночас цікаві факти; 2) слугують атрактивності реклами, часто гіперболізуючи смисл із метою впливу.

Цю частину мови в різних за обсягом рекламних текстах у сфері освітніх послуг рідко вербалізують. Навіть у малих за обсягом буклетах текст іноді містить велику кількість саме цифр, які інформують про вік ЗВО, цікаві історичні факти, кількість факультетів, кафедр, лабораторій, різноманітних структур, професорсько-викладацького складу, працівників, студентів, наукових шкіл та багато інших показників. Цифрові компоненти також виконують рекламну функцію, часто саме так називають частини проспекту: *360 років історії; Університет – це: понад 23 000 студентів, понад 4400 працівників, у т.ч. понад 2200 науково-педагогічних та педагогічних працівників...* (ЛНУ імені І. Франка); *200 років служіння наукам і мистецтвам; Львівська політехніка в цифрах; 200 років досвіду; Топ-5 університетів України* (Національний університет «Львівська політехніка») і т. ін. Проте вживання числівника в тексті завжди пов'язане з **визнанням, авторитетом, престижем** і виконує функцію «рекламного магніта», який привертає увагу як факт і надовго запам'ятовується. Наприклад: *Львівська політехніка – це університет трьох століть – XIX, XX і XXI; Львівський національний університет був і залишається одним із найважливіших осередків формування української наукової та освітньої думки, виховання молоді в краєвих традиціях та досягненнях світової цивілізації; ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» – один із провідних вищих навчальних закладів на півдні України; УжНУ – перший виш краю; Ми були першими і лишаємося найкращими* (Київський університет ім. Б. Грінченка); *ЛНУ – серед лідерів вступної кампанії; більше 54 тис. заяв; друге місце серед ЗВО України*. Числівник «перший» актуалізує своє оцінне значення «найкращий» і в такий спосіб здійснює психологічний ефект.

Висновки. Функціональне навантаження частин мови та граматичних форм має велике значення в реалізації прагматичних цілей рекламного тексту. Але передусім особливості використання лексико-граматичних класів у тексті реклами зумовлені її видом, функціями та ознаками.

Освіта – важлива соціальна сфера в кожній розвиненій суспільній формації, соціокультурна детермінанта становлення особистості, а отже, запорука майбутнього держави. Рекламування осередків навчально-наукової діяльності (університетів, інститутів, шкіл) у сучасних умовах відповідає суті маркетингової діяльності. Рекламні проспекти, буклети, листівки вміщують полікодовий текст (власне текст, фото, рисунки тощо).

Освітня реклама має охопити в тексті основні змістові складники: дати оцінку характеристику навчального закладу, його діяльності, виокремити переваги, якими можна стимулювати молодіжну аудиторію, описати перспективи. Стильовою ознакою такої реклами є рівноважна участь мовних одиниць із раціональною та емоційною семантикою. Це зумовлює домінантні мовні засоби на морфологічному рівні.

Проаналізовані тексти освітньої реклами засвідчили найпродуктивніші частини мови, які можна відобразити таким ланцюжком: **«іменники – прикметники – дієслова – прислівники – займенники»**. **Іменники** відображають концептуальні складники освіти, навчально-наукової діяльності, результатів здобуття освіти. У рубриках, що описують візію, місію, стратегію, корпоративні цінності, переваги/причини для вступу, результати навчання/компетентності, переважають абстрактні іменники. **Дієслова** роблять текст не так динамічним, як діяльним, оскільки називають дії-навчання, дії-науку, дії-результати. Таку саму функцію виконують віддієслівні іменники, а подекуди навіть ефективніше. Найпродуктивнішим засобом вираження оцінки є **прикметники**. Якісні прикметники слугують для створення позитивного образу закладу освіти, ословлюють високу позитивну оцінку за різними оцінювальними ознаками. Водночас велика кількість відносних прикметників конкретизує іменники, що відтворюють розгалужену систему освітньої діяльності. **Прислівники** вжито найчастіше з метою оцінної характеристики дії, вираженої дієсловом. Для досягнення успіху реклами, максимального привернення уваги цільової аудиторії використовують **займенники**. Вони реалізують свій впливовий потенціал як маркери інтимізації передусім у коротких слоганах або завершальних фразах, безпосередньо звернених до реципієнта. Окремі зауваги стосуються **числівників**: без цифровимірних компонентів немає жодного рекламного тексту, цифрове оформлення відображає змістовий, рідше – експресивний бік інформації, проте як кількісні та порядкові числівники їх вживають лише для вираження унікальності навчального закладу, тобто як іміджевий засіб.

Перспективи подальшого вивчення. Дослідження граматичного рівня текстів освітньої реклами не обмежується констатацією продуктивності тих чи тих частин мови, визначенням їхніх функцій і загальних особливостей функціонування. Потребують глибшого аналізу «семантичні маркери реалізації функції впливу» окремих частин мови, політично-ідеологічний, психологічний, експресивно-емоційний контекст використання певних морфологічних категорій, особливості поєднання частин мови в певних рубриках,

виявлення та систематизація ключових словосполучень, специфіка граматичних форм пріоритетних у рекламі частин мови та ін.

Виявлення граматичних домінантів, а саме продуктивних частин мови, у текстах освітньої реклами – частина загальної картини використання засобів мовленнєвого впливу в такій важливій і визначній рекламній сфері, як освіта. Фонетичний, лексичний, синтаксичний, стилістичний рівні дослідження сформулюють цілісне наукове уявлення про лінгвістичні особливості освітньої реклами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арешенкова О.А. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : монографія. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С.В., 2018. 176 с.
2. Бугайова О.І. Морфологічні особливості текстів соціальної реклами природоохоронного спрямування. *Збірник наукових праць. Серія: Лінгвістика та літературознавство*. Тирасполь : Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, 2014. С. 29–36.
3. Бугайова О.І. Прикметники як семантичні маркери впливу в текстах соціальної реклами. *Наукові записки. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, 2018. Вип. 26. С. 48–55.
4. Бугайова О.І. Роль іменника у структуруванні текстів соціальної реклами. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2015. № 27 (360). С. 110–118.
5. Бугайова О.І. Соціальна реклама: лексика, граматики, стилістика : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Луцьк, 2019. 291 с.
6. Бугайова О. Специфіка вживання дієслівних форм у текстах соціальної реклами. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Філологічні науки»* : зб. наук. статей. 2019. № 7. С. 93–108.
7. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
8. Гузенко С.В. Структура рекламного тексту в прагмалінгвістичному аспекті. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Філологія. Мовознавство*. 2013. Т. 219. Вип. 207. С. 26–30.
9. Деріга С.В. Особливості функціонування частин мови в англомовних рекламних текстах. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. Feb. V. III (66). Issue: 218. P. 21–25.
10. Ємельянова О.В., Щербак Е.Ю. Морфологічна репрезентація імплікативного компоненту реклами (на матеріалі англомовних рекламних текстів). *Wykształcenie i Nauka bez Granic. Filologiczne nauki*. 2014. Przemysł : Nauka i studia. С. 51–54.
11. Зелінська О.І. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 203 с.
12. Зелінська О.І. Особливості функціонування частин мови в рекламних текстах. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2017. № 3 (50). С. 26–30.
13. Зірка В.В. Вплив, сугестія, маніпуляція в рекламі: лексичні дослідження, прийоми та методи перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2014. Т. 27 (66). № 1. Ч. 1. С. 227–231.
14. Зірка В.В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2005. 34 с.
15. Коваленко Н.Л. Лінгвістична позначеність слогана в структурні рекламного тексту: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2006. 18 с.
16. Ковтун Н.О. Особливості використання числівників в радіорекламі. *Стиль і текст*. 2009. С. 105–115.
17. Мозгунов В. Особливості модальних значень у рекламному тексті. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць / за ред. А. Загнітка. Донецьк, 2014. Вип. 14. С. 98–103.
18. М'яснянкін Л. Синтаксична специфіка рекламного дискурсу. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2017. Вип. 42. С. 299–306.
19. Про освіту : Закон України від 16 липня 2019 року № 10-р / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
20. Рева Н. Статус числівника в журнальній рекламі косметики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. Вип. 20. С. 235–238.
21. Славінська М.С. Семантичні пріоритети морфологічних категорій у соціальній рекламі. *Слов'янський збірник*. 2014. Вип. 18. С. 419–428.
22. Цупікова О.А. Особливості функціонування морфологічних одиниць у рекламному медичному дискурсі. *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 88. С. 6–12.
23. Чернюх Л.Д. Ключові слова в мові словацької реклами. *Мовознавство. Компаративні дослідження*

дження слов'янських мов і літератур. 2012. Вип. 19. С. 153–161.

24. Шкіцька І. Займенники ти – ви в маніпулятивній стратегії позитиву. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 1. С. 400–408.
25. Шкіцька І.Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія / за наук. ред. В.М. Бріцина. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

REFERENCES

1. Areshenkova O. A. (2018) Komunikatyvno-prahmatychni ta stylistychni parametry reklamnoho tekstu [Communicative-pragmatic and Stylistic Parameters of Advertising Text]: monohrafiya. Kryvyi Rih: FOP Marynchenko S.V., 176 s.
2. Buhayova O. I. (2014) Morfolohichni osoblyvosti tekstiv sotsial'noyi reklamy pryrodokhoronnoho spryamuvannya [Morphological features of the texts of social advertising of nature protection direction]. *Zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: Linhvistyka ta literaturoznavstvo*. Tyraspol' : Prydnistrovs'kyi derzhavnyy universytet im. T. H. Shevchenka, S. 29–36.
3. Buhayova O. I. (2018) Prykmetnyky yak semantychni markery vplyvu v tekstakh sotsial'noyi reklamy [Adjectives as Semantic Markers of Influence in Social Advertising Texts]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohiya (movoznavstvo)*. Vinnytsya : Vinnyts'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet im. Mykhayla Kotsyubyns'koho, Vyp. 26. S. 48–55.
4. Buhayova O. I. (2015) Rol' imennyka u strukturuванні tekstiv sotsial'noyi reklamy [The Role of Nouns in Structuring Social Advertising Texts]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky*. Cherkasy : Cherkas'kyi natsional'nyy universytet im. Bohdana Khmel'nyts'koho, № 27 (360). S. 110–118.
5. Buhayova O. I. (2019) Sotsial'na reklama: leksyka, hramatyka, stylistyka [Social Advertising: Vocabulary, Grammar, Stylistics]: dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk. Luts'k, 291 s.
6. Buhayova O. (2019) Spetsyfika vzhyvannya diyeslivnykh form u tekstakh sotsial'noyi reklamy [Specifics of Verb Forms Usage in Social Advertising Texts]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiya. Seriya «Filolohichni nauky»: zb. nauk. statey. 1. № 7*. S. 93–108.
7. Vykhovanets' I., Horodens'ka K. (2004) Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy [Theoretical Morphology of the Ukrainian Language] / za red. I. Vykhovantsya. Kyiv : Pul'sary, 400 s.
8. Huzenko S. V. (2013) Struktura reklamnoho tekstu v prahmalinhvistychnomu aspekti [The Structure of Advertising Text in the Pragmalinguistic Aspect]. *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylyans'ka». Ser. : Filolohiya. Movoznavstvo*. 2013. T. 219. Vyp. 207. S. 26–30.
9. Dereha S. V. (2020) Osoblyvosti funktsionuvannya chastyn movy v anhlo-movnykh reklamnykh tekstakh [Features of Parts of Speech Functioning in English-Language Advertising Texts]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VIII(66), Issue: 218. S. 21–25.
10. Yemel'yanova O. V., Shcherbak E. Yu. (2014) Morfolohichna reprezentatsiya implikatyvnoho komponentu reklamy (na materialy anhlo-movnykh reklamnykh tekstiv) [Morphological Representation of the Implicative Component of Advertising (Based on English-Language Advertising Texts)]. *Wyksztalcenie i Nauka bez Granic. Filologiczne nauki. Przemysl : Nauka i studia*, C. 51–54.
11. Zelins'ka O. I. (2002) Linhval'na kharakterystyka ukrayins'koho reklamnoho tekstu [Linguistic Characteristics of the Ukrainian Advertising Text]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kharkiv. 203 s.
12. Zelins'ka O. I. (2017) Osoblyvosti funktsionuvannya chastyn movy v reklamnykh tekstakh [Features of Parts of Speech Functioning in Advertising Texts]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Humanitarni nauky. №3(50)*. S. 26–30.
13. Zirka V. V. (2014) Vplyv, suhestiya, manipulyatsiya v reklamakh: leksychni doslidzhennya, pryomy ta metody pereklad [Influence, Suggestion, Manipulation in Advertising: Lexical Studies, Techniques, and Translation Methods]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu im. V. I. Vernads'koho. Seriya «Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi»*. T. 27 (66). № 1. Ch. 1. S. 227–231.
14. Zirka V. V. (2005) Movna paradyhma manipulyatyvnoyi hry v reklamakh [Linguistic Paradigm of Manipulative Play in Advertising]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk 1. stupenya dok. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermans'ki movy» / V. V. Zirka. Kyiv. 34 s.
15. Kovalenko N. L. Linhvistychna poznachenist' slohana v strukturi reklamnoho tekstu [Linguistic Marking of the Slogan in the Structure of the Advertising Text]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Dnipropetrovs'k, 2006. 18 s.
16. Kovtun N. O. (2009) Osoblyvosti vykorystannya chyslivnykh v radioreklamakh [Features of Using Numerals in Radio Advertising]. *Styl' i tekst*. S. 105–115.

17. Mozhunov V. (2014) Osoblyvosti modal'nykh znachen' u reklamnomu teksti [Features of Modal Meanings in Advertising Text]. *Linhvistychni studiyi* : zb. nauk. prats' / za red. A. Zahnitka. Donets'k. Vyp. 14. S. 98–103.
18. M'yasnyankina L. (2017) Syntaktychna spetsyfika reklamnoho dyskursu [Syntactic Specificity of Advertising Discourse]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*. Vyp. 42. S. 299–306.
19. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 16 lypnya 2019 roku № 10-r / Verkhovna Rada Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2017, № 38–39. st. 380. Elektronnyy resurs: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
20. Reva N. (2013) Status chyslivnyka v zhurnal'niy reklami kosmetyky [Status of Numerals in Magazine Cosmetic Advertising]. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Vyp. 20. S. 235–238.
21. Slavins'ka M. S. (2014) Semantychni priorytety morfolohichnykh katehoriy u sotsial'niy reklami [Semantic Priorities of Morphological Categories in Social Advertising]. *Slov'yans'kyi zbirnyk*. Vyp. 18. S. 419–428.
22. Tsupikova O. A. (2021) Osoblyvosti funktsiyuvannya morfolohichnykh odynyts' u reklamnomu medychnomu dyskursi [Features of the Functioning of Morphological Units in Medical Advertising Discourse]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*. № 88. S. 6–12.
23. Chernyukh L. D. (2012) Klyuchovi slova v movi slovats'koyi reklamy [Key Words in the Language of Slovak Advertising]. *Movoznavstvo. Komparatyvni doslidzhennya slov'yans'kykh mov i literatur*. Vyp. 19. S. 153–161.
24. Shkits'ka I. (2011) Zaymennyky ty – vy v manipulyatyvniy stratehiyi pozytyvu [Pronouns 'You' (singular)–'You' (plural) in the Manipulative Strategy of Positivity.]. *Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi*. Vyp. XXIV. Ch. 1. S. 400–408.
25. Shkits'ka I. Yu. (2012) Manipulyatyvni taktyky pozytyvu: linhvistychnyy aspekt [Manipulative Tactics of Positivity: Linguistic Aspect.]: monohrafiya / za nauk. red. V. M. Britsyna. Kyiv : Vydavnychyy dim Dmytra Buraho. 440 s.

ОБРАЗНИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ MURDER У РОМАНІ Р. ОСМАНА «КЛУБ ВБИВСТВ ПО ЧЕТВЕРГАХ»

Шульженко К. А.

*студентка II курсу магістратури
факультету іноземних мов*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна

orcid.org/0009-0005-8668-3483

shulzhenko.kateryna@chnu.edu.ua

Єсипенко Н. Г.

доктор філологічних наук,

професор кафедри англійської мови

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна

orcid.org/Q00Q-0002-6698-3201

n.yesypenko@chnu.edu.ua

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, концепт, образний компонент, епітет, метафоричний предикат, концептуальний аналіз.*

Наукова стаття витоками сягає у сферу когнітивної лінгвістики та досліджує структурні особливості концепту ВБИВСТВО. Досліджуючи цю концепцію, автори виявляють складну взаємодію між структурними компонентами та образними елементами, втілену насамперед через концептуальні метафори. У результаті аналізу було виявлено метафоричні відображення, пов'язані з концептом ВБИВСТВО, що охоплюють метафори кольору, темряви, розслідування, плану й таємниці.

Насамперед концепт ВБИВСТВО наповнений сильними емоціями, часто знаходить своє відображення в метафоричному вигляді. Центральне місце в цьому розслідуванні займають метафоричні епітети, використані для опису процесу вбивства та його зображення в романах. Такі епітети, як «ідеальний», «невирішений», «безкарний», несуть у собі емоційний і засуджуючий підтекст, що відображає масштаб розповіді та складність цієї концепції. Аналіз прикладів із роману «Клуб вбивств по четвергах» ілюструє поширеність використання таких понять та демонструє негативні конотації, зазвичай пов'язані зі злочином у детективному жанрі.

Більше того, у статті виокремлюється метафорична асоціація ВБИВСТВО – це КОЛІР, наголошуючи на переважному використанні темних кольорів для передачі негативних конотацій, пов'язаних із навмисним вбивством. Темні, чорні й сині тони символізують похмурий характер поняття та контрастують з яскравими кольорами, підкреслюючи чистоту і спогади про певні місця. Більше того, концептуальна основа поширюється на дослідження ВБИВСТВО як ПЛАН і підкреслює ретельне планування та його виконання в романі. Це мапування розглядається як послідовність дій, і в аналізі особлива увага приділяється плануванню, вбивствам та наслідкам, що дає уявлення про природу злочинів і мислення порушників закону.

Через заглиблення в метафоричні уявлення вбивства стаття сприяє кращому розумінню концепту ВБИВСТВО та його глибокому впливу на читачів. Дослідження метафоричних епітетів, предикатів та конвенційних метафор розкриває багатогранну природу цього поняття в літературі та когнітивній лінгвістиці.

FIGURATIVE COMPONENT OF THE CONCEPT MURDER IN R. OSMAN'S NOVEL "THURSDAY MURDER CLUB"

Shulzhenko K. A.

*2nd year Master Student at the Faculty of Foreign Languages
Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University
Kotsyubinsky str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0009-0005-8668-3483
shulzhenko.kateryna@chnu.edu.ua*

Yesypenko N. G.

*Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of English
Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University
Kotsyubinsky str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/Q00Q-0002-6698-3201
n.yesypenko@chnu.edu.ua*

Key words: *cognitive linguistics, concept, figurative component, epithet, metaphorical predicate, conceptual analysis.*

This academic article falls within the field of cognitive linguistics and examines the structural features of the concept MURDER. In examining the concept, we first uncover the complex interplay between structural and metaphorical elements embodied through conceptual metaphors. The analysis identified a number of metaphorical mappings associated with the concept of MURDER, including the metaphors of colour, darkness, investigation, planning and mystery.

First of all, MURDER is a strongly emotional concept and is therefore often expressed in metaphorical language. Central to this research is the metaphorical language used to describe the process of murder and its depiction in fiction. Metaphors such as "perfect", "unsolved" and "unpunished" have emotional and judgmental overtones that reflect the breadth of the narrative and the complexity of this concept. By analyzing examples from the novel "Thursday Murder Club", the study demonstrates the widespread use of such concepts and exemplifies the negative connotations commonly associated with crime in the crime fiction genre.

Moreover, the article discusses the metaphorical relationship between MURDER and COLOUR and highlights the frequent use of dark colours to convey the negative connotations associated with manslaughter. Dark, black and blue tones symbolize the bleak nature of the concept and contrast with light colours that emphasize the purity and memories of a particular place. Additionally, the conceptual framework extends to the exploration of MURDER as a PLAN and accentuates the meticulous planning and execution of this act in the narrative. The concept is seen as a series of actions and the analysis focuses attention on planning, killing and consequences, providing insight into the nature of the crime and the mentality of the outlaw.

By examining the metaphorical representation of MURDER, this article contributes to a better understanding of the concept MURDER and its profound impact on the reader. The exploration of metaphorical expressions, predicates and conventional metaphors reveals the multifaceted nature of the concept in literature and cognitive linguistics.

Постановка проблеми. У сучасному мовному розвитку ми спостерігаємо яскраво виражений підйом уваги лінгвістів, спрямованої на розгляд мови

через призму антропоцентричної парадигми, яка знову утвердила людину як «мірило всіх речей» [3, с. 127]. і як фокусну точку «миротворення».

Визнання концепту як ментальної конструкції є логічним прогресом у встановленні антропоцентричної парадигми в галузі лінгвістичної науки. У результаті переважаючого в галузі лінгвістики антропоцентризму помітно зросло захоплення когнітивною лінгвістикою та лінгвокультурологією. Ці дисципліни мають справу із сутностями, які є носіями різноманітної інформації, і ці одиниці або повністю, або частково відтворюються в мові. Отже, це спричинило необхідність усебічного дослідження питань, що стосуються мовної особи, з використанням міждисциплінарного терміна «концепт».

Мета і завдання статті. Метою нашої розвідки є дослідження образного складника концепту MURDER у межах англомовного світогляду письменника, даючи уявлення про погляди людей, що належать до англійської лінгвокультури. Завдання статті – визначити основні образні концепти, пов'язані з MURDER. Для цього необхідно провести аналіз текстових даних, що містять згадки про MURDER. Аналізу підлягатимуть сучасні детективні романи англійською мовою.

Предмет та об'єкт дослідження. Характеристика образного компонента концепту MURDER представляє труднощі через його абстрактний характер і малодоступність безпосереднього спостереження. Об'єкт нашого дослідження зосереджено на метафоричних асоціаціях, пов'язаних із цим поняттям, виявленими в літературному творі, а предметом виступає обґрунтованість побудови образної моделі концепту MURDER через призму когнітивних метафор.

Методологія дослідження. У науковій розвідці комбінувалися різні методи дослідження. Для початку було застосовано когнітивний аналіз, який є першочерговим у когнітивістиці. Завдяки ньому було уточнено денотативні, сигніфікативні та конотативні семантичні структури слова. Також було використано компонентний аналіз для виявлення лексичних компонентів концепту, в результаті чого виділено різні елементи перенесення. За допомогою структурно-функціонального методу досліджено функціонування мапування в даному контексті. Крім того, було використано описовий дослідницький підхід та контекстуальний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Когнітивна лінгвістика – галузь, присвячена розумінню складного зв'язку між мовою, мисленням і сприйняттям – приділяє все більшу увагу ролі образного компонента у формуванні нашого концептуального розуміння. Нещодавні дослідження та публікації заглибились у багатогранну природу образного компонента, виявивши його ґрунтовний вплив на те, як ми сприймаємо, обробляємо та передаємо абстрактні поняття. У своїй основоположній праці «Метафори, якими ми живемо»

Лакофф і Джонсон [6, с. 276] зробили революцію в розумінні метафор, стверджуючи, що вони є не просто лінгвістичними досягненнями, а фундаментальними когнітивними інструментами, які структурують наші концептуальні системи. Вони стверджували, що метафори пронизують нашу повсякденну мову та мислення, формуючи наше розуміння абстрактних понять через відображення знайомого, конкретного досвіду. Спираючись на цю основу, вчені досліджували різноманітні прояви образного компонента в різних областях когнітивної лінгвістики. Гіббс у своїй книзі «Кембриджський довідник з метафори та думки» [4] досліджує поширеність метафори в людському пізнанні, підкреслюючи її роль у формуванні нашого розуміння емоцій, соціальних взаємодій і наукових концепцій. Золтан Ковечес у роботі «Новий погляд на метафоричну креативність у когнітивній лінгвістиці» [5] надає вичерпний огляд теорії метафори та її застосування, наголошуючи на культурній та досвідній основі метафоричних виразів. Він демонструє, як метафори відображають наш втілений досвід і культурний світогляд, формуючи наші концептуалізації абстрактних сфер.

Образний компонент виходить за межі метафор і охоплює інші форми образної мови, такі як метонімія та ідіоми. У праці «Роль метонімії в мові та мисленні» [8] досліджується складна взаємодія між метафорою і метонімією та демонструється, як ці фігури мови взаємодіють, формуючи наші концептуальні системи.

На думку дослідника В.І. Карасика, до структури концепту входять поняттєвий, образний та ціннісний компоненти [1, с. 156]. Метою нашої статті є дослідження саме образної складової частини концепту MURDER у межах англомовного світогляду письменника. Ця робота спирається на матеріал художнього дискурсу, сучасний детективний роман. Образний компонент концепту охоплює багатогранну мережу асоціацій, що зберігається в пам'яті, охоплює зв'язки з відчутними переживаннями, подібностями, ідеями та якостями [1, с. 158]. Він служить конотативною репрезентацією концепту, глибоко укоріненого в повсякденній й зображеного в колективній пам'яті індивідів [2, с. 276]. Термін «концепт» швидко став невід'ємною частиною мовних систем і тепер невіддільний від наукового інструментарію дослідника. Лінгвісти пропонують різноманітні інтерпретації цього поняття, особливо щодо того, як його особливості проявляються в художньому тексті. Концепт розглядається як ментальний прототип, ідея, поняття, а також формулювання, загальне поняття, думка. Його також можна сприймати як «слово, яке представляє концепцію, що відповідає її значенню», або навіть як «окрему

точку зору» в разі ретельного вивчення абстрактних термінів. Деякі описують його як «об'єднуючий елемент усіх форм накопичених знань та ідей, виражених через відповідні терміни» [1, с. 39]. Зрештою його можна розглядати як підкатегорію інформаційного змісту, що є лаконічним втіленням задуму автора і згодом розшифровується реципієнтом.

Структурні особливості досліджуваного концепту MURDER доповнюються *образним складником*, який об'єктивується багатьма концептуальними метафорами. Завдяки концептуальному аналізу метафор ми мали можливість виділити типологічні групи, які є своєрідними для даних концептів. Вони включають метафори на позначення кольору, п'їтьми, розслідування, плану й загадки. Аналогічно нами було виділено метафоричні епітети та предикати, які всебічно описують поданий концепт.

Беручи до уваги те, що вбивство включає різний спектр емоцій, найчастіше засоби його вираження є метафоричними. Одним із центральних прийомів опису самого процесу, а також його дослідження в романі виступає метафоричний епітет: *perfect, unsolved, real, unpunished, qualified, compulsive, blue, recent, potential, awful, clear*. Яскравими прикладами з новели «Thursday Murder Club» є: «*Penny had been an inspector in the Kent Police for many years, and she would bring along the files of **unsolved murders***» [7, с. 23]. «*A **real murder** to investigate, Penny*» [7, с. 49]. «*If I think back to that girl who would eat her fish fingers and potato waffles, but scream **blue murder** about eating her peas, I didn't imagine she would ever be having meetings about optimisation*» [7, с. 172].

Вищезазначені метафоричні епітети, які автор використав на позначення «вбивства», містять емоційно-оцінні конотації: найчастіше негативні (*unsolved, unpunished, compulsive, awful*), рідше – позитивні (*perfect, qualified, clear*). Це пояснюється тим, що Р. Осман, як і будь-який автор детективного жанру, пов'язує концепт ВБИВСТВО з негативною конотацією, тому в його арсеналі частіше з'являються такі епітети.

Звернувши увагу на метафоричні предикати, ми виокремили такі: *to get away with murder, to slip away, to take a life of sb, to turn up dead, to be beyond the grave, to push up daisies, to be all dust, to come to a sticky end, to bite the dust, to bleed to death, to breathe one's last*. Можемо навести такі приклади: «*She came to the chapel and she slipped a noose around her neck. And **she took her life** and the life of our child*» [7, с. 271]. «*When Ventham **turns up dead**, no one can say they saw Tony Curran and Ian Ventham having a ding-dong*» [7, с. 41]. «*It was easy enough to **slip him away** after lights out*» [7, с. 268]. «*Donna simply read exactly what Chris had read, a*

potted history of a man getting away with murder and then being murdered in his turn» [7, с. 89].

На додаток до цього концепт MURDER вербалізується завдяки когнітивним метафорам. Виділяємо таке мапування: ВБИВСТВО – це КОЛІР. Як відомо, досліджуваний концепт є носієм негативних конотацій, тож найчастіше він описується темними кольорами: «*There are transcripts of a number of interviews held with Tony Curran over the years, with the last one being after **a black shooting** in the Bridge pub, which left a young **drug dealer murdered***» [7, с. 55]. «*There was nothing left here now, in the **Black Bridge**, with its memories and with its green tea with ginseng. All the gang was **murdered**. Tony Curran, Mickey Landsdowne, Geoff Goff*» [7, с. 184].

Принагідно зазначимо, що останній приклад вживає лексему «black» на позначення бару, який славився своїми азартними іграми, бійками, наркотиками, а також вбивством людей. Тобто місце вважалось «чорним, темним», тому й не дивно, що вся банда померла. Аналогічно, зелений вживається в контрасті з чорним, щоб підкреслити чистоту, пам'ять та спогади про це місце: «*...in the **Black Bridge**, with its memories and with its green tea with ginseng*» [7, с. 184].

Цікавим фактом є те, що в романі «Thursday Murder Club» автор послуговується більше темно-чорними кольорами, ніж червоними. Зазвичай вбивство асоціюється з кров'ю та яскравими відтінками, однак у нашому випадку найчастіше передвісниками вбивства виступають темні, тінюві варіанти кольорів, пов'язані з ніччю: «*Elizabeth leaves Willows and walks out into the darkness. A quiet, cloudless night. **A night so dark** you think you might never see morning again*» [7, с. 275]. «*But it's really not all that easy to get away with murder, is it, Penny? Sometimes justice is waiting just around the corner, as it was for Peter Mercer one **dark night** when you paid him a visit*» [7, с. 270].

Як ми можемо побачити в зазначеному вище, ВБИВСТВО показано імпліцитно, тобто через ідіоматичний вираз «*to pay somebody a visit*». Це відбулося темної ночі, що є типовим для такого виду діяльності. Із цього впливає наступний корелятивний домен ВБИВСТВО – це ПІТЬМА: «***Murky darkness** everywhere. The village is asleep*» [7, с. 167]. «*Elizabeth has never been afraid of death, but, all the same, in this moment, she thinks of Stephen. It is cold in the ageless and **impenetrable dark** of the chapel and Elizabeth shivers. She buttons her cardigan, then looks at her watch. She would soon find out, one way or another*» [7, с. 228].

Актуальним корелятом у творі виступає ВБИВСТВО – це ПЛАН. Це свідчить про те, що вбивство не є окремою подією чи актом, а серією кроків,

які призводять до самої дії. Концепція зосереджується на плануванні, виконанні та наслідках вбивства, підкреслюючи прискіпливий характер злочину: «*Killing someone is easy. **Hiding the body, now that's usually the hard part. That's how you get caught***» [7, с. 10]. «*He would love to have smacked him there and then, but that was the old Tony. No one could possibly have noticed, and that's good for Tony. When Ventham turns up dead, no one can say they saw Tony Curran and Ian Ventham having a ding-dong. Keeps it clean. Tony sits on a bar stool, pulls it up to the island in his vast kitchen and slides open a drawer. He needs to get a plan down on paper*» [7, с. 39]. «*Then I take out a gun and I tell him kneel down, which Gianni thinks is a joke, and I say you killed Kazimir, just so he knows why he's there, so suddenly he thinks it's not joke, and I shoot him*» [7, с. 280].

Найвагомішим за кількістю дослідження є метафоричне втілення **ВБИВСТВО – це РОЗСЛІДУВАННЯ**. Це не дивно, тому що саме злочин слугує каталізатором детективного втручання, а нерідко фокус зміщується з нього на різні підходи до викриття винного. Саме так і побудований сучасний роман «Thursday Murder Club». Такий корелят включає контексти ретельного вивчення як старих, так і нових справ зі схожим злочинном та збирання доказів задля осудження вбивці. Додамо, що така концептуальна основа є виграшною для письменників, адже дозволяє їм використовувати різні методи розслідування та приймати виклики від колег. Завдяки цьому ми прослідковуємо динаміку розвитку персонажів через увесь твір, побіжно розкриваючи правду. Можуть включатися такі заходи, як: використання криміналістики, опитування свідків та підозрюваних, застосування дедукції і брейнстормінгу. Наведені нижче приклади підтверджують наші твердження: «*Elizabeth and Penny would go through every file, line by line, study every photograph, read every witness statement, just looking for anything that had been missed. They didn't like to think there were guilty people still happily going about their business. Sitting in their gardens, doing a sudoku, knowing they had got away with murder*» [7, с. 23]. «*So, we were all witnesses to a murder,*’ says Elizabeth. *Which, needless to say, is wonderful*» [7, с. 143].

Також детективи-любители досліджують різні теорії та мотиви, які могли би призвести до трагедії: «*The big gap, the way Elizabeth would have it, was the financial records of Ian Ventham's companies. Might there be a useful connection between Ventham and Tony Curran there? A reason for their row? A motive for murder? It was important we found out*» [7, с. 73].

Значимо, що корелятивний домен **ВБИВСТВО – це ЗАГАДКА** також прослідковується по

всьому роману. Наведемо такий дискурсивний приклад: «*Sitting in their gardens, doing a sudoku, knowing they had got away with murder. Also, I think that Penny and Elizabeth just thoroughly enjoyed it. A few glasses of wine and a mystery. Very social, but also gory. It is good fun*» [7, с. 23]. У цьому випадку злочин розглядається як щось містичне, ніби пазл, який потрібно скласти. Можемо спостерігати різні конотації, описані лексемами *social*, *gory* та *fun*. Безумовно, вбивство – жахлива кривава подія, яка позбавляє життя людей, однак для Thursday Murder Club вона носить позитивну оцінку, адже завдяки цьому вони можуть розслідувати таємниці та шукати винуватців. Для літніх людей, у яких немає інших турбот, це виглядає як цікаве, хоч і тривожне хобі. Річард Осман часто використовує дієслово *to solve*, маючи на увазі, що вбивство, як і загадку, потрібно відгадати: «*The mystery had not been solved when they pulled up outside Ice-Spectacular*» [7, с. 154]. «*Had the same person murdered Ventham and Tony Curran? It made sense. Solve one, solve the other?*» [7, с. 150]. «*My gorgeous baby, happy and sleeping in my bed, and two murders to solve. Who could ask for more?*» [7, с. 160].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Насамкінець, аналіз метафоричних репрезентацій концепту **MURDER** у романі Річарда Османа «Клуб вбивств по четвергах» розкриває глибокий вплив концептуальних метафор на формування нашого розуміння цієї складної концепції. Вбивство, що часто сприймається як різкий і буквальний акт, наповнене шарами метафоричного значення, які збагачують його літературне зображення. Ці метафори служать Р. Осману потужними інструментами передачі емоційного важеля, морального підтексту і складної динаміки вбивства, зачаровуючи читачів і залучаючи в захоплюючий світ кримінальної фантастики. Аналіз підкреслює значущість концептуальних метафор у літературному дискурсі, розкриваючи їхню здатність викликати яскраві образи, передавати нюанси емоцій та створювати переконливі розповіді.

Заглиблюючись у метафоричні зображення вбивства у «Клубі вбивств по четвергах», наша наукова розвідка сприяє глибшому розумінню літературного зображення злочину та його глибокого впливу на читачів. Дослідження метафоричних епітетів, предикатів і всеосяжних тем розкриває багатогранну природу вбивства в літературі, пропонуючи розуміння мотивів, наслідків та загадкової привабливості цього захоплюючого жанру.

Дослідження показує, що Р. Осман приділяє значну увагу концепції **ВБИВСТВА**, реалізуючи її через сфери **КОЛЬОРУ**, **ТЕМРЯВИ**, **ПЛАНУ**

РОЗСЛІДУВАННЯ і ТАЄМНИЦІ. Мапування, що найчастіше використовується, – ВБИВСТВО як РОЗСЛІДУВАННЯ, що підкреслює акцент роману на розкритті злочину і прагненні до справедливості. Найрідше використовується корелят ТЕМРЯВА, що дозволяє припустити, що зображення вбивства Р. Османом виходить за межі простої п'їтьми і заглиблюється в психологічні та моральні складнощі цього діяння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голик С.В. Концепт: у пошуках алгоритму аналізу. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : збірник наукових праць. / ред. кол. М.П. Фабіан (гол. ред.) та ін. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2019. Вип.17. С. 154—161.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Сокаль Г.І. Методи дослідження концепту «КРАСА ЛЮДИНИ» в текстах англійської художньої літератури. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. С. 52–57.
4. Gibbs R.W., Jr. (Ed.). *The Cambridge handbook of metaphor and thought*. Cambridge University Press, 2008. 550 p. URL: <https://doi.org/10.1017/SBO9780511816802>
5. Kovecses Z. A new look at metaphorical creativity in cognitive linguistics. *Cognitive Linguistics*. 2010. № 21 (4). P. 663–697.
6. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 256 p.
7. Osman R. *The Thursday Murder Club*. London : Penguin Books, 2020. 430 p.
8. Panther K.-U., Linda L. Thornburg. *Metaphor and Metonymy in Language and Thought: A Cognitive Linguistic Approach*. *Synthesis Philosophica*. 2018. № 32. P. 271–294.

REFERENCES

1. Holik, S. V. (2019). Concept: u poshukah algoritmu analizu [Concept: in search of an analysis algorithm]. In *Suchasni doslidzhennya z inozemnoyi filologii* : zbirnik naukovih prac Vip.17 (pp. 154–161). Uzhgorod: DVNZ “UzhNU”.
2. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna lingvistika: terminologichna encyklopediya* [linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillya-K.
3. Sokal, H. I. (2013). Verbalizatsiia kontseptu “krasa liudyny” v tekstakh anhlomovnoi khudozhnoi literatury [Research methods of the concept of “HUMAN BEAUTY” in the texts of English-language fiction]. *Nova filolohiia*, 56, 75–78.
4. Gibbs, R. W., Jr. (Ed.). (2008). *The Cambridge handbook of metaphor and thought*. Cambridge University Press.
5. Kovecses, Z. (2010). A new look at metaphorical creativity in cognitive linguistics. *Cognitive Linguistics*, 21(4), 663–697.
6. Lakoff, G. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
7. Osman, R. (2020). *The Thursday murder club*. London: Penguin Books.

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 92, 2023

Комп'ютерна верстка – М.С. Михальченко
Коректура – Я.І. Вишнякова

Підписано до друку: 20.12.2023.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10.92.
Замов. № 0224/097. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.